

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvræ, Doctrinale, Morale, Historiale

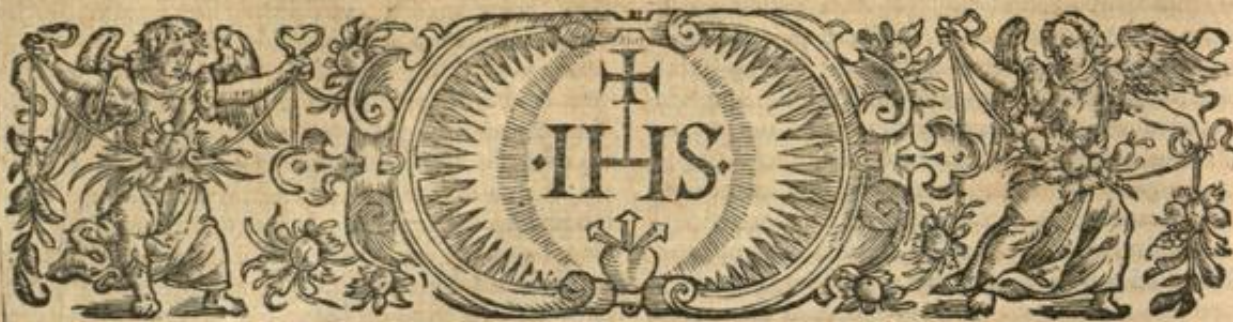
In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Tomvs Qvartvs, Qvi Specvlvm Historiale Inscribitvr

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Octavvs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS

BELVACENSIS,

LIBER OCTAVVS.

De promotione Claudij ad Imperium.

CAP. I.

Diffidium
inter sen-
tum & ple-
bem.

COMESTOR cap. 64. Caio igitur cum esset Romæ, & rediret à ludis Circensibus, consilio senatorum interfecto, orta est in ciuitate dissensio inter curiam, & milites, & populum: (Curia dicebantur Senatores, & viri consulares.) Quia igitur viderant Senatores sauitiam Imperatorum, & incommoda, quæ inde contigerant Reipub. voluerunt penitus extirpare Imperium ab vrbe, & voluerunt eam redigere ad antiquum statum, in quo erat ante Iulium Cæsarem, vt esset regimen ciuitatis in arbitrio Consulium, & Senatorum. Econtra Milites, & Populus timentes auariciam Senatorum & amantes donatiua Imperatorum, constituerunt Imperatorem Claudium auunculum Caij virum mansuetum, & pium.

Cornelius
cap. 65.
Agrippa sua
sententiam
senatus ex-
ponit.

Agrippa cum
alijs aliquot
ad Clau-
dium mit-
tur.

Claudius in
proposito suo
ab Agrippa
confirmatur.

Tunc venit Herodes Agrippa ad Senatores ducens secum de nobilioribus, qui erant in curia simulans se fauere parti eorum cum haberet eos exosos propter mortem Caij. Consultuit ergo eis, vt significarent Claudio ne moueret schisma in ciuitate, sed desisteret ab hoc incepto. Et Senatores rogauerunt Herodem, vt pergeret cum eis ad Claudium. Et professus est se libenter fungi ac legatione, & missus est cum alijs ad Claudium. Et eis audientibus, dixit ei, quod dixerat coram Senatoribus. In aure autem dixit Claudio, vt non desisteret ab incepto, quia ipse satageret, vt maior pars nobilium faueret parti eius. Et renunciavit Senatoribus, quod nollet Claudius desistere ab incepto. Et cepit eis persuadere, ne contraherent, quia non possent impedire, & allexit quosdam, & tandem omnes. Et ita sine contradictione factus est Claudius IMPERATOR; & persuasione Herodis omnes occisi sunt, qui consenserant in mortem Caij, & petijt Herodes ab eo, vt decretum Caij de statua adoranda reuocaret in irritum, quia impium erat, & acquieuit ei, & præcepit, vt epistola reuocationis per singulas ciuitates Iudææ pone-

retur in loco eminenti, vt videretur ab omnibus.

Ex chronicis. Romanorum igitur quintus Claudius, cepit anno domini 43. mundi vero 3996. Et Imperauit annis fere 14. id est annis 13. & mensibus octo & diebus 20.

Claudius
Imperator
quintus il.
3996. C. 41

De vita & moribus eiusdem.

CAP. II.

SVETONIUS lib. 5. Hic (imperio stabilito) omnium factorum atque dictorum in eum, veniam & obliuionem in perpetuum sanxit ac præstitit; in semet augendo pareus, & ciuilibus prænomine Imperatoris abstinit, nimios honores recusauit. In cognoscendo, & decernendo mira varietate animi fuit; modo circumspectus, & sagax, interdum inconsultus, & præceps: ac nonnunquam friuolus amentique similis, sæuum & sanguinarium natura fuisse magnis minimisque apparuit; Appium Silanum consocerum suum, Iuliasque Neptes, alteram Drusi, alteram Germanici fratris filiam, crimine incerto, nec defensione vlla data, occidit. Item Cn. Pompeium maioris filie virum, & Luc. Silanum minoris sponsum. Item 35. Senatores trecentosque equites Rom. tanta facilitate animaduertit, vt cum de nece ipsorum (renunciante centurione) factum esse, quod imperasset, negaret se quicquam imperasse, nihilominus tamen rem comprobaret. affirmantibus libertis, milites officio functos, quod ad vltionem Imperatoris vltro percurrissent. Idem tormenta questionum pœnasque Patricidarum representabat, exigebatque coram: quocunque gladiatorio munere, vel suo vel alieno, etiam prolapsos iugulari iubebat; vt expirantium facies videret. Bestiarum meridianis adeoque delectabatur, vt à prima luce ad spectaculum descenderet, & meridie, dimisso ad prandium populo, persederet, præterque destinatos etiam leui subitaque de causa quosdam committeret; sed nihil æque quam timidus, & diffidens fuit. Primis imperij diebus neque conuiuia inire ausus est, nisi spiculatores cum lanceis circumstantes, militesque ministrorum vice fungerentur; neque ægrum quemquam visitauit nisi explorato prius cubiculo, calcitrisque & stragulis prætentatis, & excussis. Reliquo autem tempore saluatoribus persecutores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos;

Mira Clau-
dij animi
varietas, in
decernendo
ac cognos-
cendo.

Senatus
Iuliasque
Claudij co-
ntra.

Tempus
diffidens
Claudij.

quosdam

quasdam insidias temere delatas adeo expauit, vt deponere Imperium tentauerit, quodam cum ferro circa sacrificantem se deprehensio, Senatui per præcones propè conuocauit, lachrymis, & vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil vsquam tuti esset, ac diu publico abstinuit; nulla adeo suspicio, nullus tam leuis auctor extitit, à quo non vel mediocri scrupulo iniecto ad cauendum ylescendumque compelleretur.

De eodem & forma ipsius.

C A P. III.

INter cætera in eo mirati sunt homines, obliuionem, & inconsiderationem. Ocella Messalina vxore, paulo postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requisit. Multos, quos capite damnauerat, postero statim die etiam in consilium, & ad alex ludum admoneri iussit, & quod morarentur, vt fomiculosos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam vxorem, non cessauit omni ratione filiam, & alumnam, & in gremio suo natam atque educatam, prædicare. Sermonis vero rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, vt nec quis, nec inter quos, quoue tempore aut loco verba faceret scire aut cogitare existimaretur. Cibi vinique quocumque tempore, & loco appetentissimus fuit, conuiuia agitauit ampla, & assidua, ac fere patentissimis locis, vt plerumque sexcenti simul discumberent, nec temere vnquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens. Conuiuæ, qui pridie cyphum aureum subripuisse existimabatur, reuocato in diem posterum, fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, quo veniam daret statum crepitumque ventris in conuiuio emittendi; cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Somni breuissimi erat nam ante mediam noctem plerumque euigilabat, vt tamen interdum nonnunquam in iure dicendo obdormisset, vixque ab aduocatis de industria vocem augescens excitaretur. Auctoritas dignitasque formæ non defuit stanti, vel sedenti ac præcipue quiescenti, nam & prolixo, nec exili corpore erat, & specie canicieque pulchra, opimis ceruicibus. Cæterum, & incedentem destituebant poplites minus firmi; & remisse quid vel serio agentem multa dehonestabat; risus indecens, iraturpior spumante ore, humentibus naribus, capite vtro in quantulocumque actu, vel maxime tremulo.

De Iacobo Zebedæi, & Hermogene Mago.

C A P. IIII.

Comestor cap. 66. Cum autem voluit Herodes licentiam accipere à Claudio, & redire ad propria; tunc Claudius dedit ei quartam Tetrarchiam scilicet Iudæam, & sublimatus est rediens ad propria. Venit autem primo in Iudæam, & honorificè susceptus est à Iudæis, quia in multis iuuauerat eos. Et cum prope esset dies Azymorum venit in Hierusalem ante diem festum vt purificaretur, & mundus interesset diei festo. Et ante dies Azymorum occidit Iacobum fratrem Ioannis, de quo refert Clemens Alexandrinus: quia cum detrusus esset in carcerem nocte, conuertit ad fidem custodem suum. & simul ambo capite truncati sunt.

Ex gestis eius. Hic itaque Iacobus Apostolus cum omnem Iudæam, & Samariam visitaret per synagogas ingreditens, & omnia quæ à Prophetis prædicta sunt in Christo impleta ostendens; Hermogenes Magus Philetum discipulum suum ad eum misit. Qui cum venisset cum Pharisæis ad eum, conabatur asserere, quod non esset vere Dei filius, Iesus. Iacobus autem in Spiritu sancto confidenter agens, omnes asserciones eius euacuauit, ostendens eis ex scripturis hunc esse verum Dei filium. Ille reuersus ad Hermogenem dixit; Iacobum

Christi Apostolum scias superari non posse. Nam in nomine Christi vidi cum Dæmones eicientem, cæcos illuminantem, leprosos mundantem; omnesque scripturas sanctas memoriter tenet, ex quibus ostendit non alterum esse Dei filium, nisi hunc quem Iudæi crucifixerunt. Veni ergo ad ipsum & postula tibi ab eo indulgentiam: Quod si non feceris, scias me ad ipsum reuerti, & petere vt merear eius esse discipulus. Audiens autem Hermogenes hæc, repletus est zelo, & vinxit Philetum, ita vt semouere non posset, Dixitque ei: Videbimus si Iacobus tuus soluerit te ab his vinculis. Tunc Philetus misit puerum suum ad Iacobum, qui cum nunciasset ei; ille sudarium suum misit Phileto, dicens, accipias eum, & dicas. Dominus Iesus Christus erigit elisos, & ipse soluit compedidos. Statim autem vt de sudario eius tetigit eum is, qui attulerat, resolutus est à vinculo Magi, & currens venit ad Iacobum insultans maleficijs eius. Vnde dolens Magus, arte sua excitauit Dæmones, quibus dixit: Ite & Iacobum mihi adducite, simul etiam & Philetum; vt vindicem me in eo; ne mihi cæteri Discipuli mei, taliter incipiant insultare.

De conuersione Hermogenis, & passione Iacobi.

C A P. V.

Venientes igitur Dæmones vbi Iacobus orabat, vlulare cæperunt in acra dicentes: Iacobe Apostole Dei miserere nostris: quia antequam veniat tempus incendi nostri, iam ardemus. Quibus ille: Quid venistis ad me? at illi: Misit nos Hermogenes, vt te, & Philetum perduceremus ad ipsum: mox autem vt ingressi sumus, Angelus domini sanctus, catenis igneis religauit nos, & cruciamur. Dixit ei Iacobus, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti exoluet vos Angelus Domini, ita vt reuerterentur ad Hermogenem non eum ledatis: sed vinculum huc illud perducatis. Qui cum abiissent, ligauerunt eum restibus & à tergo manus & ita adduxerunt eum. Cui dixit Iacobus: Stultissime hominum, quare non consideras quem rogasti, vt mitteret Angelos suos ad lesionem meam? Clamabant autem ad Iacobum Dæmones: Dimitte nos vt possimus, & tuas iniurias vindicare, & nostra incendia, at ille: Ecce Philetus ante vos stat, cur eum non tenetis? Dicunt illi, non possumus, neque formicam contingere, quæ in cubiculo tuo est. Tunc ait Iacobus ad Philetum; vt discant homines iuxta scholam Domini Iesu bona pro malis reddere, ille te ligauit, tu eum solue. Quod cum fecisset confusus, & humilis Hermogenes cepit stare. Cui Iacobus, vade liber, vbi volueris. Non est disciplinæ nostræ, vt inuitus aliquis conuertatur. Qui ait: Ego noui iras Dæmonum, nisi dederis mihi aliquid, quod mecum habeam tenebunt me, & diuersis pœnis interficient. Accipe, inquit, baculum itineris mei, & cum eo perge securus, quocumque volueris. Qui cum accepisset eum, abiit, & posuit eum super ceruices suas, & discipulorum suorum Zabernas plenas codicibus cepit ignibus cremare. Deinde reuersus tenere cepit plantas Apostoli, rogans eum & dicens: Animarum liberator accipe penitentem, quem hactenus sustinui inuidentem & detrahentem: Cui Apostolus: Si veram penitentiam Deo obtuleris, indulgentiam consequeris. Vade ergo per domos eorum, quos euerdisti, vt per te reuoces quos tu elisisti. Idololum quoque quod adorabas, confringe; & pecunias, quas de malo opere acquisisti, in operibus bonis expende. In omnibus, autem obtemperauit Hermogenes, & ita cepit in timore Dei perfectus esse, vt etiam per eum fierent virtutes à Domino plurimæ. Post aliquantum vero tempus Abiathar Pontifex vidit populum multum per doctrinam Iacobi in Christum credidisse, per pecunias excitauit seditiones grauissimas, ita vt vnus ex scribis mitteret funem in collo eius, & perduceret eum ad Prætorium

Conuersio
Phileti disci-
puli Hermo-
genis.

Psal. 143.
Philetus re-
soluitur à
vinculo da-
gi per tactu
sudarij D.
Iacobi.

Scola Do-
mini Iesu
docet nos
reddere bona
pro malis.

Conuersio
Hermogenis
Magi.

Inuidia A-
biathar
Pontificis.

Regis Herodis; Herodes autem filius Archelai Regis, iussit eum decollari. Cumque duceretur ad decollationem, in via Paralyticum iacentem, ad se clamantem sanavit. Tunc ille qui funem miserat in collo eius, & eum traxerat nomine Iosias misit se ad pedes eius dicens. *Obsecro te ut des indulgentiam mihi, & participem me facias nominis sancti: credo enim Iesum esse filium Dei.* Tunc Abiathar Pontifex iussit os eius pugnibus cœdi, & missa de eo relatione ad Herodem impetravit, ut simul cum Apostolo decollaretur. Iacobus autem petita aqua, baptizavit eum, & sic una hora simul cum ipso Martyr effectus perrexit ad dominum.

De Discipulis eiusdem Apostoli, & libello translationis eiusdem.

CAP. VI.

*De hac re-
ge Annota-
tiones Baro-
nij super
Martirolo-
gium Roma-
num.*

*Horum me-
morat Greg.
7. in epistola
ad Alphonsum
Regem.*

*Trithemius
de viris illu-
stribus dum
recenset Cal-
ixti Papæ
commenta-
rios, ait illud
copiose ser-
mone, &
maxima di-
ligentia tra-
ctatum scrip-
sisse de mira-
culis Sancti
Iacobi. Hæ-
tetur & eius-
dem Calixti
sermone de
translatione
Sancti Iacobi.*

Calixtus Papa. Sic itaque beatus Iacobus plures discipulos habuit, sed duodecim speciales; tres in Hierosolymitanis oris elegisse legitur: quorum Hermogenes Præsul effectus, & Philetus Archidiaconus, post eius passionem apud Antiochiam multis miraculis decorati, sacra vita in domino quieverunt. Et beatus Iosias Herodis Dapifer una cum ipso Apostolo Martyrio laureatus est; novem vero in Galæcia cum adhuc viveret Apostolus elegisse dicitur: quorum septem alijs duobus in Galilæa prædicandi causa remanentibus, cum eo Hierosolymis perrexerunt, eiusque corpus post passionem in Galæciam per mare portaverunt. De quibus beatus Hieronymus in Martyrologio suo scripsit sicut à beato Cromatio didicit, quod sepulto in Galæcia beati Iacobi corpore; ab Apostolis Petro & Paulo, infulis episcopalibus apud Romam ordinantur, & ad prædicandum Dei verbum ad Hispanos adhuc gentili errore implicatos diriguntur. Quibus prædicatione sua illustratis Torquatus Accia Ctesiphon, Vergij, Secundus Abulæ, Indaletius Vrci, Cæcilius Iliberi, Hefychius Carteia, Euphrasius Illiturgi scilicet Idibus Maij quieverunt.

Extat vique hodie optimum miraculum in testimonium præfate mortis eorum. Nam in præfata solennitate eorum vigilia scilicet apud Accinctinam urbem ad sepulchrum Torquati retro Ecclesiam, annuatim arbor oliuæ dininitus florens, maturis fructibus onustatur, & quibus illico oleum elicitur, unde lampades ante altare eius accenduntur. Alij vero duo discipuli scilicet Athanasius, & Theodorus, ut in epistola beati Leonis describitur, iuxta corpus Apostoli sepulti sunt, vnus ad dexteram, alius ad sinistram. Porro de libello translationis Apostoli quid circa quendam eius peregrinum acciderit, temporibus nostris vobis dicendum est.

Clericus quidam mihi notus, amator & peregrinus eius; hanc translationem cum quibusdam alijs Apostoli miraculis volens secum ad patriam suam deferre, cuidam Fernando scriptori in vrbe eiusdem Apostoli scribere fecit, & viginti nummos in precium dedit. Qui cum libellum dato precio acciperet, & in basilica Apostoli in angulo quodam solus legeret, super gremium suum tot nummos, quot scriptori dederat reperit, quos à nullo mortali sed ab Apostolo diuinitus impositos credidit; hanc itaque beati Iacobi translationem à nostro codice excludere nolui, cum in ea tanta scribantur miracula, quæ etiam à Beati Leonis minime discordant epistola, hæc autem celebratur 3. Kal. Ianuarij.

De continentia eiusdem libelli.

CAP. VII.

Author. Apostolis itaque diuersa Cosmi climata adeuntibus, nutu Dei Iacobus Iberiæ oris appulsus, verbum Dei prædicauit intrepidus, vbi 7. Discipulos elegisse fertur scilicet Torquatum, Secundum Indaletium, Ctesiphontem, Euphrasium, Cæcilium, Hefychium, quorum collegio lolium extirparet, ac telluri arido & diu sterili semina verbi Dei committeret. Cumque dies immineret supremus Hierosolymam cum eis perrexit, ibiq; Martyrium subiit, cuius corpus discipuli eius nocte rapientes præ timore Iudeorum nauim imposuerunt, & sepulturam eius diuinæ providentiæ committentes, duce Angelo Galæciam appulerunt; & exeuntes, de portu posuerunt corpus eius in loco quodam secreto & pergentes ad quandam feminam viduam Dominam loci illius, nobilem, sed paganam, dixerunt ei. *Dominus Iesus Christus mittit ad te corpus Discipuli sui, ut quem nolisti vinum recipere, suscipias, vel desinueris.* Et narrantes miraculum qualiter sine remigio illic peruenissent, locum illi vbi prius eum posuerant, ad eius sepulturam petebat. At illa dolosi animi, & ferocis, dixit eis, se libenter concedere quod petebant, si tamen prius Regis Hispaniæ assensum haberent. Pergentes autem ad Regem benignè obtinent, sed post paululum iratus, & promissi pœnitens, iussit abeuntes insequi & necari. Et cum iam pontem transissent, insequentes eos milites ruente sub eis ponte, in flumine submersi sunt. Quod audiens Rex sibi suisque timens, misit ad eos rogans, ut secuti venirent, & quod promiserat obtinerent. Illi ergo redierunt, & ad fidem Christi Regem cum populo conuertunt. Hoc audiens prædicta domina de submersione militum valde dolens, redeuntibus ad se discipulis & ex parte Regis præfatum locum petentibus: Habeo, inquit, in illo monte duos Boues quos euntes assumite, & plaustrum iungentes, quæ necessaria sunt deferre, & locum sicut volueritis ædificate, hoc autem dolosè dicebat, sciebat enim eos boves indomitos esse & siluestres, & ideo putauit quod non possent iungi nec applicari, vel si applicarentur currerent hac vel illac, currumque dissiparent, & eos occiderent, corpusque deicerent, sed non est sapientia contra Dominum. Illi enim malitiam eius non aduertentes montem adeunt, & statim Draconem flammivomum inuenientes, cum in eos irrueret, virtute crucis oppositæ per medium ventrem findunt. Indeque Tauros accipiunt, & eis virtute Dei mitigatis, sancti Iacobi corpus imponunt; & sic nullo duce palatium Mulieris intrantes, ea stupente & conuersa ad fidem, gratanter obtinent quicquid volunt. Sepulto igitur corpore, & de sumptibus illius Domine fabricata super illud Ecclesia, discipuli eius ad prædicandum dispersi sunt. Duo tamen ex eis excubantes ad eius tumulum remanserunt, & post mortem suam iuxta eum se tumulari fecerunt.

Author. Cum igitur 8. Kalend. Aprilis scilicet in Annunciatione Dominica fuerit decollatus, & 8. Kalend. Augusti, ab Iberia vsque ad Compostellam translatus, & 3. Kalend. Ianuarij, sepultus, quia materia sepulture vsque ad Ianuarium ab Augusto durauit, statuerunt sancti ut in Ecclesia festum eius, 8. Kalend. Augusti scilicet in tempore magis congruo celebretur.

*De modo
quo & in
latum corpus
Sancti Iacobi
in Galæ-
ciam.*

*Rex tamen
suo cum om-
ni plebe per-
severauit.*

*Corpus &
Iacobi trans-
latum sepul-
crum, & in
hanc urbem
cata est Ec-
clesia Com-
postella.*

De carcere Petri & interitu Herodis, & suc-
cessionem Agrippæ.

CAP. VII.

Comestior cap. 66. Petrum quoque Herodes apprehensum misit in carcerem, quia in diebus azymorum non licebat aliquem occidere. Et præter custodes carceris tradidit eum custodiendum quatuor quaternionibus militum, volens post pascha producere eum populo, ut ipse populus occideret eum, non ipse Herodes, ut Iacobum, quia magis videbatur eis gloriosum si ipsi occiderent eum, quia princeps erat Apostolorum.

Cum autem in crastino producturus eum esset Herodes, ipsa nocte per Angelum à domino liberatus, venit ad fratres, & narrauit quomodo eduxit eum dominus. Alia nocte abiit in alium locum præ timore Herodis, & Iudeorum.

Herodes autem cum requisisset eum, & non inuenisset, diligenter inquirens, de custodibus, utrum nouissent quidnam factum esset de eo, iussit eos adduci ad se ut vindicaret in eos, non tamen vindicauit, Domino procurante, ut solutio Petri nulli noceret. Imminente enim negotio, descendit Herodes à Iudæa in Cæsaream Palestinæ propinquans Tyro & Sidoni, ut noceret Tyrijs & Sidonijs, quibus iratus erat, quod audientes Tyrij & Sidonij venerunt ad Blastum, qui erat Cubicularius Herodis, & custos Thesaurorum eius, quia erat amicus eorum, & patronus, & eo interprete conciliati sunt Herodi, non enim poterant sustinere inimicitias Regis tam vicini. Sequenti vero die Herodes vestitus veste Regali sedebat pro tribunali apud eos, & concionabatur ad eos blandiens eis. Populus autem exhibebat ei Laudes Deo debitas, & non homini. Et dum adulatorijs fauoribus demulceretur, & oblatos sibi diuinos honores non respiceret, respiciens supra se vidit imminente & insistentem capiti suo in funiculo Angelum, id est, Bubonem, mortis proximæ nuncium. Et tunc (ut tradit Iosephus) inclinauit se ad eos, qui sibi applaudebant & dixit eis. *En ego Deus vestester morior.* Sciebat enim iuxta quod dixerat ei Augur se infra 5. dies post visionem Bubonis moriturum. Et confestim (ut habetur in historia) percussit eum Angelus domini id est facta est super eum vindicta Domini, quia per quinque dies ventris dolore cruciatus est, corrodebant enim vermes viscera eius, & ita paulatim consumptus à vermibus expirauit.

Reliquit autem filium, qui dictus est Agrippa, sed non cognominatus est Herodes, qui adhuc erat Romanæ, nec habuit totum regnum patris; habuit enim terram duarum tribuum, & dimidiæ ultra Iordanem. Vnde legitur, quia fideles in Iudæa, imminente euerfione Hierusalem, per admonitionem Angeli secesserunt in regnum Agrippæ, istius scilicet Filij Herodis Agrippæ.

De ordinatione Pauli, & Barnabæ, & qualiter dictus est Paulus.

CAP. IX.

Hic redit historia ad ordinem suum, & continuatur ei, quod supradictum est [collectam factam à fidelibus Antiochiæ, missam pauperibus in Hierusalem per Barnabam, & Saulum] Barnabas igitur, & Paulus reuersi sunt à Hierosolymis assumpto secum Ioanne, qui cognominatur Marcus, post expletum ministerium. Erant autem in Ecclesia quæ erat Antiochiæ, præter eos, qui venerant à Hierosolymis, prophetæ, & doctores. Qui audito consilio spiritus sancti remiserunt Paulum, & Barnabam in Hierusalem ad Petrum ac Iacobum, & Ioannem, qui erant ibi; qui gausti sunt audito mandato Angeli, vel Spiritus sancti, &

ieiunantes & orantes imposuerunt eis manus in modum ordinandorum. Nec de ordinatione Apostolorum aliquid legitur, vel quod Dominus imposuerit eis manus. De Petro tamen certum habetur, quod Antiochiæ missam celebrauerit, sed Apostolis potuit pro ordinatione sufficere quod dictum est eis à Domino: *Hoc facite in meam commemorationem.* Et illi quidem missi à Spiritu sancto eodem duce itineris, qui separauerat eos à cæteris, abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. Habebant autem secum in ministerio Ioannem, qui cognominatur Marcus.

Et cum perambulassent vniuersam insulam vsque ad Paphum, inuenerunt Pseudopphetam Iudæum nomine Bariesu, qui erat cum Sergio Paulo proconsole. Tradunt autem Sancti, quod à Sergio Paulo conuerso ad fidem, dictus est Paulus, vnde hic primo fit in historia mentio de hoc nomine. Solus Origenes dicit, quia semper fuit Binomius dictus scilicet Saulus, & Paulus, vel in acceptione Apostolatus primo sortitus est hoc nomen, ut qui primo à Saulo persecutore dicebatur Saulus, de superbo factus humilis, pro Saulo diceretur Paulus, quasi humilis, & modicus. Vnde quasi nomen suum interpretando dicitur *minimum Apostolorum*: videtur autem 13. anno à passione Domini promotus ad Apostolatam cum Barnaba, & sortitus Pauli vocabulum; & xiiij. profectus est ad magisterium gentium. Cui satis consonat Ecclesiastica historia, ubi legitur præceptum Apostolis, ut post passionem per 12. annos prædicarent in Iudæa xiiij. autem anno ceperunt paulatim transire ad gentes nondum ex toto, postea omnino exierunt de finibus Iudææ.

De itinere eorum & prædicationis causa, donec redierunt Antiochiam.

CAP. X.

Cum autem à Papho nauigassent, venerunt in Per-gen ciuitatem Pamphiliæ, & tunc Ioannes discedens ab eis reuersus est Hierosolymam, Paulus vero, & Barnabas venerunt Antiochiam Pisiadiæ, quæ est in Græcia. Et ingressi synagogam die sabbati sederunt quasi audituri legem, non prædicaturi. Post lectionem autem surgens Paulus, & manu silentium indicens aggressus est facere magnum sermonem inchoans à patribus, & descendens ad Christum, ac dicens: Notum sit vobis, viri fratres, quoniam per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, à qui- bus non potuistis in lege Moyfi iustificari. Sequenti vero sabbatho penè vniuersa, ciuitas conuenit, ut audiret verbum Dei, quod videntes Iudæi repleti sunt zelo inuidiæ, quo commoti ceperunt contradicere his, quæ à Paulo dicebantur blasphemantes [Blasphemia enim est, qui ex inuidia obloquitur veritati.] Tunc repleti zelo Dei Paulus, & Barnabas constanter dixerunt: Vobis oportet primum loqui verbum Dei iuxta verbum Domini, dicentis: *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël:* sed quia repellitis illud, & indignos vos facitis, ecce conuertimur ad gentes. Audientes autem gentes mentionem de salute sua gauisi sunt, & glorificabant Deum, & crediderunt multi ex eis. Iudæi tamen concitabant mulieres religiosas, & primarios ciuitatis, & eiecerunt eos de finibus suis. At illi excusso puluere pedum in eos, venerunt Iconium; Ibique prædicationi eorum credidit copiosa multitudo Iudeorum, & Græcorum, & demorati sunt multo tempore ibi fiducialiter prædicantes, Domino prædicationem eorum miraculis confirmante. Et cum factus esset impetus Gentilium, & Iudeorum cum principibus suis, ut contumelijs afficerent Apostolos, & lapidibus fugarent eos, confugerunt ad ciuitates Lyconia scilicet Lystram & Derben. Et erat vir quidam Lystris claudus ex vtero matris suæ, quia nec ambulare nec

Vtrum autem præter impositionem manuum à Iam ordinis solennitatem circa eos celebrauerunt, incertum est. Luc. 22.

Actum. 3.

Comestior cap. 71. Bariesu reus. stente prædicationi Pauli, sit cecus.

1. Cor. 15.

Comestior cap. 72.

Actum 13. In Antiochia Pisiadia Paulus in synagoga latius de Christo disserit sed Iudæi blasphemantibus & persecutionem in eos excitantibus conuertuntur ad gentes.

Matth. 15.

Actum 14. Multi Iudeorum ac Ethnicorum Iconij fidem in Christum suscipiebant, concitatur à Iudæis tumultus in Apostolos, qui Lystram fugiunt.

stare

stare poterat; iussusque à Paulo in nomine Christi, ut surgeret, statim exiit, & ambulabat. Turbæ autem cum viderent, putabant Paulum, & Barnabam Deos esse, & in forma humana eis apparuisse, & vocabant Barnabam, *Iouem*, quia prior esse videbatur, Paulum vero *Mercurium*, quia semper iuxta eorum opinionem *Iouem* comitabatur, qui eloquens, & litteratus fuisse creditur, & facundiam hominibus præstare putabatur. Vnde *Mercurius* quasi medius currens inter aures, & linguas, à Latinis; à Græcis vero *Hermes*, quasi *interpres* dicitur. Denique superueniunt ab Iconio, & Antiochia Iudei, & concitatis turbis in persecutionem Pauli lapidabant eum, & eiecerunt eum quasi vile cadaver æstimantes eum mortuum esse. De qua lapidatione ad Corinth. ait. *Semel lapidatus sum*. Postea discipuli eius circumdederunt eum assistentes ei, & respiravit, & nescientibus Iudeis reportauerunt eum in ciuitatem, & conualuit. Postera die profectus est cum Barnaba in Derbem, & prædicauit ibi; postea redierunt per easdem ciuitates, per quas venerant confirmantes fratres in fide, & constituiebant pro se Episcopos, quia erant migraturi, & incerti vtrum ad eos amplius essent reuersuri. Tandem vero nauigauerunt Antiochiam, vnde, & prius exierant, & morati sunt ibi non modico tempore cum discipulis.

Paulus lapidatur.
2. Cor. 11.

De Prima concilio Hierusalem celebrato super
quæstione legalium.

CAP. XI.

TVNC descenderunt quidam de Iudæa Christiani quidem, adhuc tamen iudaizantes, qui fuerant de secta Phariseorum. Facta est autem non minima seditio inter eos, & Paulum, & Barnabam. Quia prædicabant fidem absque legalibus ad salutem non sufficere, & consentiebant eis multi veteri consuetudine imbuti. Et statuerunt, ut pro hac lite dirimenda ascenderent in Hierusalem ad maiores Apostolos, scilicet ad Petrum, & Iacobum Episcopum Hierosolymorum.

Comestor
cap. 78.

Anno itaque Claudij quarto, ascendit Paulus cum Barnaba assumpto Tito, sicut ipse refert in epistola ad Galatas. Et qui descenderunt de Iudæa, ascenderunt contra eos quidam, scilicet de hæresi Phariseorum ad fidem conuersi. Qui cum venissent Hierosolymam, & essent in præsentia Apostolorum Petri, & Iacobi, & Seniorum, surrexerunt contra Paulum, & Barnabam dicentes: *Oportet circumcidi fideles, & seruare legem Moysi*; & audita vtriusque partis sententia conueniunt Apostoli, & Seniores, ut indicarent super hoc. Et post multam disceptationem surgens Petrus ostendens rationabiliter non esse imponendum fidelibus iugum legis, quia ipse consilio Dei baptizauerat Cornelium, & prædicauerat gentibus euangelium, & Deus prædicationem eius confirmauerat fide mundans corda eorum, & antequam baptizarentur visibiliter mittens super eos Spiritum sanctum, nec indicens eis obseruantiam legalium; & statim ceperunt Paulus, & Barnabas, narrare quanta signa, & prodigia Deus fecerat in gentibus in eos.

Author. Post hæc Iacobus autoritate pontificali protulit definitiuam sententiam, quia quæstio ista mota est in Ecclesia Hierosolymitana cuius Episcopus erat, nec poterat ad alium transferri nisi per appellationem, Petrus etiam nondum erat constitutus in cathedra pontificali, sed paulo post, scilicet eodem anno ascendit Romam.

De definitiuâ sententia Iacobi super prædicta
quæstione.

CAP. XII.

EGO inquit Iacobus iudico eos, qui de gentibus conuertuntur, non cogi ad grauitatem legalium, sed consulo, ut dirigamus ad eos epistolam, ut abstinant se ab immunditia Idolatriæ, & veri Dei cultores sint; & à fornicatione, ut sint casti, & à suffocatis, ne carnes eorum comedant, & à sanguine, ne illum bibant. Ideo hæc quatuor specialiter decernit gentilibus conuersis prohiberi, ut ab usu male consuetudinis reuocarentur.

Comestor
cap. 79.

Idolatria enim maxime in gentibus pullulauerat; fornicatio quoque quasi naturale quiddam & nullius reatus reputabatur inter gentes. Erant etiam prouisi ad effundendum sanguinem, & consueuerant bibere sanguinem immolatum Dijs suis: Ideo prohibiti sunt ab idolatria, & fornicatione, & etiam à sanguine fundendo, vel bibendo. Sed de tertio, id est de suffocato, magna est quæstio, cur eis prohibitum sit. Et dicunt quidam, quod duo prima prohibita fuerunt simpliciter, & ad semper, scilicet idolatria, & fornicatio, alia vero duo non nisi ad tempus, scilicet donec confirmati essent gentiles in euangelio: quia enim prouisi erant quidam eorum ad suffocandum homines, ut sanguinem humanum comederent, & etiam consueuerant bibere sanguinem idolis immolatum, vel hostiarum à se effusum: Ideo prohibitum est eis ad tempus omne suffocatum, & omnis sanguis donec à pristina consuetudine reuocarentur. Vel ideo hæc eis in primitiua Ecclesia prohibita sunt, quia Iudei huiusmodi edulia abominabantur pro consuetudine legis. Ideo enim eis ad fidem Christi conuersis concessum est, ab huiusmodi abstinere, ne fidem Christi abhorrerent, & quia mater Synagoga vel lex cum honore deducenda erat ad sepulchrum. Vnde si gentiles non abstinerent ab huiusmodi Iudei societatem eorum abhorrerent, nec habitarent *vnus mortis in domo*. Consimili causa circumcidit Paulus Timotheum, & etiam sanctificauit secundum legem, sed postea retractatū est ab Apostolo ad Titum scilicet ubi dicit. *Omnia munda munda*. Alij dicunt quod omnia ista simpliciter prohibita sunt & ad semper: sed ibi non accipitur suffocatum pro quolibet sanguine, sed restringitur suffocatum ad oppressionem, quæ fit inter homines scilicet quia maior opprimit minorem, fortior debiliorem, quod maxime solet fieri inter gentes. Sanguis etiam restringitur ad humanum sanguinem, qui prohibetur effundi. Sanguis enim in scriptura significare solet homicidium, vnde David propter homicidium dicitur *uir sanguinum*: huic sententiae consonat glossa quæ dicit: *Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus*. Præterea voluerunt Apostoli determinare hoc nomen suffocatum, ut haberet locum mysteriorum. Per suffocatum enim suppliciter sumptum intelligitur peccatum non confessum, aliquando autem minus proprie sumitur textus, ut locum habeat spiritualis sensus. Ad auctoritatem Hieronymi super Ezech. quæ solet hic obijci, potest dici, quod non condemnantur Sacerdotes, qui comedunt suffocatum de transgressionibus, quasi à suffocato teneantur abstinere, sed tantum de gula, & leccacitate. Solent enim volatilia occidere suffocando siue iugulando, ita quod sanguis non effunditur, sed remanet intus, quia, sicut dicitur, ex hoc teneriores, & dulciores sunt carnes, & sic est ibi leccacitas, quæ non conuenit Sacerdotibus.

psal. 67.

Tit. 1.

Quid per suffocatum.

De impletione totius legis per Christum.

CAP. XIII.

Apostoli igitur hæc scripserunt eis, non quia hæc sola sufficerent ad perfectam circuncisionem spiritualem, sed quia in his maxime peccabant, ut supradictum est: & ideo ab his specialiter & præcipue eos abstinere, præceperunt. Cæteras autem prohibitiones, & præcepta legis moralia voluerunt eos audire in sinagogis per singula sabbata, ut paulatim in cognitione, & obseruantia diuinæ legis proficerent. Nam illuc conueniebant conuersi ex gentibus, & Iudæis conuersis ad audiendam legem. Vnde post prædicta verba subdit Iacobus: *Moses enim in sinagogis per omne sabbatum legitur.* Ac si diceret (secundum Bernard.) præceptorum acerbitate, & multitudine nolumus eos ad præsens grauare, & detertere, sed procedente tempore cum frequentius ad lectionem legis, & Prophetarum conuenient, paulatim vitæ instituta suscipient, moralia scilicet ad obseruandum: caerimonialia ad spiritualiter intelligendum.

Augustinus contra Faustum lib. 1. Sunt enim præcepta vitæ agendæ, ut illud, *non concupiscas*: & præcepta vitæ significandæ, ut illud: *Circumcides omne masculinum octauo die*, quæ omnia per Christum adimpleta sunt. *Lex enim per Moysen data est: gratia, & veritas, per Iesum Christum facta est.* Quæ enim lex per superbos etiam reatu præuaricationis deuicit: augendo peccatum, iubens, quod implere non poterant: Ipsi legis impletur iustitia per gratiam spiritus in eos, qui discunt à Christo esse mitres, & humiles corde. Prophetas autem impleuit, & in eo facta est veritas promissio Dei: *Quotquot enim promissiones Dei in illo sunt*, ut ait Apostolus. Item ipsa legis vniuersa prophetia, quæ non tantum verbis sed etiam quarundam actionum figuris Saluatoris promittebat aduentum; *veritas facta est per Iesum Christum.* Ex cuius aduentu iam regnum Dei caput annunciari, quia lex, & Prophetæ usque ad Ioannem: lex ut reos faceret, qui desiderarent salutem: prophetæ, ut promitterent Saluatorem.

Quod ideo legis umbra cessauerunt, quia Veritas impleta est.

CAP. XIV.

Proinde cum quæris cur iam non circunciditur Christianus si *Christus non venit soluere legem, sed adimplere*, Respondeo: Immo ideo iam non circunciditur Christianus, quia expoliatio carnalis generationis, quæ illo facto figurabatur, iam Christi resurrectione adimpleta est: & quod in nostra resurrectione futurum est, baptismi sacramento commendatur. Nam neque penitus aufertur debuit nouæ vitæ sacramentum, quia restat adhuc in nobis futura resurrectio mortuorum: & in melius tamen, id est, succedente baptismo debuit commutari quia iam factum est, quod nunquam factum erat, ut vitæ futuræ æternæ in resurrectione Christi nobis præberetur exemplum.

Sabbati ocium non obseruat Christianus, quia iam in illo perpetuum habemus sabbatum, qui dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. & inuenietis requiem animabus vestris.* Differentiam ciborum iam non obseruat Christianus, quia quod illis figuris prophetabatur, Christus impleuit, non admittens ad corpus suum, quod in sanctis suis ad vitam æternam prædestinavit, quicquid per ista animalia in moribus hominum significatum est. Animalium sacrificia iam non offert, quia quod talium ætæ figuris prophetabatur, immolatione carnis, & sanguinis sui Christus impleuit. Azyma iam non obseruat Christianus, quia quod ista figura prophetabatur, expurgato veteris vitæ fermento nouam vitam demonstrans, Christus impleuit. De carne agni iam non

celebrat Pascha quia quod ista figura prænuñciabatur, Christus agnus immaculatus sua passione impleuit. Neomenias non celebrat, quia celebratio nouæ lunæ nouam creaturam significabat. De qua dicit Apostolus: *Ecce facta sunt omnia noua.* Immundiarum baptismata non obseruat, quia iam venit Christus *conscipere nos sibi per baptismum in mortem, &c.* Scenopegiam non celebrat, quia tabernaculum Dei fideles eius sunt, in quibus charitate consociatis, & quodammodo compactis habitare dignatur, quod illa figura promittebatur. Ita fit ut omnia quæ ex illa scriptura propterea putatis non obseruari à Christianis, quod Christus ea soluerit: sed propterea potius reperiantur non obseruari à Christianis, quia Christus ea impleuerit: Ipsa quippe talium figurarum obseruatio prænuñciatio Christi fuit.

De impletione caerimonialium.

CAP. XV.

Author. Itaque quicquid in lege caerimoniale præcipitur in Christo spiritualiter impletur, aut in capite, aut in membris. Vnde iam veritate propalata literalis eorum obseruantia reputabatur idolatria, dicente Apostolo ad Galatas. *Ecce Paulus, dico vobis quia si circumcidamini, Christus nihil vobis prodest.* Vbi etiam dicit glossa, quod non est leuior seruitus legis quam idolatria; hoc autem ideo, quia tempus eorum transierat, quo Dens per ea se colendum statuerat, vnde de cætero iam cassa, & vana, penitus in nullo iutare poterant suos obseruatores, sicut nec idola suos cultores. Et ob hoc omnino nulla spes in eis erat ponenda, sed tanquam superstitiosa, ac per hoc etiam perniciofa procul erant abiicienda: præterea dicit ibidem Apostolus. *Tessificor omni homini circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Quod intelligitur de illis qui ideo circumcidebant se, quia spem ponebant in circuncisione, quibus & iam dictabat conscientia quod omnia legalia integraliter erant seruanda, vnde conscientia licet erronea ligabat eos: ita quod si inde aliqua omitterent peccarent propter conscientiam. Similiter etiam obseruando ea peccabant, & ita perplexi erant, sed tenebantur deponere errorem sicut illi qui non ex inuidia, sed ex ignorantia Christum crucifixerunt, *putantes se obsequium præstare Deo.* Tempore vero medio inter legem & gratiæ reuelationem, licitum erat ea seruare propter vitandum scandalum Iudæorum, ut superius dictum est.

Hæc de caerimonialibus legis dicta sunt, quæ neminem iustificabant, quia nec ad hoc institutæ sunt, sed datæ sunt Iudæis duris in flagellum: rudibus in pedagogum: perfectis autem in signum.

De completionem moralium in Euangelio.

CAP. XVI.

Porro de moralibus præceptis quæ semper iustificanc, & immutabiliter permanent dicit Dominus in euangelio. *Nisi abundaueris iustitiâ vestra, &c.* Nec ideo manus Christi grauioribus sunt, quam manus Moyfi. Quoniam si difficilius sit in se non irasci, quam non occidere: non concupiscere, quam machari, tamen iugum Christi leuius est, quam onus Moyfi propter septem: scilicet propter fomitis debilitationem: propter gratiam concomitantem: propter auxilium sacramentorum: propter apertam doctrinam: propter promissorum æternitatem: propter exempla Christi, & sanctorum: propter hostis alligationem. Manus autem Moyfi dicimus graues non tantum propter defectum horum auxiliorum, sed propter pœnæ crudelitatem, & accelerationem: quia statim absque misericordia puniebatur transgressor. Et etiam propter caerimonialium

Act. 15.

multitudinem. Et de hac dicit Petrus in Actibus, *Quid tentatis imponere iugum, &c.* Et nota quod eadem est perfectio in lege, quæ in euangelio, vt dicit Augustinus: sed multa quæ in lege, obscure præcepta sunt: propter imperfectionem populi cui dabatur, quia non subito poterant ascendere ad perfectionem iustitiæ in euangelio explanatæ. Et gratia reuelata lex spiritualiter intellecta cohibebat manum, & animum. Sed ideo dicitur cohibuisse tantum manum, quia Moyses, vt purus homo puniebat manum quam videbat, non animum, quem non videbat, Christus autem Deus est, & ideo in euangelio tam de exterioribus, quam de interioribus peccatis pœnam determinat. Ideo dicit glossa, quia mandatum Christi non est contrarium legi: sed latius legem in se continens, quam scilicet intelligerent eam Pharisei, quia non intelligebant ibi prohibita, nisi opera homicidij, vel fornicationis, vel huiusmodi. Vnde & Dominus ait: *Non veni soluere legem, sed adimplere.*

Matth. 5.

Christus 7.
mois imple-
uit legem.
Ionn. 8.

In summa vero nota, quod Christus legem impleuit, scilicet septem modis: Primo moralia seruando, sicut ipsemet in euangelio dicit: *Ego enim quæ placita sunt ei facio semper*: Et etiam cæremontalia, quia circumciscus est, baptizatus, oblat in templo, & huiusmodi: Item moralia explanando, quæ Pharisei male intelligebant: Item consilia præceptis addendo: Item vmbas legales cessare faciendo, & veritatem exhibendo quam promittebant: Item nobis gratiam conferendo, qua moralia possimus implere, quæ non poterant impleri timore: propter hæc omnia dicitur *lex per Moysen data est, &c.* Gratia secundum Augustinum, pertinet ad moralia, id est ad Charitatis plenitudinem, veritas ad vmbarum cæremontialium reuelationem. Impletur autem lex vtroque modo scilicet, & cum fiunt quæ ibi præcepta sunt scilicet moralia per gratiam, & cum exhibentur quæ ibi Prophetata sunt scilicet cæremontalia significata per veritatem euangelicam: Item septimo modo impleuit Christus legem & implet quotidie (vt dicit Augustinus contra Faustum) quia enim, inquit, etiam sub gratia positis in hac mortali vita difficile est omnimode implere quædam legis præcepta, vt est illud. *Non concupisces*, ipse per carnis suæ sacrificium Sacerdos factus impetrat nobis indulgentiam: etiam hanc legem adimplens, vt quod ex infirmitate minus implere possumus eius perfectione recuperemus, cuius capitis membra facti sumus. Est itaque *rota in medio vote*, id est verus testamentum in nouo, & econuerso. Nouum vero in veteri quantum ad præfigurationem, siue prænunciationem, & intellectum spiritualem, vetus in nouo quantum ad expositionem.

Ionn. 1.

De imitatione veterum sacramentorum
in noua.

CAP. XVII.

Augustinus contra Faustum lib. 1. In nullam autem nomen religionis, siue verum siue falsum coagulari possunt homines, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilibus colligentur. Quorum scilicet sacramentorum vis valet plurimum, & ideo contempta, sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur sine qua non potest perfici pietas. Proinde prima sacramenta quæ obseruabantur, & celebrabantur, ex lege prænuntiatiua erant Christi venturi, quæ cum suo aduentu Christus impleisset, ablata sunt: & ideo ablata, quia impleta. Et alia sunt instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam iustitia fidei reuelata & in libertatem vocatis filiis Dei iugo seruitutis ablato, quod, duro & carni debito populo congruebat.

Ecclesia cur
legalia qua-
dam ut iu-
rificationes
retinuit.

Author. Ecclesia tamen quædam legalia retinuit, vt iurificationem, non tantum quia significat quod semper faciendum est: pari namque ratione & illud de carne porcina non comedenda retinuit, sed quoniam ip-

sa litteralis obseruantia moralis est, quod inuenire nō est in carne porcina, vel in suffocato & sanguine. In iurificatione namque Deus honoratur, sicut in magnitudine & pulchritudine templi materialis, per quam significatur magnitudo & pulchritudo templi spiritualis id est regni cœlestis, vel etiam animæ iusti quæ maior est (vt ait Augustinus) toto mundo, non corporis distentione, sed potestate & virtute. Thymiamata vero non retinuit, ne videatur Iudaizare. Et quia facilius incensum quod idem significat reperiretur, quam ille species aromatica de quibus Thymiamata conficiebatur. Vnctionem quoque retinuit, sed non eo modo quo lex utebatur. Illic enim oleo sancto materiale tabernaculum vngebatur: hic autem chrismate sancto Christi tabernaculum spirituale inungitur, id est homo ipse cum baptizatur.

De numero sacramentorum nouæ legis.

CAP. XVIII.

Venit ergo magnus ille Medicus scilicet per Samaritanum designatus ad genus humanum quod vbiq; iacebat ægrotum, eique oleum & vinum id est austeritatem comminationum, ac blandimenta promissionum infudit, & eius vulnera præceptis salutaribus, & sacramentis alligauit. In septem namque sacramentis nouæ legis Deus omnes nobis attulit causas salutis spiritualis. Causæ etenim sanitatis spiritualis non sunt nisi quatuor, sicut & quatuor corporalis: scilicet curatiua, conseruatiua, præseruatiua, melioratiua. Curatiua duplex est, quædam enim totaliter & simul curat, vt baptisimus culpam & pœnam omnino delens quantum in se est: quædam vero paulatim, vt penitentia. Conseruatiua est confirmatio. In hac enim datur spiritus ad robur & ad conseruationem gratiæ, quæ data est in baptismo. Præseruatiua est Matrimonium in quo concupiscentia carnalis in ruinam prona turpitudinis excipitur honestate nuptiarum, ne ruat in mortale peccatum. Melioratiua est ordo in quo gratia melioratur, & augmentatur, & etiam extrema vnctio, quia hominem in meliori statu ponit & securiorem reddit. Est etiam medicina quædam prædicta quatuor sola faciens, scilicet Eucharistia, quoniam & venialia curat & ab eis animam præseruat, gratiam quoque conseruat, quia panis cor hominis confirmat, & etiam gratiam augmentat. Potest etiam dici, quod est medicina resumptiua quæ baptizatis datur ad reficiendum animam, sicut corporaliter curatis datur electuarium confortatiuum, vnde & reducitur ad curatiuam. Sciendum autem quod cum sacramenta iustificare dicuntur, quod contenti est, continenti attribuitur. Gratia namque in eis contenta iustificat, non ergo iustificat tanquam causa efficiens, sed tanquam materialis. Sunt enim quinque quæ diuersimode sanant animam sicut quinque quæ corpus: nam corpus sanat Deus auctoritatiue, medicina effectiue, dicta communis seruatiue, vas medici sicut pax contentiue, Medicus autem ministerio. Sic & Deus & animam iustificat auctoritatiue, gratia vero vt medicina morbum expellens, impletio mandatorum tanquam dicta: sacramenta quoque tanquam vasa medicinalia, Sacerdos autem tanquam minister: non est tamen omnino simile de sacramento, & de pixide, sed simile penitus esset si vna tantum pixis esset, in qua daretur medicina, vel si daretur in alia non prodesset, sicut baptisimus si daretur in aliquo alio liquore quam in aqua non prodesset.

Quid autem sit sacramentum ostendit Augustinus dicens. *Sacramentum est sacra rei signum.* Idem: *sacramentum est invisibilis gratiæ visibilis forma*, vt species panis, & vini, quæ sunt sacrificium visibile, signant invisibile corpus Christi quod est sacramentum Ecclesiæ.

Quædam sacramenta sunt necessitatis, & quædam voluntatis. Necessitatis sunt hæc quinque Baptisimus, Confirmatio, Eucharistia, Penitentia, extrema Vnctio.

Voluntatis

Voluntatis vero sunt hæc duo, *Ordo & Matrimonium*.

Item quædam sunt in quibus confertur gratia, vt prædicta necessitatis & ordinis. Alia in quibus non, vt *matrimonium*.

Effectus sacramentorum est, vt talia sunt cuilibet qualis ipse accedit, idest, bonis bona, & malis, ac fictis mala, scilicet occasionaliter bonis sunt ad salutem, malis ad iudicium. Ideo dicimus, quod sacramenta non debent conferri peccatoribus, nisi poenitentibus, hoc autem intelligas, de peccatis manifestis, nam propter occulta non possunt alicui negari sacramenta, nisi per admonitionem secretam, vel publicè in genere factam.

De institutione & potestate Baptismi.

CAP. XIX.

DE institutione baptismi Christi, quando incæperit variæ sunt opiniones. Alij dicunt institutum esse cum Nicodemo Dominus ait, *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto &c.* Alij cum Apostolis dixit, *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij & Spiritu sancti.* Sed hoc dixit post resurrectionem eis, quos ante passionem miserat binos, & binos ad prædicandum in Iudæa, & ad baptizandum dicens: *In vian gentium ne abieritis.* Iam ergo institutus erat baptismus, quia baptizabant simul & prædicabant. Si vero quaeritur in qua forma tunc baptizauerunt, sane dici potest: *In nomine Trinitatis*, scilicet in ea forma, in qua baptizauerunt postea gentem quæ ante passionem potest intelligi fuisse tradita, licet non sit scriptum. Commodius ergo dicitur institutio facta quando Christus à Ioanne baptizatus est in Iordane, non quia mundari voluerit, cum sine peccato fuerit, sed quia contactu mundæ carnis suæ vim regeneratiuam contulit aquis, vt qui postea immergeretur inuocato nomine sanctæ Trinitatis à peccatis purgaretur. Tunc institutus est Baptismus Christi, in quo Trinitas cuius mysterium tunc innouit, interius hominem baptizat.

Celebratur autem hoc sacramentum tantum in aqua, vt intelligatur, quod sicut aqua sordes corporis, ac vestes abluunt, ita Baptismus maculas animæ sordesque vitiis abstergit, vel ideo vt nullum inopia excusaret, quod posset, si in vino vel oleo fieret, quod aqua signauit, quæ de latere Christi manauit, sicut sanguis alterius sacramenti signum fuit.

Succedit igitur Baptismus Christi circumcisioni duabus, de causis. Prima est, quia maior cumulus gratiæ significatur & datur per baptismum quam per circumcisionem. Circumcisio enim in quantum circumcisio non signat nisi remissionem peccati: sed Baptismus signat & remissionem peccatorum, & infusionem gratiæ, & extinctionem mundanæ & humanæ cupiditatis: aqua enim abluunt, & reficit, & extinguit. Secunda causa est, quia communior est: Baptizantur enim tam mares, quam feminae, & non circumcidebantur nisi mares.

Multiplex autem est potestas baptismi, scilicet potestas ministerij, excellentiæ, inuocationis, auctoritatis, cooperationis. Potestatem ministerij dedit Deus Sacerdotibus, & etiam omnibus hominibus, in articulo necessitatis. Potestas excellentiæ intelligitur qua secundum meliorem Baptistam melius daretur baptismus. Et de hac intelligunt quidam, quod Dominus potuit eam dare seruis, sed non dedit, ne spes poneretur in homine, & ne tot essent baptismi, quot homines, vel serui. Alij vero hoc intelligunt, de potestate inuocationis: potuit enim Dominus dare Petro vt ad inuocationem nominis Petri fieret baptismus, hoc autem esset contra maiestatem diuinam.

De essentia & nomine Baptismi.

CAP. XX.

DE essentia vero baptismi nobis videtur, quod nec sola aqua abluens, vel aquæ ablutio est Baptismus, nec solus caracter, sed illa duo, ita quod vterque sit vnus Baptismus, & vnum sacramentum ab vnitæ gratiæ significat: licet diuersa sint secundum essentiam, sicut in sacramento Eucharistiæ forma panis, & vini, & ipsum verum corpus Christi: nec valet hæc argumentatio, Aqua abluens transit, ergo non est Baptismus, licet enim transeat in quantum aqua abluens, tamen manet in quantum caracter. Sed obicitur, quod caracter non est Baptismus, cum non sit visibilis forma: dicimus, quod non oportet quicquid est in sacramento esse visibile in formam, sed sufficit, quod secundum aliquid sui sit visibilis forma: sic Baptismus secundum aquam abluentem.

Quæritur autem cui est signum caracter? Dicimus, quod hominibus, & Angelis: sed hominibus est intelligibile, non visibile. Dicimus autem, quod Angeli indigent illo signo, non enim vident omnia in speculo æternitatis, sed vident ibi omnia sibi subiecta scilicet cælum, & terram, & similia. Ea vero, quæ sunt in libertate nostri arbitrij, non vident, nisi eis ostendantur per gratiam: quia humana anima quantum ad liberum arbitrium non est subiecta Angelo, sed æqualiter, & quasi immediate se habet ad Deum. Caracter ille cum sit illuminatio (sicut dicit Ioannes Damascenus) passibilis est qualitas animæ illuminans lynderesim, & est causa materialis gratiæ, præparat enim, & habilitat animam ad susceptionem gratiæ. Et per hoc quod est sigillum, est certitudo, quod anima habebit gratiam, nisi per se ipsam obsteterit: sicut sigillum Episcopi est certitudo clerico cui datum est, quod habebit præbendam.

Sciendum autem, quod triplex est Baptismus, *fluminis*, scilicet, qui fit in aqua, *fluminis*, qui fit per fidem purificantem, *sanguinis*, qui fit in sanguine per martyrium. Sed proprie Baptismus est tinctio in aqua verbo vitæ sanctificata, sicut enim pannus tinctus in aliquo precioso colore preciosior redditur, quam prius esset: sic anima in Baptismo fluminis tincta per caracterem vel gratiam: hac similitudine vocauit Dominus passionem suam Baptismum. Tincta enim fuit eius caro in sanguine suo, & per hoc preciosior facta, fuit præciū nostræ redemptionis, & per hoc peruenit ad gloriam resurrectionis. Cum ergo Baptismus fluminis, & sanguinis non sint baptismi nisi per similitudinem, solus Baptismus fluminis imprimit caracterem.

Triplex Baptismus.

Baptismus fluminis solus imprimit caracterem.

De forma Baptismi.

CAP. XXI.

AD formam Baptismi exiguntur tria, scilicet forma verborum, & intentio baptizandi, & elementum aquæ. Forma verborum hæc est. *Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritu sancti.*

Quæritur vtrum verbum baptizo te sit de essentia verborum, quæ exiguntur? Dicimus, quod sic, verba enim ista, *In nomine Patris, & Filij, & Spiritu sancti*, ad multa se habent, scilicet ad signandum, ad benedicendum, & ad baptizandum. Baptismus enim sacramentum necessitatis est, & propter hoc necesse est baptizantem determinatam intentionem habere & expressam, ne euzgetur animus ad alia, sed intentionem baptizandi, quam habet verbo exprimat, dicendo: *baptizo te.*

De quantitate aquæ dicunt Magistri, quod in necessitatis articulo sufficit aqua tanta in qua possit intingi pars principalior, scilicet caput. Quo abluto in tali articulo si puer non sit totus natus baptizatus reputatur, vel si postea totus

Quid si Baptizatus omittatur?

Quid si sub-
trahatur ali-
qua verba
de forma
Baptismi?

nascatur viuus, & dubitetur an sit baptizatus, remedium habemus: Baptizandus enim est: quia non dicitur iteratum, quod dubitatur esse factum.

Quæritur postea de subtractione verborum vtrū baptismus sit si tantū dicatur. *Baptizo te in nomine patris*, videtur, quod sic, quia in primitiua Ecclesia fiebat sic: *Baptizo te in nomine Christi*, vt habetur in actibus Apostolorum. *Solutio*: non est Baptismus si tantum dicatur: *Baptizo te in nomine Patris*.

Baptismus tamē olim fiebat in nomine *Christi*, duabus de causis: Prima est, vt nomen *Christi*, quod erat incognitum hominibus fieret celebre, & amicū. Secunda est, quia hoc nomen, *Christus* dat intelligere totam trinitatē. *Christus* enim interpretatur *unctus*. *Unctus* enim dat intelligere *unctam personam*, id est *filium*, & personā vngentem, id est *Patrem*, & ipsam vñctionē id est *Spiritum sanctum*. Sed hoc nomen *Pater*, non sic, propter hoc non est simile: tamē si Sacerdos fidelis ita dicat, *Baptizo te in nomine Patris*: & hoc dicto obmutescat, vel puer moriatur, tunc fit verū Baptisma. Summus enim Sacerdos supplet, quod piē inceptum est à minori Sacerdote.

Quæritur postea de additione, vtrū scilicet sit Baptismus si dicatur sic: *Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & beati Petri*. Et dicitur, quod si illud vltimū addat aliquis ex sola deuotione non intendens illud esse de essentia formæ verborum, Baptismus est. Si vero credat illud esse de essentia formæ, & propter hoc illud addat, non est Baptismus.

De corruptione verborum similiter quæritur vtrū sit Baptismus, si aliquis dicat ita: *Baptizo te in nomina Patria, & filia, & Spiritus sancta*: videtur, quod sic, quia si aliqua vetula ex simplicitate corrumpat formam verborū, corruptio huiusmodi nō impedit, quin sit Baptismus: quod cōcedunt Magistri si retineantur syllabæ principales, pro quanta autem corruptione impediari incipiat non est hominis determinare, sed si ille, qui corrumpit verba intendit introducere hæresim, non est Baptismus: nō propter corruptionem verborum, sed quia non habet intentionem Baptizandi, quæ necessaria est ab Baptismo.

De intentione Baptizantis.

CAP. XXII.

DE intentione Baptizantis dicimus, quod si dubitatur an factum sit minute, an ex intentione Baptizandi. Tunc inuocandum est diuinum auxilium secundum Augustinum, si certum sit, quod totum minute factum est, Baptizandus est. Porro si Patrinus non credat, nec Sacerdos, cum constet de paruulo, quod non credit: tamen si Sacerdos intendit facere, quod facit Ecclesia, & vtitur forma debita, Baptismus est: quia fit in fide Ecclesie. Vnde sic intelligendum est, quod ait Augustinus: *non quia dicitur, sed quia creditur*, id est, quia fit in fide credentium. Item etiam si nullus crederet, & tamen aliquis vteretur debita forma verborum, & haberet intentionem faciendi, quod consuevit Ecclesia, Baptismus est. Intelligendum est ergo verbum consuevit sic, *quia creditur*, id est, quia fit in fide credentium, id est, in tali fide quam solet habere Ecclesia, vel haberet si esset.

Nobis vero videtur, quia nec duo, nec tres, seu plures possunt destruere fidem vniuersaliter, sed tota Ecclesia potest destruere fidem per libertatem arbitrij. Vnde non est necessarium militantē ecclesiam fore necessitate totali siue necessitate rei: Et est simile in vniuersalibus: dicitur etiam, quod necessarium est, vniuersalia esse, sicut hominem, sed non necessitate particulari. Nullus enim specialiter potest facere, quod nullus homo sit. Omnes tamen in simul sumpti possunt facere, quod nullus sit. Possunt enim omnes se obligare ad hoc vt nullus generet de cætero.

De Baptismo paruulorum.

CAP. XXIII.

IN Baptismo Paruulorum consideranda sunt tria, scilicet antecedentia, quæ sunt orationes, quas dicit sacerdos. Et Exorcismus, & catechismus.

Est autem Exorcismus idem, quod adiuratio, qua Sacerdos adiurat Dæmones dicens: *Exi ab eo spiritus immunde*. Et dicunt multi, quod per exorcismum expellitur Diabolus, non quantum ad peccatum: sed quantum ad hoc, quod non habeat potestatem nocendi paruulo corporaliter. Alij dicunt sicut proposuimus, quod quantum ad diminutionem peccati, vnde dicebat, quod si paruulus decederet, statim post exorcismum minores tenebras pateretur, quam si non esset exorcizatus, & magis perciperet de luce spiritualium. Nobis autem videtur, quod exorcismus, & catechismus, & salis linitio, duabus de causis fiunt: Prima est propter honorem, & solemnitatem baptismi. Secunda est ad intelligentiam eorum, quæ facit Baptismus, salis enim linitio signat discretionem, quæ dantur in Baptismo: vnde sicut lumen cum ponitur in manu paruuli, non illuminatur propter hoc anima: sed per hoc significatur, quod anima illuminatur spiritualiter in Baptismo: sic per exorcismum non expellitur Diabolus, sed significatur expellendus.

Est autem catechismus idem, quod instructio Baptizandi de articulis fidei, nam in primitiua Ecclesia adulti baptizabantur, sed ante instruebantur in fide, & baptizabantur in sabbato Paschæ ad signandum, quod per baptismum resurgunt baptizati à morte peccati: Vel in sabbato Pentecostes, ad signandum, quod per baptismum datur Spiritus sanctus. Igitur vt ostendatur vnus esse baptismus, fit etiam modo sic in paruulis, licet quamuis sint paruuli, non sint susceptibles disciplinæ. Et cum Patrinus respondet: *Credo, & volo baptizari*, respondet pro paruulo, sed improprie loquitur, & est sensus: *Iste paruulus paratus est suscipere fidem, & baptismum*: obligat enim se patrinus ad hoc, vt cum ad adultam ætatem peruenerit paruulus, instruat ipsum de articulis fidei, & qualiter abrenunciare debet diabolo, & omnibus pompis eius. Dicimus ergo, quod licet paruulus non credat, est tamen baptizatus in fide Patrini vel Ecclesie, sicut enim peccatum non habet à se, sed ab alio: sic non mundatur per fidem propriam, fidem dico notam, sed per fidem alterius. Catechismus ergo non est proprie sacramentum, sed sacramentale: nec exorcismus, sed exufflatio quam facit Sacerdos sacramentum est, & significat, quod per spiritus sancti flatum exufflatur potestas diaboli. Similiter salina sacramentalis est, & significat sapientiam diuinam.

De effectu baptismi.

CAP. XXIV.

Concedimus autem, quod paruulis in baptismo dantur virtutes, & quod adultis cooperantur ad sui mundationem. Credit enim primo libero arbitrio, vt postea credat per fidem, & sic mundetur. Paruulus autem nihil cooperatur, sed per solum baptismum recipit fidem, per quam mundatur: habet autem fidem in habitu. Sed est habitus quidam propinquior actui, & quidam remotus, & quidam explicitus. Itaque sicut simplex vetula fidem habet implicitam de quibusdam articulis: sic iste cum venerit ad annos discretionis fidem habebit, sed in habitu implicito, & remoto ab actu, sed aliqua leui explicatione credet in actu.

Baptismus

Baptismus quidem actuale peccatum tollit totaliter, non tamen originale totaliter, quia non quantum ad penam, aliquando enim, quod minus est, maioris est coherentia, sicut gratia mortalia peccata expellit, non tamen venialia, quæ difficillime separantur. Cum quibus etiam decedit homo iustus.

Itaque Baptismus non aufert mortem corporalem, & alias huiusmodi penas quinque de causis. Quarum prima est humiliatio, scilicet ut per miseriam humilietur, qui per superbiam cecidit. Vnde Iob: *Sagitta Domini in me sunt, quarum indignatio elabit spiritum meum*: scilicet in superbiam. Secunda causa est incussio timoris, ut homo attendens severitatem virgæ Domini caueat sibi à gladio, id est, à pena inferni: Vnde sequitur: *Et terrores Domini militant contra me*. Tertia causa est stimulatio: Vnde in Osee. *In fumentis Ada traham illos, in vinclis charitatis*: Quarta ut homo attendens huius vitæ miseriam, conetur querere meliorem: Quinta ne homines magis appeterent baptizari propter vitam corporalem quam propter spirituales. Dicit autem Apostolus, *quod sine penitentia sunt dona Dei*, scilicet quæ donat Spiritus sanctus in baptismo, sed contradicit auctoritas: *Aut homo punit, aut Deus punit*: Ideo dicendum est, quod baptismus efficaciam suam habuit à passione Christi pro omnibus baptizandis, quia (ut dicit Isaias) *disciplina pacis nostræ super eum*: & ipse peccata nostra, id est penam pro peccatis pertulit in corpore suo super lignum, sicut dicit Petrus: Si ergo decedat iste statim post baptismum euolabit, quia per contritionem baptismum præcedentem cum passione Domini sufficienter punitus iudicatur à bonitate Dei. Et dicimus, quod corpus Christi in se dignius, & efficacius est, quam baptismus: sed non sequitur, quod sit efficacius in quantum sacramentum. Nec etiam Eucharistia instituta est ad tollendam culpam & penam, sed est sacramentum vniõis: baptismus vero est sacramentum renouationis, vnde aufert omnem verustatem tam culpæ, quam penæ, quod non facit Eucharistia.

Nota quod passio Christi aperuit ianuam Paradisi per satisfactionem, & per causam meritoriam & vniuersalem omnibus baptizandis: baptismus autem aperit per causam efficientem singularem. Iustum enim hominem singularem facit euolare: Ascensio vero Christi aperuit per effectum.

De Baptismo etiam Hæreticorum non iterando.

CAP. XXV.

Sacramento quidem facit iniuriam, qui dicit ipsum Spoli per pollutionem Ministrorum. Dicimus tamen quod baptisma hæreticorum facit quosdam filios Dei, ut paruulos: quosdam vero non, ut adultos, qui imbuti sunt errore hæreticorum: tamen verum baptisma recipiunt: vnde si veniant ad vnitatem ecclesiæ, non sunt rebaptizandi. Quia dicit Aug. *Sanandum est quod vulneratum est, non curandum quod sanum est*. Sani autem sunt huiusmodi, quantum ad illud in quo communicant cum Ecclesia, scilicet quantum ad baptismum. Si vero hæretici paruulos baptizent, dicuntur illi filij Ecclesiæ, non quod Dominus eos genuerit de Ecclesia, quæ est legitima sponsa sua, sed quod de hæresi tanquam de ancilla ad opus Ecclesiæ. Ecclesia tamen suos reputat quoscumque generat Dominus, siue per illos, qui sunt de Ecclesia, siue per hæreticos, siue per paganos, vnde *ingredere, inquit, ad ancillam meam &c.* Baptisma igitur hæreticorum facit remissionem peccatorum, & ibi est Spiritus sanctus, non in hæreticis, sed in sacramento suo, id est, Spiritus sanctus quantum est in se, paratus est dare gratiam suam per baptismum, nisi per recipientem obliteret.

Multiplex autem assignatur causa, quare baptismus,

non iteratur. Prima est, quia cum baptismus deleat culpam & omnimodam penam, si iteraretur discurrerent homines per campos licentiæ vsque ad extremam necessitatem, in qua facerent se baptizari, & sic statim euolarent: propter hoc instituit Dominus, ut vnicus esset baptismus. Secunda causa est allegorica, baptismus enim habet efficaciam suam à morte Christi, quæ vnica est. Tertia ne fiat iniuria baptismi: Character enim baptismalis perpetuus est: remanet etiam in hæreticis, & etiam in damnatis in Inferno: vnde non est simile de Eucharistia, quia corpus Christi, non remanet perpetuo in homine, nisi quamdiu forma panis durat: ideo non fit iniuria Eucharistiæ, si iteretur.

De accedentibus ad baptismum recte vel fecte.

CAP. XXVI.

Non est autem necesse, quod adultus accedat ad baptismum contritus, potest enim accedere attritus, & dolens de peccatis, & tunc per virtutem baptismi ei dimittuntur. Si vero accedat contritus, tunc iam habet fidem, spem, & charitatem, & dimissa sunt ei peccata quantum ad culpam. Baptismus autem sequens, augmentat in ipso gratiam, & tollit penam: id est, omnem satisfactionem exteriorem, interiorem vero non. Sacramentum igitur, & rem simul suscipiunt omnes paruuli, qui in baptismo ab originali mundantur peccato. Adulti quoque qui cum fide baptizantur. Qui vero sine fide accedunt, vel fecte, sacramentum: non rem, suscipiunt. Qui autem effundunt sanguinem pro nomine Christi, & si non sacramentum, rem tamen recipiunt: nec tantum passio vim baptismi implet, sed etiam fides, & contritio, vbi necessitas excludit sacramentum.

Fecte autem accedens suscipit baptismum, sed non effectum baptismi, quamdiu durat fictio: recedente vero fictione baptismus effectum suum habet: id est, facit quod prius fecisset, si fictio non impediuisset: vnde delet totaliter omnia peccata, quæ habebat iste ante baptismum, sed non delet illa quæ fecit post: nisi quantum ad culpam, quia non est institutus ad delendum peccata futura, sed tantum præsentia & præterita. Et etiam si ita esset, videretur isti dolus fictionis patrocinari: constat enim, quia si non fecte accessisset, penitentia sequens, peccata post facta nequaquam in eo totaliter deleteret. Itaque de illis, quæ fecit ante baptismum non est ei iniungenda penitentia exterior: baptismus enim non exigit gemitum neque planctum: exteriorem intelligite: nullus enim adultus saluatur etiam baptizatus, nisi habeat penitentiam interiorem, scilicet contritionem, sed de aliis, quæ fecit post baptismum iniungenda est ei penitentia exterior, & etiam de ipsa fictione secundum vnum modum. Est enim duplex fictio, vna secundum quam aliquis credit baptismum non prodesse, quæ est fictio incredulitatis: istam non delet baptismus, cum sit baptismi contraria. Vnde de ista iniungenda est penitentia. Et alia fictio, secundum quam quis non contritus recipit baptismum, & hoc est peccatum omissionis, vel negligentia, ista totaliter deletur per baptismum. Baptismus enim non solum gratiam confert, sed etiam cumulum gratiæ. Est enim character illuminans, ad sciendum quid faciendum, & quid non, magis quam sciatur per sola naturalia, & debilitat fomitem, ac remittit.

Cur baptis-
mus non ite-
randus?

Quid conse-
quitur acce-
dens ad Ba-
pismus con-
tritus.

Quid conse-
quitur fecte
accedens ad
Baptismum?

Duplex fi-
ctio.

De sacramento confirmationis.

CAP. XXVII.

Nunc de sacramento confirmationis dicendum est, quod tempore Apostolorum non legitur ab aliis, quam ab ipsis petactum: nec ab aliis, quam qui locum eorum tenent, perfici potest, aut debet. Licet autem presbyteris baptizatos tangere in pectore, sed non chrismate in fronte signare.

Circa essentiam huius sacramenti quinque exiguntur. Primum est forma verborum: Secundum intentio confirmantis. Tertium dignitas confirmatoris: oportet enim quod sit Episcopus: Quartum est ipsa materia, scilicet Chrisma: Quintum est locus, in quo chrismatur, scilicet frons.

Forma verborum talis est. *Confirmo te signo crucis, & chrismate salutis in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti.* Datur autem hoc sacramentum ad robur, vt idonei simus pugnare, & portare nomen Christi coram regibus: & hoc signat ipse locus, & materia. Locus, quia confirmatio fit in fronte, ne videlicet erubescamus confiteri nomen Christi coram hominibus. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem &c.* Hoc sacramentum non habuit Petrus, quando ad vocem ancillae erubuit nomen Christi. Idem etiam significat ipsa materia scilicet chrisma. Inunguntur enim pugiles, vt difficilius possint capi ab inimicis. Consecratur autem chrisma ex oleo & balsamo: Oleum enim significat nitorem conscientiae, & letitiam spiritualem, per quam spiritualia bella superantur: Balsamum autem significat odorem bonae vitae, per quem interficiuntur serpentes, id est, Demones. Itaque quando Christus insufflauit in Discipulos dicens: *Accipite spiritum sanctum &c.* Haec datio significauit gratiam, quae datur in baptismo. Semel autem iterum dedit Spiritum sanctum de caelo in die Pentecostes ad robur: & hoc significauit robur gratiae quod datur in sacramento confirmationis. Vnde Urbanus Papa, *Spiritus sancti septiformis gratia cum plenitudine sanctitatis scientiae & virtutis in confirmatione confertur. Et iterum.* Omnes fideles per impositionem manus Episcoporum post baptismum debent recipere Spiritum sanctum, vt pleni inueniantur Christiani. Sed distinguitur plenitudo duplex scilicet, *sufficiens*, & haec datur in baptismo, *copiosa*, & haec in confirmatione.

De collatione huius sacramenti ad baptismum.

CAP. XXVIII.

Hoc itaque sacramentum Melchisedes Papa dicit maius esse baptismo, quia a dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est, in fronte, vel forte quia maius virtutum augmentum praestat, licet baptismus ad remissionem plus valeat. Baptismus quidem est sacramentum intrantum in Ecclesiam, confirmatio vero est sacramentum proficientium, & pugnantium contra Mundum, Carnem, & Diabolum. Igitur in sacramento confirmationis, non datur alia res, vel gratia quam in baptismo, sed quae data est in baptismo confirmatur, & roboratur: vnde dicimus, sine prauidicio, quod idem est character baptismi, & confirmationis, in essentia: differentia tamen est secundum rationem. Differunt etiam secundum statum: quia alius est status incipientium, alius proficientium, & pugnantium. Non autem presbyteri dare possunt hoc sacramentum, quamuis possunt dare baptismum, quod vno modo maius est. Quia sacramentum dicitur magnum, quatuor modis. Primo quantum ad efficaciam. Et hoc modo dicitur baptismus magnum sacramentum, innotat enim hominem totaliter. Secundo quantum ad essentiam suam: & hoc modo sacramentum Eucharistiae dicitur magnum, propter dignitatem essentiae corporis Christi. Tertio quantum ad signum, sicut dicit Apostolus: *matrimonium, magnum esse*

sacramentum in Christo & Ecclesia, significat enim matrimonium spirituale, quod est inter Deum & Ecclesiam. Quarto quoad effectus praerogatiuam & dignitatem: & hoc modo confirmatio, & ordo, magna sunt sacramenta. Dignior est enim gratia consummata, vel confirmata, quam gratia simplex: Non prodest autem confirmatio, si detur non baptizato, quia confirmatio est dispositio baptismi: vnde non potest esse sine baptismo, maxime cum baptismus sit ianua sacramentorum. Nec est simile de ordine, vbi si quis maiorem ordinem, praetermissio minore receperit, sufficit supplere quod omisum est, quia vnus ordo non est dispositio alterius, imo diuersi ordines, diuersa habent officia, distincta a se inuicem, non est autem iterandum confirmationis sacramentum, cum habeat characterem. Hoc sacramentum a ieiuniis debet tradi, sicut & baptismus, nisi aliter cogat necessitas.

De institutione Eucharistiae.

CAP. XXIX.

De institutione Eucharistiae dictum est superius suo loco. Hoc sacramentum excellenter dicitur *Eucharistia*, id est *bona gratia*, quia in hoc non modo est augmentum virtutis, & gratiae, sed ille sumitur totus, qui est fons & origo totius gratiae. Cuius figura, praecessit quando *manna Deus pluit in deserto*, vnde *panem Angelorum manducant homo*. Dominus igitur Iesus ad inuisibilia paternae maiestatis migraturus celebrato cum discipulis Typico pascha, quiddam memorabile eis commendare volens, sub specie panis, & vini: corpus, & sanguinem suum eis tradidit, vt ostenderet legis veteris sacramenta, inter quae praecipuum erat agni paschalis sacrificium, in morte sua terminari: ac nouae legis sacramenta substitui, in quibus excellit mysterium Eucharistiae. Ideo & post alia dedit, vt hoc vnum arctius memoriae Discipulorum infingeretur, & ab Ecclesia deinceps frequentaretur. Sed non exinde disciplinam sanxit in posterum, vt post alios cibos sumatur, sed potius a ieiuniis sumi oportet: sicut Apostolus docet, vt singulari reuerentia diuidetur, id est, discernatur ab aliis cibis, quod Dominus disponendum reliquit. Sub alia autem specie sumendum instituit, vt fides haberet meritum: *quae est de his, quae non videntur*. Et etiam ne abhorreret animus, quod cerneret oculus: quia non habemus in vltu carnem erudam, & sanguinem comedere. Panis autem ad carnem refertur: vinum ad animam: quia vinum operatur sanguinem, in quo sedes animae a Phisicis esse ostenditur. Ideo ergo in duabus speciebus celebratur, vt animae & carnis susceptio in Christo, & vtriusque in nobis liberatio significetur, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero ei pro anima nostra offertur. Sub vtraque tamen specie sumitur totus Christus, nec plus sub vtraque, nec minus sub altera tantum sumitur: tamen non fit conuersio panis nisi in carnem, nec vini nisi in sanguinem. Nec debent dici duo sacramenta, sed vnum, quia sub vtraque specie vnum & idem sumitur: Nec iteratur sacramentum, quia benedictio non repetitur. Aqua vero admiscenda est vino, quia aqua significat populum, qui per Christi passionem redemptus est. Cum igitur in calice vino aqua miscetur, Christo populus adiungitur, & credentium plebs ei copulatur in quem credit. Quibusdam etiam auctoritatibus colligitur, quod Christus vinum aqua mixtum dedit discipulis. Si quis tamen non intendens introducere haeresim obliuione vel ignorantia, aquam praetermisit, non videtur esse irritum sacramentum: nam Graecorum Ecclesia non apponere aquam dicitur, apponenda est vero in tam parua quantitate, quod possit absorberi a vino, quia Christus non mutatur in Ecclesiam, sed ecclesia mutatur in Christum.

Quinq; spc-
tant ad es-
sentiam Co-
firmationis.Forma Con-
firmationis.

Rom. 10.

Ex quibus
consecratur
chrisma?

Ios. 20.

Urbanus
Papa.Quomodo se-
buitat con-
firmatio ad
Baptismum,
& e contra.Sacramentum
quatuor mo-
dis dicitur
magnum.

ad Ephes. 5.

psal. 77.

Cum sub du-
bus speciebus
sumitur Sacra-
mentum Euc-
haristiae.Admixture
est aqua
in conser-
uatione.

De

De forma & re sacramentali.

CAP. XXX.

Forma ergo panis; vel vini, quæ ibi videtur, sacramentum est, id est, *sacra rei signum*. Huius autem sacramenti gemina est res: *Contenta scilicet, & significata*: Res contenta est caro Christi, quam de virginitate traxit, & sanguis, quem pro nobis fudit. Res significata & non contenta, est *unitas Ecclesie*. Sunt igitur tria distinguenda hic: Sacramentum & non res, est species visibilis, scilicet panis, & vini. Sacramentum, & res, est caro Christi propria, & sanguis. Res vero & non sacramentum mystica eius caro. Porro species illa visibilis sacramentum est geminae rei, quia utramque significat & utriusque similitudinem gerit expressam. Nam sicut panis præ ceteris cibis corpus reficit, & sustentat, & vinum hominem lætificat atque inebriat, sic caro Christi interiorem hominem plus ceteris gratias. Et sicut ex multis granis efficitur unus panis, ex pluribus uvis vinum confuit in vinum: sic ex multis fidelium personis vnica Ecclesia constituitur, unde Apostolus. *Unus panis, & unum corpus multi sumus*. Ad hoc etiā est similitudo, quia sicut panis triticeus ex purissimis granis constat, ita corpus Christi verum quod traxit de virgine ex purissimis membris purificatis operatione Spiritus sancti. Et sicut vinum ex pluribus uvis constat, ita sanguis ex purissimis sanguinibus: Ita & societas Ecclesiastica ex multis personis à criminali macula liberis consistit. In cuius rei Typo facta est arca Domini de lignis Sethim, quæ sunt imputribilia: Forma panis dicitur habere cum corpore Christi similitudinem non gratia sui, sed gratia panis, cuius fuit forma. Efficit autem quod figurat, vnit enim recipientem Christi corpori mystico: Efficit autem non per modum causæ efficientis, sed per modum materiæ. Sicut enim in alio liquore quam in aqua non datur baptismus, ita sub alia forma quam sub ista, non datur corpus Christi. Licet autem significatum melius sit & dignius, quam significans: tamen hæc habet calumniam: *unitas Ecclesie dignior est quam corpus Christi*: quia corpus Christi habet dignitatem quandam, scilicet quod est vnitum verbo quod nullam habet comparisonem ad dignitatem aliquam Ecclesie: hæc autem vera est: *Ecclesia siue unitas Ecclesie melior est, quam corpus Christi*. Sed hæc est falsa: *minus bonum non facit maius bonum*: quia quandoque intelligitur, facere per modum causæ materiali: aqua enim baptismi minus bona est quam munditia animæ, facit tamen per modum sacramenti & materiæ, munditiam animæ. Similiter corpus Christi per modum sacramenti, & materiæ facit unitatem Ecclesie & purificat & mundificat, sed per modum causæ efficientis solus Deus mundat & dimittit peccata.

De transubstantiatione panis, & vini.

CAP. XXXI.

Dicuntur autem Sacerdotes conficere corpus Christi & sanguinem, quia eorum ministerio substantia panis fit caro, & substantia vini fit sanguis Christi. Nec tamen aliquid additur corpori & sanguini, nec augetur corpus, vel sanguis Christi: nec conceditur quod substantia panis aliquando sit caro Christi, & sic fiat caro Christi, sicut farina facta est panis, & aqua facta est vinum: nec tamen dicitur, farina est panis, & aqua est vinum, nec dicimus panem vel vinum esse materiam Corporis, vel sanguinis Domini, quia non de ea materia formatur corpus, sed ipsa formatur in illud, & efficitur in illud. Dicit autem Damascenus quod ex operatione Spiritus sancti fit ille transitus, sicut & conceptio Dei. Itaque panis vere transit in corpus Christi, unde omnes locutiones, quæ significant transitum concedendæ sunt, sicut hæc: *panis transit in corpus Christi, vel transferitur: vel transubstantiatur, vel mutatur, vel panis fit corpus Christi, panis erit corpus Christi*.

fit, panis potest esse corpus Christi: & omnes illæ negandæ sunt in quibus, non signatur transitus, sicut iste: panis est corpus Christi.

De tempore autem transubstantiationis dicimus, quod in finali instanti prolationis horum verborum, *hoc est corpus meum*, fit transubstantiatio panis in corpus Christi, & hoc pronomen *Hoc*, vagam & simplicem demonstrationem habet sicut *Tu*, cum quis dicit, *Tu aperi*, & nescit quis sit intus: vel demonstrat corpus Christi ad intellectum, scilicet corpus Christi, quod non est ibi, sed erit. Videtur autem dicendum quod panis, non transit in aliquo instanti in corpus Christi: sed in tempore: tamen non successiue, quia non prius transit vna pars panis in corpus post aliam. Et propter hoc non potest dici, quod in aliquanto tempore & toto transeat, vel potest dici quod transit in illo totali tempore in quo proferuntur hæc verba: *Hoc est corpus meum*. Unde tantum tempus exigitur & non minus: itaque successio est in transitu, non ex parte panis, sed ex parte prolationis verborum.

De priori autem substantia, quædam remanent scilicet color, sapor, forma, pondus, quæ nec corpus Christi efficiunt, nec in eo fundantur. Remanent ergo per se substantia ad mysterij ritum, & ad gustus, fideique suffragium.

De his, quæ supra naturam vel intellectum ibi sunt.

CAP. XXXII.

Ignitur in hoc sacramento quædam sunt secundum naturam, quædam supra naturam, sed non supra intellectum: Quædam supra naturam, & supra intellectum. Supra naturam sunt ibi accidentia sine subiecto: vt color, rotunditas, & huiusmodi: sed non supra intellectum, quia intellectus bene intelligit accidentia sine subiecto per abstractionem. Deus autem potentior est in operando, quam intellectus in intelligendo: unde supra naturam & intellectum, est ibi Christus: etiam in tanta quantitate, in quanta est in celo, & non excedit terminos illius parvæ formæ. Unde dicit Damascenus, quod fit ibi operatio supra naturam & intelligentiam. Dicimus ergo, quod sub illa totali forma est Christus, ita quod sub nulla parte per se, tamen cum frangitur hostia, est Christus interger sub qualibet parte. Et hoc est non tantum ex consecratione, sed ex contractione: consecrata enim fuit qualibet pars in suo toto. Et est simile in speculo, sicut enim in speculo integro, est vna sola imago, tamen ipso fracto, in qualibet parte resultat imago: Ita sub totali forma illa, est Christus, qui est imago Dei Patris: tamen fracta hostia, in qualibet parte resultat imago: imo veritas ipsius imaginis, quæ est filius Dei: unde sicut ex oppositione rei ad diuersas partes speculi, resultant diuersæ imagines: ita ex prolatione verborum quæ præcessit, & ex fractione formæ consecratæ resultat Christus in diuersis partibus hostiæ. Et accidentia quæ videntur sunt ibi sine subiecto, nec sunt in corpore Christi, sed assistunt ei, & velant ipsum, vt fides habeat meritum: unde fallit ibi locus à coniugatis: *Ibi enim est albedo, & tamen nihil est in ea album*: Sed contra: *Ibi est fractio, & aliquid est ea fractum*. Solutio. Quædam sunt accidentia, quæ per alia accidentia non insunt substantiis. Quædam vero per alia: verbi gratia, albedo inest corpori non per aliud accidens, disgregatio vero inest corpori per albedinem: unde cum ibi non sit substantia panis, albedo ibi est, & tamen nihil est ea album, quia nulla substantia, sed ibi est disgregatio, & aliquid est ea disgregans, scilicet albedo. Eodem modo est ibi fractio, & aliquid est ea fractum, quia fractio est substantiæ, mediante continuitate, unde cum ibi sit continuitas, vere dicitur quod aliquid est fractum illa fractione. Et sic patet, quod non est simile de albedine, & de fractione. Item corpus in forma propria non videtur, tamen secundum quid videtur velatum: sed non sequitur, ergo videtur, sic non sequitur, iste videt manum Chirothecatam illius, ergo videt manum illius: nec valet hoc: sacerdos tenet corpus Christi, ergo tangit,

Supra naturam sunt accidentia sine subiecto: sed non supra intellectum.

Simile.

Fallacia ex loco à coniugatis.

nam hoc verbum tenet, non importat aliquam immeditationem, sed hoc verbum, tangit, importat.

De quorundam intelligentia, quæ dicuntur & aguntur in missa.

CAP. XXXIII.

Quid hæc importet?

Quæritur de his verbis, quæ sunt in canone missæ. *Iube hæc perferri per manus, &c.* quid demonstratur per hoc pronomen, *hæc*, postea de hac auctoritate Gregorij: *Vno eodemque momento transit in cælum ministerio Angelorum consociandum corpori Christi, & ante oculos Sacerdotis videtur*: Quæritur quid est illud de quo fit ibi sermo? Ad primum dicimus, quod per hoc pronomen, *hæc*, demonstrantur formæ significantes, sed pro ultimo suo significato, scilicet pro corpore Christi mystico: frequenter enim in sacra scriptura ponitur signans pro signato, est enim sensus. *Iube hæc perferri*, id est iube corpus tuum mysticum scilicet Ecclesiam militatorem perferri per manus, id est, per operationes sanctorum Angelorum, qui adsunt sacrificio altaris, *in sublime altare tuum*, id est, ad Ecclesiam triumphantem, quæ est in cælis: hoc est, iube iungi Ecclesiam militatorem Ecclesie triumphanti, & hoc est regnum venire ad regnum: & sic cessat obiectio: Per sacramentum enim Eucharistiæ assimilatur magis, ac magis Ecclesia militans, Ecclesie triumphanti. Ad auctoritatem Gregorij dicimus, quod impropria est, & gratia diuersorum significantur transitus, & consociatio & visio: unde fit ibi sermo, quantum ad illa tria, de pane & corpore Christi, & de forma: quantum ad transitum fit ibi sermo de pane, quia panis transit in cælum id est in cælestem corpus Christi ministerio Angelorum, qui assistunt officio missæ, ut dicunt sancti. Quantum ad consociationem fit ibi sermo de corpore Christi, quod trahit de virgine, quia per virtutem Eucharistiæ associatur magis, ac magis verum corpus Christi corpori mystico. Quantum ad visionem fit ibi sermo de forma, quæ videtur. In huius autem mysterij expletionem, sicut formam oportet observari, ita ordinem haberi scilicet ut sit Sacerdos: Et intentionem haberi oportet, ut illud facere intendat. Aliqui dicunt etiam non recte de illo mysterio sentientem posse intendere, non quidem illud conficere, quod iam esset recte credere, sed illud agere quod geritur ab aliis, dum illud conficitur: Et sic adhibetur intentio, & impletur mysterium.

Matth. 20.

Illud etiam sane potest dici, quod à brutis animalibus corpus Christi non sumitur, etsi videatur: Et hoc autem diuiditur forma panis in tres partes: Vna mittitur in calicem, & significat partem illam Ecclesiæ, quæ adhuc vivit, unde ponitur in calice, quia vita cuiuslibet est in sanguine. Et calix significat passionem huius sæculi. Unde in Evangelio. *Potestis bibere calicem &c.* Aliæ duæ significant duas partes bonorum, qui mortui sunt: Quidam enim sunt in Paradiso, alij sunt in Purgatorio. Vna ergo pars earum, quæ in calice non ponuntur, offertur ad liberationem eorum, qui sunt in Purgatorio: Alia vero ad gratiarum actionem, quantum ad illos, qui sunt in Paradiso: sicut autem in manducatione corporali sunt quatuor, ita & in spirituali. Primum est masticatio spiritualis, quæ est diiudicatio corporis Christi quale sit: quam nobile, quam viuificatiuum, & huiusmodi? Secundum est delectatio, qua delectamur Christo. Solum enim dulce & conueniens nutrit. Tertium est assimilatio specialis. Quartum incorporatio spiritualis. Diiudicatio autem illa est proprie per fidem, & similiter delectatio. Christus autem manducat nos, quia assimilatur nos sibi ipsi, & vnit per gratiam quam infundit.

Vtrum Eucharistiæ cibis satiet, vel nutriat corpus.

CAP. XXXIV.

Itaque dicit Augustinus, quod cibus ille non transit in ventrem, sed in mentem. Si autem quæritur, vtrum formæ illæ euanescent, vel resoluantur in alios humores, potest dici, quod vtroque modo. Nā potest esse, si Deus vult, quod cibus ille nutrit, & satiet corporaliter quantum ad formas, non quantum ad corpus Christi: quia potius est cibus mentis, quam ventris. Et hoc dicit Augustinus, quod quidam satiantur, & inebriantur tali cibo, super illum loci epistolæ ad Corinth. *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* Dicit etiam Innocentius Papa tractatu de officio missæ, quod formæ illæ resoluuntur in eosdem humores, in quos resoluere panis, si ibi esset: corpus vero Christi non nutrit corporaliter. Desinit autem ibi esse corpus Christi, quam cito desinit forma panis esse.

Nec est dicendum, quod desinente forma panis esse, ascendat corpus Christi in cælum, aut Sacerdote proficiente hæc verba, *Hoc est corpus meum*: descendat corpus Christi de cælo: sed sicut diceretur secundum vnā opinionem, quod ex sola oppositione colorati ad visum, sine aliqua mutatione medijs aeris fit aliqua imago colorati in oculo, ita ex prolatione horum verborum, *Hoc est corpus meum*, debito modo facto à Sacerdote sine aliquo descensu, vel motu est corpus Christi in altari, & sine aliquo ascensu forma panis desinente esse, est corpus Christi in cælo, quod prius erat sub illa forma, & modo non est. Modo quidem sub forma propria corpus Christi est in cælo, primo, & per se: & in altari est verum corpus Christi, tamen per quandam resultationem, sicut superius dictum est. Absit autem ut inhonestam corporis egestionem cibus ille sustineat, qui corpus, & animam ad æternam honestatem parat.

De quibusdam patribus sanctis legimus, qui sola comunione dominica, diebus tantum dominicis saginati pluribus annis vixerunt: hoc igitur concedere possumus, posse scilicet aliquem ex virtute dominici corporis per diuinum miraculum longo tempore vivere. Secellum autem ei fieri exinde omnino non posse: quod si fiat secellus eo tempore aut ex reliquiis ciborum præteritorum, aut ex defectu sui corporis, id esse necesse est.

De indignis sumentibus, vel tangentibus.

CAP. XXXV.

Sumere quidem corpus Christi in peccato mortali non est malum in genere, quia si aliquis probabiliter credat se non habere peccatum mortale, licet habeat, sumere corpus Christi, non est ei peccatum. Et hæc auctoritas si desit fides, vel charitas, *iudicium sibi manducat, & bibit*, intelligenda est si desit in conscientia, id est, si credat se habere mortale.

Sed quæritur vtrum illi Sacerdos debeat dare corpus Christi, quem scit esse in mortali peccato? Et dicitur quod si notorius sit, non debet ei dare, nec in occulto, nec in publico: si autem non sit notorius, non debet ei negare in publico, exemplo Domini, qui dedit corpus suum Iudæ, qui non erat notorius. Dicimus etiam quod aspicere corpus Christi non est peccatum etiam indignis, imo bonum est, quia cum charitas (ut dicit Aug.) sit idem quod desiderium videndi Deum & fruendi Deo, aspicere corpus Christi prouocatiuum est ad dilectionem Dei, & multorum petitiones exaudiuntur in ipsa visione corporis Christi: unde multis infunditur tunc gratia: quod significatum est in libro numerorum, ubi illi, qui aspiciabant serpentem æneum liberabantur à moribus serpentum ignitorum.

Quod autem viri Bethsamitæ percussi fuerunt, quia viderunt arcam Domini: hoc non fuit ex indignitate

eorum,

eorum, sed quia prohibitum erat eis ne viderent. Tamen tangere corpus Christi indignis peccatum est duplici ratione: Prima est, quia *Deus iniquos odio habuit*, unde sicut charitas exigit coniunctionem, ita odium separationem, & elongationem. Et propter hoc dicitur. *Publicanus à longe stans*, &c. Præsumit ergo, qui ei adeo propinquat ut ipsum tangat cū sit indignus. Alia est ratio, quia (ut dicit Hieronym. super Malachiam) Panem pollutum comedit, qui ad altare Dei indignus accedit: unde qui pollutus est & tangit corpus Christi, quantum in ipso est, ipsum polluit. Qui vero ex sola reuerentia tangit, sicut ille, qui subleuat de terra, non peccat: quamuis sit indignus. Sed Sacerdotes indigni qui celebrant, peccant mortaliter, quia vel celebrant, ut habeant oblationes, vel ne incurrant infamiam, vel ex aliqua alia libidine.

De sacerdotibus vero qui nocturnam patiuntur pollutionem, dicitur generaliter, quod non debent celebrare nisi cōfessi fuerint prius: nisi necessitas cogat, & tunc conteri debent, & dolere: huiusmodi enim pollutio habet causam semper inhonestam. Aut enim est ex turpi imaginatione præcedente, aut ex crapula, aut ex natura volente se exonerare, & tunc etiam non est ex natura indita, sed ex natura corrupta, unde ibi habet locum auctoritas illa: *Bonarum mentium est ibi culpam cognoscere, ubi culpa non est.*

De sanctis institutionis huius sacramenti, & quale tunc datum sit corpus Christi.

CAP. XXXVI.

Est autem multiplex causa institutionis huius sacramenti. Prima est commemoratio passionis Christi, sicut ipse dicit quæ triplex est.

Prima est commemoratio amoris, quem ostendit nobis in cruce, quia maiorem charitatem nemo habet &c. Secunda est liberationis, quia per passionem suam liberauit nos à seruitute Diaboli & carcere inferni, & mortis. Tertia imitationis Christi, ut scilicet imitemur patientiam & humilitatem, & alias virtutes, quas ostendit nobis in cruce.

Secunda causa est meritum fidei, quia meritum fidei est & laus, credere quod non vides, & maxime illud quod est supra rationem.

Tertia est subleuatio spiritus, vult enim Deus quotidie præsentialiter, & corporaliter esse inter nos, ut magis speremus obtinere petitiones nostras.

Quarta est ut epulemur in æmulis sinceritatis, & veritatis.

Quinta, & vltima, ad remedium peccatorum venialium, quæ quotidie facimus.

Dicit autem quedam glossa super Leuiticum, quod Christus prius suum sumpsit corpus, & postea dedit discipulis: porro tale dedit quale tunc habuit, id est mortale & passibile, nunc vero sumitur à nobis immortale & impassibile, nec tamen maiorem habet efficaciam. Eucharistia vero intincta non debet dari populo pro supplemento communionis, quia non legitur Christus alicui discipulorum tradidisse panem intinctum, nisi Iudæ. Tunc vero non accepit Iudas corpus Christi, sed tantum panem. Corpus vero & sanguinem Christi cum aliis discipulis ante perceperat.

Et nota quod Lucas dicit Dominum addidisse: *Hoc facite in meam commemorationem*, quibus scilicet verbis instituit hoc sacramentum, & tacite præmissum destituit: quasi diceret, sicut vetus pascha celebrastis in memoria liberationis populi de Aegypto, & manu Pharaonis: sic de cætero hoc sacramentum frequentate vos, & successores vestri, in memoriam mei: qui libero vos de tenebris peccati, & inferni, & de manu Diaboli.

De sacramento penitentiae.

CAP. XXXVII.

VT autem dicit Hieronymus *Penitentia est secunda tabula post naufragium.*

Item Ambrosius. *Penitentia est mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere.*

Item Augustinus. Inanis est penitentia, quam sequens culpa coinquinat, nihilque profunt lamenta si replicantur peccata. Ideo sane ita definiri potest.

Penitentia est virtus vel gratia, qua commissa mala cum emendationis proposito plangimus, & odimus: & plangenda ulterius committere nolumus.

Sic igitur in verbis prædictis intelligitur non committere id est nolle committere. Potest etiam dici, quod descriptio illa Ambrosij data est secundum esse optimum penitentiae, quod est, quando penitens finaliter perseuerat.

Penitentia quidem non est virtus specialis, sed communiter omnium. Nec est in aliqua vi, sed in qualibet id est in anima secundum quamlibet vim: nam & propriè loquendo luctus non est virtus, sed status virtutis, sicut pax.

Porro sicut in aliis quibusdam sacramentis tria sunt: vnum quod est sacramentum tantum, aliud quod est res tantum, aliud quod est sacramentum, & res: ita & hic, sacramentum tantum est confessio cum absolutione Sacerdotis. Sicut enim sacramentum Baptismi in duobus consistit scilicet in elemento & verbo: & Confirmatio in duobus scilicet chrismate & forma verborum: Ita in penitentia, sacramentum consistit in confessione peccatoris, & absolutione Sacerdotis. Et sicut in sacramento Baptismi elementum est materiale respectu verbi: ita confessio respectu absolutionis. Et sicut elementum sine verbo non est sacramentum, nec verbum sine elemento: ita confessio sine absolutione, vel è conuerso. Unde confessio quæ fit non sacerdoti, vel non suo sacerdoti, non est sacramentum, quia illi non habent potestatem absoluedi.

Res tantum est remissio peccati: Sacramentum & res, est contritio cordis. Res respectu confessionis, & sacramentum respectu remissionis peccati. Quidam autem dicunt, quod confessio efficit quod figurat, scilicet remissionem peccati, sed non omne quod figurat, scilicet quia non efficit contritionem, cum ipsa sit posterior natura, & tempore. Nec est necesse (ut dicunt) quod sacramentum nouæ legis efficiat omne quod figurat, sicut in sacramento altaris forma panis figurat corpus Christi, nec tamen efficit. Sed reuera forma panis cum forma verborum efficit corpus Christi simpliciter. Itaque sicut baptismus efficit gratiam in anima baptizati quantum in se est: ita confessio prout sacramentum est, contritionem efficit, nisi impediatur, vel quantum ad esse, vel quantum ad augmentum. Virtute enim confessionis vel datur, vel augmentatur dolor, & detestatio peccati, & datur gratia, qua de attritione fit contritio: & ita patet quod confessio est sacramentum prius quam contritio, tamen contritio secundum quid prius est, quoad attritionem.

In definitione quidem sacramenti ponitur *visibilis* communiter ad omnem sensum: Unde confessio est *visibilis, & sensibilis* scilicet auditu. Dicunt autem Magistri, quod confessio, & satisfactio, sunt vnum sacramentum contritionis & remissionis peccati, & dicuntur vni sicut species panis & vini ab unitate principalis significati: quod est peccati remissio. Et sicut absolutio, forma est confessionis, ita iniunctio sui sacerdotis informat satisfactionem, aliter enim neutrum esset sacramentum.

Quid penitentia.

Penitentia est virtus communis.

Tria considerantur in hoc sacramento.

De effectibus eiusdem Sacramenti.

CAP. XXXVIII.

In peccato
duo sunt, ma-
cula animæ,
& obligatio
penæ.

Joan. 15.

Isaia 45.

Triplex se-
quela pecca-
ti.

IN peccato quidem duo sunt, ipsum scilicet peccatum id est macula animæ, & sequela peccati scilicet obligatio penæ. Similiter in contritione duo sunt, gratia scilicet & dolor, qui est sequela gratiæ.

In conuersione peccatoris ad Deum tria sunt scilicet peccati desertio: propositum non peccandi de cætero: & dolor de peccato preterito. Hæc omnia possunt fieri per fidem informem, vel timorem seruilem, vel etiam solo libero arbitrio absque gratia de nouo infusa: non tamen sine Deo principaliter operante, quia (ut ipse dicit) *sine me nihil potestis facere*. Quando autem homo hæc habet, tunc conuertitur ad Deum, & ideo tunc Deus conuertit se ad peccatorem, gratiam ei infundendo, secundum illud: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos*. Gratia vero sua præsentia expellit peccatū, & sequelam peccati expellit per motus, quos elicit ex libero arbitrio. Sed triplex est sequela peccati, quæ remanet etiam post remissionem culpæ. Prima est obscuritas visus spiritualis, propter quam non potest videre clare quid faciendum, quid fugiendum. Hæc significata fuit in cæco illuminato, qui primo vidit homines quasi arbores ambulantes. Secunda est difficultas bene agendi, quæ significata est in institis Lazari, quibus ligatus prodiit de sepulchro. Tertia est pena temporalis. Duas primas expellit gratia suis motibus per modum causæ efficientis. Tertia vero per modum meriti. Ideoque oportet ut proportionetur debito modo, quod fit in iniunctione satisfactionis. Licet igitur sua præsentia expellat peccatum, tamen sequela gratiæ, quæ est in confessione & contritione non expellit omnino sequelam peccati, ad minus quoad tertiam, quæ per satisfactionem recte expellitur: & ita non superfluit satisfactio, quæ valet etiam ad multa alia scilicet ad gratiæ conseruationem, & ad augmentum eiusdem: ad plenariam absolutionem, ad fomitis debilitationem, & ad vitandum reciduiationem. *Vnde versus.*

*Sernatur per opus ac crescit gratia, pena
Solutur, atque fomes languet, fugitur reciduium.*

Pena in præ-
senti vita,
magis satis-
factoria est
& magis
grata Deo
quam longe
maior pena
in Purgato-
rio.

Deus autem qui nullum malum vult esse impunitum, ex misericordia mutat illam magnam penam in hanc minimam. Tamen quidam dicunt, quod peccato mortali meretur quis penam æternam, & temporalem: sed æternam absolute, & temporalem conditionaliter: propterea quando quis inchoata penitentiâ, sed nondum cõpleta decedit, punietur maiori penâ in vita alia quam in ista. Nec est inconueniens, nec contra Dei misericordiâ, minorem penam mutari in maiorem, quia minor pena in præsentia magis efficax & satisfactoria est & magis grata Deo quam longe maior in Purgatorio: huius ratio est, quia pena præsens puræ voluntatis est: pena vero Purgatorii de necessitate, denique cum exit homo de hac vita, exit forum Ecclesiæ, & intrat forum Dei, ubi grauius puniuntur malefici. Exit forum misericordiæ, & intrat forum Iustitiæ: tunc enim misericordia conuertitur in iudicium.

De tribus partibus penitentiæ.

CAP. XXXIX.

Tria requi-
runtur ad pe-
nitentiâ.

Gen. 11.

Osee 6.

EXiguntur igitur ad perfectam penitentiâ tria scilicet contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis. Trib. enim modis Deum offendimus, consensu, verbo, & opere, & ideo trib. modis eidem reconciliamur. Hæc est via trium dierum in exodo, de qua per Moysen datū est præceptū Israelitico populo. Cui etiam respondet Abraham triduum, qui pergens ad immolandum filium, *die tertia elenatus oculis, vidit locum procul*. Triduum quoque Isaia Prophetæ Dei, quo nudus & discalciatus iuit plangens peccata populi, hinc etiam per Osee de Domino dicitur: *Vniſcabit nos post dies duos, die tertia suscitabit nrs*. Io-

nas quoque de Ninive (quæ significabat mundum) dicit quod erat ciuitas magnatimere dierum trium. Mox quoque ab eodem iuxta septuaginta interpretes dicitur. *Adhuc tres dies & Ninive subuertetur*: triduum quippe deambulationis refertur ad peccata cordis, oris, & operis, cui triduum subuersionis opponitur scilicet contritionis, confessionis, & satisfactionis. Hoc triduo debemus expectare Dominum, iuxta illud euangelicum: *Miserere, inquit, turba, quia iam triduo sustinent me*. Ideo quoque ter in canticis dicitur sponsa, *veni, veni, inquit, sponsa mea, veni de libano, veni coronaberis &c.* Hæc est triplex resuscitatio trium mortuorū à Domino facta in euangelio.

Sed quales partes penitentiæ sunt ista tria? Dicimus quod dupliciter potest sumi penitentiâ. Vno modo ut est puniatio vel vindicta puniens, & hoc modo sunt partes subiectiue: alio modo ut est vnum sacramentum de septem, & sic complectitur illa tria, quæ sunt eius partes integrales.

Est autem triplex forum, Dei, Ecclesiæ, & hominis. Forum Dei est diuina sententia, forum Ecclesiæ Sacerdotis arbitrium, forum hominis propria conscientia. Qui indicatur in foro proprio non iudicatur in foro Dei. Forum Dei, iustitiæ: forum Ecclesiæ, misericordiæ: forum hominis, conscientiæ. Primum magnum: secundum minus: tertium minimum.

De contritione.

CAP. XL.

Est itaque contritio dolor pro peccatis, assumptis cum proposito consistendi & satisfaciendi: hæc præcipitur à Domino per prophetam, ubi dicitur. *Scindue corda vestra, & non vestimenta vestra*: Iste dolor debet esse triplex, ut ait Bernat. Acer, quia offendimus Dominum & creatorem omnium. Acrior, quia patrem nostrum. Acerrimus, quia redemptorem.

Causæ inductiue contritionis sunt sex: Cogitatio, & ex ea pudor de peccatis commissis, detestatio vilitatis ipsius peccati, timor de die iudicii, & pena gehennæ, dolor de amissione patris cælestis & multiplici offensa creatoris, & spes triplex scilicet veniæ, gloriæ, & gratiæ. Patet autem effectus eius in parte ex vi ipsius nominis: dicitur enim contritio quasi simul ex toto tritio, quod passiuè intelligendum est, & actiue: passiuè, quia totum cor ad litteram quasi teritur, & scinditur præ nimia angustia, & dolore: Actiue, quia tanquam fortissima machina conterit congeriem peccatorum, quæ quasi quidam murus separabat nos à Deo.

Item hæc laqueos cõterit & catenas Diaboli, hæc destruit carcerem infernalem, quem Dæmones parauerant in inferno animæ peccatrici, & vires Dæmonū enervat, quia conterit brachium peccatoris & maligni. Quia vero septem dona spiritus sancti contra septem vitia capitalia distinguuntur per oppositum: & dolor de peccato non est proprie contra aliquod vitium, sed contra omnia, ideo non distinguitur inter dona. Item dicimus, quod sicut delectatio aliquando dicitur motus, quo inhaeremus rei delectabili, cui annexa est quædam passio muliebris: sic dolor quādoque dicitur motus quo abhorretur peccatū, cui annexa est tristitia quædam siue passio: quandoque dicitur illa passio contritio. Cõtritio dicitur dolor primo modo, & sic est meritoria, quia non est pura passio, sed motus, & est sensus rei nociuæ, licet absentis. Nam sensus quidē carnalis exigit rem præsentem substantialiter: spiritualis nō: sed tantum secundum impressionem vel memoriam: vnde cum in memoria est peccatum, potest anima dolere de ipso. Et etiam melius de præterito quā de præsentia, quia peccatum præsens delectationem carnalem habet, quæ retardat dolorem. Anima quoque dimisso peccato melius potest sentire fætorē peccati, quia odoratus spiritualis tunc melius dispositus est.

De quantitate contritionis dicitur, *luctum unigeniti fac tibi plañctum amarū*. Vnde potest dici quod quilibet vere penitens magis dolet de peccatis suis, quam de morte filij,

filijs, etsi non sentiat. Nec tamen oportet quod flet corporaliter, quia huiusmodi lachrymæ sunt vel à natura, vel à gratia, vel à libero arbitrio: sed spiritualiter: quod est tantum à gratia, tantaque potest esse contritio, quod pœna dimittatur omnino. Dicitur autē à Magistris doctrinaliter, quod in iustificatione impij quatuor concurrunt tēpore simul, nō natura: scilicet infusio gratiæ, motus liberi arbitrij, cōtritio, remissio peccati: impius autē dicitur peccator adultus. Primum quidem nō meremur, quia nō subest libero arbitrio: nec eo meremur, quia nō est motus liberi arbitrij, neque secundum meremur, cū alius motus non præcedat, sed eo meremur duo sequentia, cum sit motus liberi arbitrij informatus gratia: tertium quidem meremur per secundum, & eo meremur quartū: quarto vero nihil meremur, quia non est motus.

De confessione.

CAP. XLI.

Confessio est legitima coram sacerdote peccatorum declaratio. Et dicitur confessio quasi simul vel ex toto vel vndiq; facta, nam illē confitetur, qui totum fatetur.

Confessio utilis est ad septē, scilicet ad peccati cognitionē: Sacerdos enim debet notificare peccatori cōfidenti peccatū, & quantitātē peccati, iuxta illud Leuitici: Homo in cuius cute & carne &c. Item ad satisfactionem, erubescencia enim cōfessionis magna pars est penitentiæ: Itē ad peccati certam dimissionem: ad Dei glorificationem: ad mentis iocunditatem: ad diminutionē pœnæ ex vi clauum: ad multitudinem intercessorum.

Debet autem confessio esse simplex, & utilis, humilis, secreta, frequēs, & prōpta siue obediens, præcipue quoque debet esse amara: iuxta illud, Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines.

Huius amaritudinis signa sunt verecundia, humilitas, lachrymæ, fortitudo vincens pudorem, & pronitas obedientiæ. Item debet esse festina propter quatuor. Primo propter incertitudinem horæ: secundum est, quod morans in peccato semper accumulatur peccatum peccato: tertium est, quod quanto maiorem morā fecerit in peccato, tanto magis elongabitur à Domino, & per consequens tanto difficilior erit conuersio. Vnde.

Principis obsta, sero medicina paratur.

Quartū quia in extrema ægitudine vix potest aliquis vere penitere, quia illuc rapitur intentio mētis, ubi est vis doloris: multa enim vt ait Augustinus occurrūt impedimenta morbus vrget, pœna terret, filij quos illicite dilexit, & vxor & mundus eū ad se vocant. Tene ergo certū & dimitte incertū id est age penitentiam dum sanus es.

Item debet esse integra, secundum illud Augustini, Caneas ne verecundia ductus diuidas confessionem: ad hoc autem quod integra sit, nouē exigūtur scilicet quod sit voluntaria, fidelis, propria, accusatoria, vera, nuda, discreta, pura, morosa.

Quando & de quibus oportet confiteri.

CAP. XLII.

Sciendum vero, quia saltē semel in anno tenetur quilibet postquā ad annos discretionis peruenit, confiteri omnia peccata sua, & suscipere reuerenter ad minus in paschate Eucharistiæ sacramentū, nisi forte de consilio proprij sacerdotis ob aliquā rationabile causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendū. Et (vt aliqui dicunt) tantū illas circūstātiās, quæ trahūt in aliud genus peccati tenemur cōfiteri: alias autē non, nisi velimus. Alii dicūt, quod omnes illas, quæ grauiter & aperte aggrauāt peccatū cōfiteri tenemur, sed alias minutas nō. Sicut autē cōfiteus circūstātiās aliquādo omittit ne scandalizet confessorē: ita confessor debet nō inquirere aliquas circūstātiās, & modos peccati, ne scandalizet confitentē. Sic igitur circūstātiās aliquādo omnino taceri debet in confessione: sed peccati genus non debet taceri.

Debet etiam peccator dolere & confiteri de bonis omissis, quæ scilicet potuit facere, & non fecit.

De tempore quoque male expēso, & quia proximorū animas Deo subripuit, vel in malo confirmauit. Item de tristitia, quam intulit bonis peccando, & de læticia quam eis non adhibuit. Item non solum cogitet quid & qualiter fecerit, sed quam iniuste Deum offenderit.

Porro venialia non tenemur ex præcepto confiteri, licet bonum sit: auctoritas autem Iacobi de confitendo alterutrum quantū ad mortalia est in præcepto, quantū ad venialia consilium dat. Item quod dicit glossa quod quotidiana & leuia coequaliter Sacerdoti sunt pandenda: intelligitur de generali cōfessione, quæ fit in Prima, & Completorio. Et verum est, quod quicumque offendit, tenetur satisfacere & confiteri speciali vel generali confessione, nam qui non confitetur se esse peccatorem, eo ipso peccator efficitur. Vnde Ioan. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus &c. Et quia quilibet tenetur confiteri ad minus semel in anno: qui non habet nisi venialia tenetur confiteri illa. Et ita per accidens, & casu verum est, quod aliquis tenetur confiteri venialia propter bonum obedientiæ. Porro vtrum veniale requirat contritionem, dicimus quod non, nisi generalem, quia per penitentiās, & elemosynas & aliis pluribus modis dimittuntur venialia, & etiam in Purgatorio.

Quibus personis confitendum sit.

CAP. XLIII.

Tenetur ergo confiteri proprio Sacerdoti, qui tenetur ei tradere sacramēta, in quorum collatione subit periculum, nisi faciat posse suum, vt sciāt cui det. Fallit autem regula prædicta in quinque, in quibus potest cui data est potestas imponendi penitentiās in aliqua parrochia ab Episcopo, audire confessionē alterius parrochiani, videlicet cum ille extraneus peccauit in parrochia sua. Item si mutauit ibi domicilium: Item si est ibi vagabundus: Item si petiit & obtinuit licentiam à Sacerdote suo, quem videbat imperitum & insufficientē, volens ire ad alium discretum, vel quia longum iter arripuit, petiit licentiam, vt posset in itinere confiteri: Item in articulo necessitatis.

Sed nunquid in his casibus poterunt audire confessionem illi, quibus non est data potestas ab Episcopo? Respondemus quod non, in primis quatuor casibus: quia licet ipsi penitentes sint absoluti quod possint confiteri, non tamen sunt illi absoluti quod possint audire. Item proprius Sacerdos non potuit dare talibus iurisdictionē, siue potestatem talem, sed Episcopus solus potest illis, qui sunt in suo Episcopatu, non alijs. In quinto vero casu secus dico, quia vt ait Augustinus. Tanta est vis confessionis, vt si imminet articulus necessitatis: sicut quando quis infirmatur ad mortem, vel debet inire bellū iustum, & deest Sacerdos, confiteatur proximo, & ita non solum clerico, sed etiam laico licet tunc confiteri.

De modo audiendi confessiones, & faciendi interrogationes.

CAP. XLIV.

Parrochianus Sacerdos vel alius cui Episcopus dederit potestatem audiendi confessiones, poterit imponere penitentiā subditis de omni crimine nisi in quinque casibus. Vnus est de quibus est solēnis penitētia iniungenda: alius de excommunicatis, quos potest aliquando absolvere, & aliquando non: Tertius vbicumque inuenit irregularitatem contractam, quia propter illam debet penitentem remittere ad Episcopum, vt ipse dispenset cum eo si potest, vel cum literis suis mittat eum ad Papam: quartus est de incēditijs: quintus si sit cōsuetudo in aliquo Episcopatu, quod aliquorū certa crimina ad Episcopum referantur: nam horum etiā aliqui mittuntur ab Episcopis ad sedem Apostolicam propter

enormitatem

Non debet in
confessione
fieri specifi-
catio persona-
e cuius panis
tibi peccauit.

enormitatem criminum, & ad terrorem. Et credo quod Episcopus non intelligitur delegare huiusmodi maiora in simplici delegatione, nisi expresse dictum sit, cum ad ipsius correctionem videatur specialiter spectare.

Item notandum, quod sicut penitens non debet nominatim specificare personam cum qua peccauit, nec circumstantias per quas intelligi possit, nisi esset forte notorium, vel aliter non posset recte confiteri: ita non debet Sacerdos personam specificare in interrogatione, sed uterque insiluat caute circa qualitatem personae, scilicet, ut si erat virgo, vel corrupta, vidua, vel meretrix, vel coniugata, & consanguinea, vel sanctimonialis, & similia. Porro neque verbo, neque facto, neque signo debet Sacerdos reuelare peccatoris confessionem nisi in vno casu, scilicet quando aliquis confitetur haeresim suam, & multos corrumpit, nec vult aliquo modo resipiscere: tunc enim Sacerdos debet dicere omnibus ut vitent illum tanquam haeticum ipso praemonito, & per se, & per Episcopum, si opus est. *Vnde versus,*

Est haeresis crimen quod nec confessio celat.

De satisfactione.

C A P. XLV.

VT autem ait Gregorius satisfactio est causas peccatorum excidere, & eorum suggestionibus aditum non indulgere. Duplex est autem excisio peccati: quaedam enim est excisio simpliciter, quae fit per fugam & abstinentioniam a peccato: quaedam violenta, quae fit per contrarium, ut ieiunium, per quod exciditur causa luxuriae: datio elemosynae per quam causa auaritiae: uti vilibus per quod superbia, & huiusmodi. Et sic excidere sumitur à Gregorio: Itaque Sacerdos semper debet aliquam satisfactionem iniungere, licet per contritionem aliquando omnino tollatur: quia ipsi non vident hoc, sed Christus cui patent corda: ipse vidit contritionem mulieris, & ideo nullam aliam iniunxit satisfactionem.

Notandum tamen quod confessores quaedam iniungunt ad fundamentum satisfactionis, ut abstinere à peccato, restituere ablatum, sine quibus non potest esse satisfactio: quaedam ad expeditionem satisfactionis, ut vitare loca suspiciosa, mala consortia: quaedam ad substantiam satisfactionis, ut ieiunare, peregrinari: quaedam ad perfectionem, & securitatem satisfactionis, ut opera supererogationis: quaedam ad praeseruationem, ut aliquando abstinere à carnibus, à forti vino, & huiusmodi: quaedam etiam ad maius meritum, quaedam ad exemplum proximorum. Et dicimus, quod contritio quantumcunque parua sit omnino tollit peccatum, quoad culpam, & poenam aeternam: sed non quoad poenam temporalem: item magis satisfacit quam quantumcunque datio elemosynae, & magis placet Deo, non tamen cessare debet datio elemosynae, quia poenam temporalem minuit, & meritum auget, & aliquando orationibus pauperum, quibus datur elemosyna confertur gratia & sanitas, vel deuotio, vel prosperitas, vel augmentum vitae temporalis, sicut dicit Apostolus.

Consistit autem satisfactio in tribus scilicet oratione, ieiunio, & elemosyna, ut iste ternarius contra illum nefarium Diaboli ternarium opponatur: oratio, contra superbiam: ieiunium, contra carnis concupiscentiam: elemosyna, contra auaritiam.

Elemosyna autem est triplex. Prima consistit in cordis contritione, iuxta illud: *Miserere anima tuae placens Deo*: secunda in compassione proximi: tertia in largitione & manuali cura corporali, & breuiter in quocunque consilio, & subsidio quod impendimus proximo. Oratio quoque triplex est scilicet vocalis, realis, mentalis: & (ut ait Augustinus) ipsum desiderium continua est oratio.

Est autem oratio pius affectus mentis in Deum tendens: plerumque ne pigritetur, in vocem prorumpens. Vel sic: *Oratio est congeries vocum ad aliquid impetrandum in Deum tendentium.* Exiguntur in oratione xiiij. scilicet

quod sit fidelis, secunda, humilis, discreta, deuota, veracunda, secreta, pura, lachrymosa, attenta, fecunda, operosa, & assidua.

Ieiunium etiam est triplex. Primum est corporis à cibo materiali: secundum afflictionis à gaudio temporalis: tertium spirituale à peccato mortali. Dominus instituit primo ieiunium in Paradiso, & postea sanctificauit, cum ieiunauit in deserto. Ieiunium debent semper habere quatuor comitari scilicet largitas, laetitia, hora, & mensura. Ieiunio autem ad macerationem carnis annexa sunt duo scilicet vigilia, & flagella, quae etiam quadripartita sunt. Prima consistit in armis penitentialibus scilicet cinere & cilicio & lachrymis: secunda in pectoris tusionem genuflexione, & disciplinis: tertia in afflictione peregrinationis: quarta in tribulatione, & cuiuslibet aegritudinis afflictione: vnde Sacerdos debet dicere penitenti, quod omnia ista satisfactionis opera sint ei pro parte penitentiae, & valebunt ei omnia: si addit deuota penitentia. Opus ex charitate factum in quantum poenale, est satisfactorium in se: & quanto magis poenale, tanto magis satisfactorium est: vnde dare centum magis satisfactorium est, quam dare decem, aliis paribus tamen dare decem pauperi est magis satisfactorium, quam dare centum diuiti aliis paribus: quia dare decem respectu pauperis plus est poenale quam dare centum respectu diuitis. Vnde Dominus dixit. *Vere vidua Math. 23. haec pauper plus omnibus misit &c.* Sed cum dilectio Dei non sit poenalis, illa locutio: *Dimissa sunt ei peccata multa*, per accidens vera est, nam quia dilexit multum: fleuit multum: & dimissa sunt ei peccata multa, id est poena multorum peccatorum.

De penitentia, & operibus, non satisfactoriis.

C A P. XLVI.

Quia vero opera extra charitatem non sunt satisfactoria, penitentia facta in mortali peccato iteranda est: vel iuxta arbitrium sacerdotis recompensanda. Item penitentia quaedam est continua secundum tempus, ut ieiunium diurnum, celebratio missae: talis iteranda est à capite, si interrupta fuit, quo ad tales penitentias.

Vita Nazareorum figurat vitam penitentium.

Item alia est penitentia interpolata, vnde quando praecipitur alicui ut ieiunet decem dies non continuos, si ieiunat quinque in charitate: & quinque in mortali, non tenetur omnes iterum ieiunare, sed sufficit ieiunare quinque quos ieiunauit in mortali. Si penitens in bono proposito facit penitentiam sibi iniunctam, non conscius alicuius mortalis, absolutus est: vnde si peccata penitentia recolat aliquod mortale, sufficit illud confiteri, & dabitur ei penitentia pro illa tantum. Igitur ille qui in mortali facit penitentiam, digne sibi coniunctam, non est absolutus à poena, quia non erat debitor poenae ut poenae, sed ut emendae, siue poenae satisfactoriae, tamen absoluitur à praeepto Sacerdotis, vnde non tenetur eandem iterare, sed quia non satisfecit tenetur adhuc satisfacere. Nam iuxta Hieronymum *super psalmum* *seruunt, qui bona opera in mortali faciunt.*

Item Gregorius. Interim fac quicquid boni potes, ut Deus illustret cor tuum ad penitentiam. Vnde patet quod illud non est penitentia, sed praeparatio ad penitentiam.

Sciendum autem, quod opera mortificata reuiuiscunt, sed non mortua opera. Mortua sunt quae fiunt in mortali, bona tamen sunt. Mortificata sunt illa, quae fiunt in charitate, & postea moriuntur per mortale. Licet autem peccatum sequens mortificet opera prius viua, non tamen sequitur quod charitas sequens viuificet opera prius mortua, quia mortificare opera viua, & viuificare mortua non sunt contraria: quia non sunt respectu eiusdem: quod patet, quia mortificare opera viua est mortificare opera facta in charitate, viuificare autem mortua est viuificare opera facta in mortali, quae constat, non esse eadem.

Porto

Contritio tollit omnino peccatum licet non quoad poenam temporalem.

Satisfactio consistit in tribus.

Elemosyna triplex. Eccles. 30.

Quid oratio. Reuerentia orationis.

Porro opera mortificata dicuntur reuiuiscere, non quia valeant ad substantiam præmij, sed quia redeunt ad statum sui originis scilicet charitatis. Et etiam dicuntur reuiuiscere, quia valent ad multa scilicet ad maiorem radicationem charitatis, ad facilius operandum, ad minutionem pænæ Purgatorij, ad vitandum casum, ad expellendum hostes, ad efficacius merendum, ad spei roborationem, ad satisfactionis absolutionem. Similiter etiam valent opera facta in mortali ad multa scilicet ad spiritualium bonorum multiplicationem, ad pænæ temporalis diminutionem vel dimissionem, ad gratiæ habilitationem, ad assuefactionem, bene operandi. Nam licet nullius præmij sint meritoria proprietate, tamen Dominus remunerat ea tanquam meritoria ex sua liberalitate. In tantum enim diligit bonum, & odit malum, ut nullum bonum iremuneratum, nullum malum impunitum esse patiat. Interpretatiue ergo opus factum extra charitatem est meritorium præmij temporalis.

Nec valet hæc argumentatio: Quodlibet malum opus est meritorium alicuius pænæ, ergo quodlibet bonum opus est meritorium alicuius præmij. Malum enim ex se & ex voluntate habet quod sit meritorium pænæ, bonum vero ex sola charitate, quæ est principium omnis meriti, habet quod sit meritorium alicuius præmij.

De triplici penitentia.

CAP. XLVII.

Species penitentiæ sunt tres: Nam alia est solennis, alia publica, alia priuata. Solennis est quæ fit in capite quadagesimæ cum solennitate: dicitur etiam solennis, licet non ita proprie quando aliquis inuitus ad penitentiam agendam mittitur ad monasterium. Hæc debet imponi ab Episcopo tantum, vel de mandato eius à Sacerdote, & pro crimine publico, quod totam commouerit urbem, nec debet imponi clerico, nisi deposito. Qui semel egerit eam, non debet postea promoueri, nec ministrare in ordine suscepto: Item non debet contrahere matrimonium: si tamen contraxerit: tenebit.

Publica dicitur illa proprie, quæ fit in facie Ecclesiæ, non cum prædicta solennitate, ut cum iniungitur peregrinatio per mundum cum baculo cubitali, & scapulari, vel veste aliqua ad hoc consuetæ, hanc posset imponere quilibet Sacerdos suo Parrochiano, quia non inuenio sibi prohibitum: nisi consuetudo esset contraria in aliqua Ecclesia.

Solennis penitentia non debet iterari: sed alia quælibet potest & debet quoties homo peccat.

Priuata dicitur illa quæ singulariter fit quotidie, cum quis peccata suo discreto Sacerdoti confitetur.

Est autem falsa penitentia, cum sic agitur de vno, ut non discedatur ab alio, vel cum penitens ab officio vel curiali, vel negociali, non recedit, quod sine peccato nullatenus agi præuallet: aut si odium in corde gesserit, aut si offensus cuiuslibet non satisfaciatur, aut si offensus offendenti, non indulgeat, aut si arma contra iustitiam gerat.

De Numero & vsu clauium.

CAP. XLVIII.

De numero clauium quidam dicunt, quod duplex est clauis scilicet scientia discernendi, & potestas ligandi: & dicunt quod per scientiam soluitur intellectus penitentis per potestatem affectus: non tamen omnino aperit scientia, sed potestas perfecte aperit & claudit. Vnde sicut in aliqua arca quandoque sunt duæ clauis, una quæ imperfecte aperit, & dicitur anteclausis: Alia quæ perfecte aperit, & dicitur maior clauis: ita est hic.

Sed si scientia est clauis, quomodo dantur clauis in

ordine? Ob hoc dicunt alij, quod non scientia, sed officium discernendi, clauis est, quod datur in susceptione ordinum, vnde dicunt quod Sacerdos idiota clauem vtramque habet, sed non consiliarium alterius scilicet scientiam, & ideo quandoque errat. Alij dicunt quod auctoritas discernendi est clauis, & differt ab altera clauis scilicet à potestate ligandi & soluendi: sicut iudicium, & iustitia: auctoritas enim discernendi soluit & ligat per definitionem sententiæ; potestas vero per executionem: vnde dare sententiam est primus vsus clauium: exequi secundus, secundum hanc opinionem, quam credimus esse veram in glossa super Matthæum sumitur scientia discernendi pro auctoritate discernendi. Dicimus ergo quod scientia non est clauis, sed annexa clauis tanquam consiliarius: Et potest dici quod aperire regnum cælorum, nihil aliud est quam exclusum, reconciliari Ecclesiæ, & introducere: claudere vero est excludere ab Ecclesia: & hoc facit Deus auctoritatiue, Sacerdos ministerio: peccator vero vitæ merito.

Patet ergo quid est clauis scilicet potestas, sine dignitas discernendi, aut exequendi discrete, quod datur in ordinatione tam idiotis quam sapientibus.

Quod autem Dominus ait Apostolis: sic intelligimus: Quodcumque solueris, id est cuiuscunque absolutionem consummaueris. Consummatio autem dicitur respectu inchoationis, quia Deus inchoat solutionem dimittendo culpam, & pœnam æternam; & Sacerdos consummat, dimittendo aliquid de pœna temporali ex vi clauium per impositionem manuum, & hoc patet in resurrectione Lazari. Dixit enim Dominus: Lazare veni foras: Postea dixit Discipulis: Soluite eum & sinite abire. Igitur quando Sacerdos iniungit alicui penitentiam minorem condigna: si decedat illa completa; residuum sine dubio soluet in Purgatorio: quia Sacerdos non punit consummat absolutionem, sed in parte, vnde secundum illam partem, quam consummat, absolutus est ille in cælo.

Porro in fide confitente, quem Sacerdos absoluit, errat clauis quoad quod, & quoad quod non: Errat quidem secundum veritatem, quia non soluit, cum tamen credatur soluere: non errat secundum iudicij æquitatem, quia secundum exteriora oportet eum iudicare; sicut iudex qui punit innocentem secundum allegata: iuste iudicat, secundum iudicij æquitatem, sed non secundum rei veritatem. Alij exponunt sic: Quodcumque ligaueris &c. iuste scilicet. Et dicunt iuste quantum ad vtrumque scilicet quantum ad illum qui ligat, & ad illum qui ligatur. Sed hæc expositio æquipollet priori, tunc enim iuste ligatur aliquis, quando Deus inchoat ligationem, & Sacerdos consummat. Dicimus ergo quod Dominus & tota cælestis curia approbat iustam excommunicationem. Sed quando prælatus iniuste excommunicat, tunc non approbat actionem excommunicationis quia peccatum est, sed passionem excommunicati. Quia autem super illud Matthæi, Tibi dabo clauem, dicit glossa quas si tunc habuisset, error post in eo locum non inuenisset, sic exponitur, quas si habuisset ita plene sicut postea, quando fuit confirmatus virtute ex alto, postea non inuenisset in eo locum error mortalis.

De personis habentibus clauem.

CAP. XLIX.

Omnes Sacerdotes habent clauem, & illi soli. Clauem enim annexam sunt ordini sacerdotali, sed liberas habent sacerdotes curati, ligatas hæretici, excommunicati, suspensi, religiosi non curati, sed tamen differenti modo. Hæretici enim habent ligatas id est mortuas, sicut paralyticus manus. Excommunicati & suspensi simpliciter ligatas habent vinculo scilicet excommunicationis, & suspensionis, sicut qui habent pedes ligatos, pedes quidem habent, sed non possunt eis uti ad ambulandum. Sæculares Sacerdotes non curati dicuntur habere ligatas improprie, quando non habent

Scientia non est clauis si annexa clauis tanquam consiliarius.

Quid clauis.

Matth. 16.

Si Sacerdos non iniungat penitenti condignam penitentia tunc reliquum soluet penitens in purgatorio.

Matth. 16.

Matth. 16.

Sacerdotes soli habent clauem quia soli ordini sacerdotali sunt annexa.

materiam id est subditos in quos possint exercere vsum clauium: Religiosi quoque claustrales quia non habent subditos; & quia nihil possunt nisi de licetia Prælati sui.

Sed queritur si religiosus aliquis Sacerdos non petita licentia sui Prælati absoluat aliquem de licentia Prælati illius, utrum sit absolutus? Quidam dicunt quod non quia religiosus ille habet ligatas clauas. Alij dicunt quod absolutus est, quia ligatio qua ligatæ sunt clauas ex parte sua nihil aliud est quam quod non est sui iuris: hoc autem non impedit quin possit absolvere sibi subditum, sed non debet absolvere sine licentia Prælati sui; vnde male facit absolvendo, tamen absolutus est. Archidiaconi non habent clauas, nisi sint Sacerdotes, habent tamen potestatem ligandi & solvendi per excommunicationem. Et dicuntur hanc potestatem habere per demandationem, non officio suæ dignitatis, quia Episcopus demandavit eis vsum clauium quo ad hoc. Alij dicunt quod hanc potestatem habent Archidiaconi ex officio & dignitate sua: quia dicit decretum quod ad officium Archidiaconi pertinet cura Ecclesiarum, & ordinatio, & iurgia, & contentiosa iurisdictio, quæ penitus inutilis esset, nisi haberet potestatem coercendi rebelles per censuram Ecclesiasticam. Et ita sic ut habent contentiosam iurisditionem ex officio, & dignitate sua; ita etiam potestatem coercendi per censuram ecclesiasticam, nec tamen habent clauas, quia excommunicare & absolvere non est principalis vsum, & substantialis clavis; sed solvere & ligare in foro spiritali, qui tantum Sacerdotibus conuenit.

De mensura pœnarum communi.

C A P. L.

Arbitrio Sacerdotis omnes pœnae taxantur.

Authoritas Leonis Papa.

DE mensura pœnarum videtur per multas auctoritates dicendum, quod arbitrio Sacerdotis pœnae omnes taxantur, consideratis circumstantijs criminis, quantitate, dignitate, qualitate, personæ dignitate, officio, paupertate, infirmitate, siue debilitate, complexione, consuetudine, societate, lachrymis & deuotione. Itē religionis, & temporis quantitate, necnon & alijs circumstantijs suprapositis: vnde Leo Papa: *Tempora penitentiarum habita moderatione constituenda sunt tuo iudicio, prout conuersorum animos prospexeris esse deuotos &c.* Item in octaua synodo: *Hoc sit positum in iudicio eorum qui presunt, vel quanto tempore, vel quali modo penitere debeant, qui delinquant. Veruntamen regulariter pro periurio, & adulterio, ac cæteris criminalibus peccatis siue vitijs, septennis penitentia est imponenda, sicut Dominus præcepit Matiam extra castra septem diebus egredi, & sicut propter peccatum septiformem spiritu sancti gratiam amisit, ita per penitentiam septennem recuperet. Veruntamen magis vel minus aspera debet imponi, prout, maioritas vel minoritas criminis cum circumstantijs hoc exposcit, ut patet in sequentibus.*

De quibusdam maioribus pœnis in canone expressis.

C A P. LI.

EXcipiuntur enim ab ista regula plerique casus scilicet quibus propter peccati dignitatem vel criminum enormitatem imponitur maior penitentia; nā presbyter si fecerit fornicationem, debet agere penitentiam decem annorum. Item si cognoscat filiam suam spiritualem, quam baptizauit, vel de sacro fonte leuauit, vel in confirmatione suscepit, vel quæ sibi confessa fuit, debet agere penitentiam 12. annorum; & etiam debet deponi, & hoc si crimen est manifestum. Si est Episcopus peniteat 15. annis. Ipsa vero mulier debet omnia relinquere, res suas pauperibus tradere, & conuersa in monasterio Deo vique ad mortem seruire. Item qui cognouit Monialem agat penitentiam 10. annorum.

De vicio Sodomitico patet per auctoritatem Augustini, quod longe maius crimen sit quam cognoscere matrem. Quocumque autem modo tale factum exerceatur, præterquam inter hominem & feminam, ordinatè, & in vase debito, vitium contra naturam & sodomiticum iudicatur. Item Matricida debet penitere 10. annis: & dicit Hieronymus quod vxoricidium maius peccatum est, quam matricidium, alijs vero communiter dicunt contrarium. Imponitur tamen maior penitentia vxoricidæ quam matricidæ, quia homines promptiores sunt ad occidendas vxores quam matres. Item pro homicidio casuali imponenda est penitentia 5. annorum, si culpa præcessit casum: aliter nulla, nisi forte ad cautelam. Si quis per ebrietatem vel voracitatē Eucharistiam euomuerit 40. dies peniteat, si laicus est. Clerici vero vel Monachi siue Diaconi & Presbyteri 70. diebus peniteant. Episcopi 90. si præ infirmitate euomuerit 7. diebus. Debet etiam sumi in hoc ultimo casu diligenter, & cremari, & cineres iuxta altare recondi. Ex diligenti inspectione prædictæ regulæ cum exceptionibus suis poterit diligens indagator inuenire processum ad satisfactionem pro diuersis criminibus secundum canones penitentiales imponendam. Neque debet Sacerdos à forma prædicta recedere, nisi propter causam. Alij vero dicunt indistincte omnes penitentias arbitrarías. Et hanc opinionem videtur amplecti consuetudo, prima tamen esset tutior, sed difficilior.

De qualitate pœnarum & vi clauium.

C A P. LII.

Item quædam crimina sunt, de quibus non potest quis agere penitentiam, nisi restituat vel renunciet, si tamen potest, quod male accepit; videlicet simonia, rapina, & huiusmodi. Item semper debet Sacerdos iniungere penitentiam per contrarium respondentem ipso peccato, ut puta superbo orationem, & humilitatem: auaro largitatem: guloso abstinentiam &c. Item circa personas obnoxias alijs aliquo vinculo seruitutis caueat pro posse, ne imponat eis talem penitentiam, per quam fieret præiudicium illis quibus tenentur stricti, & præcipue circa coniugatos. Item nota quod in foro penitentiali appellantur legitimæ feriæ tres dies septimanæ scilicet secunda feria, quarta, & sexta.

Purè vero ac proprie solus Deus dimittit peccata, & debitum pœnæ æternæ: dicuntur autem Sacerdotes ligare, & solvere tribus modis. Ligant enim & solvunt id est ostendunt aliquid ligatum vel solutum, vnde leprosos per se prius Dominus restituit sanitati, deinde ad Sacerdotes misit quorum iudicio ostenderentur mundati. Item Lazarum primo suscitauit, deinde mandauit discipulis solvere suscitatum. Nam & si aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie Ecclesiæ solutus habetur, nisi per iudicium Sacerdotis: Secundus modus ligandi est, cum satisfactionem penitentiae confidentibus imponunt, vel soluendi, cum de ea aliquid dimittunt, vel per eam purgatos ad sacramentorum communionem admittunt. Tertius modus est qui fit per excommunicationem: & iuxta omnes modos est auctoritas illa exponenda: *Quodcumque solueris super terram &c.* non tamen simpliciter, quia interdum Sacerdos immeritos damnat, & iustos, ac ligatos absoluit.

Vnde distingue tantum ad hoc triplex iudicium: Primum Dei, secundum Petri in Ecclesia militante. Tertium sursum in curia cælesti. Primum est, quo Deus mundat animam in contritione, & hoc præcedit reliqua duo, tempore, dignitate, & effectu. Est enim *cuius qui claudis & nemo aperit &c.* Secundum est iudicium Sacerdotis, qui auctoritate clauium ligat, vel soluit in terris, id est ostendit esse ligatum vel solutum à Deo; & post hoc sequitur tertium, quod est approbationis scilicet cælestis curiæ, & Angelorum. Secundum hunc ergo ordinem sic expone. *Quodcumque ligaueris super terram iudicio Petri, vel iuste, vel clauis*

non

non errante, erit ligatum & in caelis scilicet per approbationem celestis curiae. Quia quod in his pars Ecclesiae facit militans in terris; approbat pars eiusdem triumphans in caelis. Vtrum autem remissio fiat per malum, sicut per bonum ministrum? dico quod boni remittunt ex officio, & vitae merito; sed mali tantum ex officio.

De pena excommunicationis.

CAP. LIII.

Est autem excommunicatio à communione Ecclesiæ separatio, & fit propter contumaciam vel aliam manifestam offensam. Consistit autem hæc separatio, à sacramentis & orationibus Ecclesiæ, mensa corporali, à collocatione communi, & salutatione.

Excommunicationum alia maior, alia minor: illa est maior, quæ promulgatur in aliquos, vt cum dicitur; Excommunicamus Petrum, vel Martinū, vel omnes vsurarios. Hæc arcet à sacramentis, & ab ingressu Ecclesiæ, & communione fidelium, quæ est in tribus prædictis. Minor est quæ contrahitur ex participatione cum illis qui sunt in maiori, hæc separat à perceptione sacramentorum non à communione fidelium, non enim transit excommunicatio in tertiam personam, nec etiam in quosdam, qui excipiuntur in decretis. De hac potest absolvere quilibet sacerdos; de priori tantum qui intulit, vel superior. Item excommunicationum quædam est iusta, quædam iniusta. Iusta est quæ fit animo corripiendi, & propter culpam debitam iuris ordine seruato. Iniusta est in qua prædicta omittuntur. Habuit autem ortum excommunicatio ab Apostolo qui excommunicauit Corinthium fornicarium tradens eum Sathana, vt spiritus eius saluus fieret; habuit etiam ortum à veteri lege ab illa maledictione quæ facta est super non obseruantes legem.

Aliter etiam describitur hoc modo.

Excommunicatio est à qualibet licita communione, vel legitimo actu separatio.

De inflicta à iure, & à Iudice.

C A P. LIIII.

V Traque aut infligitur quandoq; à iure quandoq; à iudice. A iure infligitur maior excommunicatio in 17. casib. minor autē excommunicatio, siue suspensio infligitur ipso iure, vel ipso actu: quo ad Deū statim: eū quis peccat mortaliter: quo ad Deum, & quo ad Ecclesiam cum quis communicat cum excommunicatis. Item quandocunque quis in notorio crimine repellitur à sacramentis viuus, & mortuus, nisi pœnituerit. Infligitur similiter à iudice vtraque maior quidem secundū Higonem & quosdam alios, tantum ab Episcopo: sed hoc intellige cum solemnitate expressa in iure: hic est enim spiritalis mucro Episcopi. Alij vero Prælati qui præsunt Ecclesijs collegiatis, & habent iurisdictionem super subditos suos, vt Abbates, Archipresbyteri, vel Plebani, possunt excommunicare etiā maiori, sed non cum prædicta solemnitate. Interiores vero Sacerdotes Parochialium Ecclesiarum, qui non habent iurisdictionem in subditos, vt possint inter eos cognoscere, vel iudicare ordinariè, non possunt excommunicare maiori, nisi vbi hoc obtinent de consuetudine, nam in talibus consuetudo dat iurisdictionem. Minor autem ab Episcopis & aliarum Ecclesiarum Prælati infligi potest secundum omnes. Potest autem Prælati pœnam istam infligere subdito suo tantum, vt ei qui committit crimen in Parochia sua. Maior infligi debet pro contumacia tantū: quæ triplex est, nam alia est in non veniendo ad iudicium, siue quia peremptoria citatione recepta, venire contemnit: siue quia malitiosè seipsum occultat: siue quia impedit, ne possit ad eum citatio peruenire: alia quando citatus venit ad iudicium, sed non vult

Itare iuri: vel ante finitam causæ examinationem contumaciter & illicentius recedit: alia yero quando offensæ eius est manifesta, & iussus à Iudice non vult emendare. Quando cunque ergo aliquis fuerit vocatus, vel admonitus tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus, potest si contumax fuerit, excommunicari, non curando, vtrum pro modica, vel pro magna causâ fiebat vocatio, vel admonitio, quia semper est ibi contumacia quæ est maximum crimen. Minor autem excommunicatio, potest etiam imponi pro alijs culpis.

De absolutione vinculi excommunicationis.

CAP. LV.

A B omni vero excommunicatione maiori lata à iure potest excommunicatus absolui à suo Episcopo, vel proprio Sacerdote; nisi conditor canonis reseruauerit sibi specialiter absolutionem. Reseruauit autem Papa sibi absolutionem talium in sex casibus; Vnus est de illo, qui verberat Clericum, quem nullus potest absolvere nisi Papa, exceptis casib. scilicet si est in articulo mortis: Si ostiarius alicuius potestatis sub prætectu officij sui, malignatus Clericum læsit, dum tamen grauiter non vulnerauit: Si Monachus verberat Monachum, vel regularem: vel etiam, secundum quosdam Secularis, sæcularem; dum tamen viuant in communi, si sit Mulier: si sit Seruus, & hic si verberauit Clericum in fraudem Domini, vt subtraheret se illius obsequio, vel si Dominus propter hoc sine culpa sua graue damnum sustineret: Et hos duos casus intellige, nisi esset grauis & enormis excessus: item si fuerit leuis iniuria, quam intulit Clerico, item si sit infirmus, vel pauper, impubes, vel senex, vel valetudinarius: si habet inimicitias capitales; in istis octo casibus potest verberans Clericum, absolui ab episcopo suo. In primo tamen casu & duobus vltimis, excepto impubere debet eis iniungere, quos absoluit sub debito iuramenti, quod cessante impedimento ad Romanam Ecclesiam vel eius legatum accedant; mandatum super talibus recepturi. sed communis est opinio, quod non reuiuifcat excommunicatio semel extincta, si tamen nollet adimplere mandatum, impedimento cessante debet excommunicari, Secundus casus in quo non potest Episcopus proprius absolvere, est de illo qui incendit Ecclesiam, & est denunciatus excommunicatus ab Episcopo, nam ante denunciationem ab Episcopo potest absolui. Tertius est de illo, qui frangit Ecclesiam, & similiter est denunciatus excommunicatus. Quartus est de illo qui scienter & sponte participat cum excommunicatis à Papa, & eos recipit in officijs. Quintus de illo qui falsificat litteras Apostolicas. Sextus est de illo qui communicat cum excommunicatis in crimine; talis enim quia ratione criminis damnati, videtur in eum delinquere, qui damnauit: ideo ab ipso excommunicatore vel suo superiori (licet non sit alias subditus eius) merito delicti absolutio est requirenda, quia facientem, & consentientem, par pena constringit; verum si difficile sit ex aliqua causa instà, quod ad ipsum excommunicatorem absoluendus accedat, conceditur indulgentia iuris, vt præstita iuxta formam Ecclesiæ iuratoria cautione, quod excommunicatoris mandato parebit, à suo episcopo absoluator, vel Sacerdote proprio; à sententia vero iudicis non potest absolui excommunicatus, excepto mortis articulo, nisi ab excommunicatore suo, vel etiam ab eius superiore; si ad illum fuerit appellatum, vel si excommunicator negligenter vel malitiosè differat absolutionem, & in alijs casibus, in quibus potest iudicare de subditis suffraganeorum suorum. Excommunicatus maiori excommunicatione pro contumacia id est quia nolebat venire ad iudicium, vel stare iuri, debet absolui recepto ab eo prius iuramento, quod stabit mandato Ecclesiæ, debet autem mandatum fieri vt pareat iuri. Cum vero pro offensa

*Casus in
quibus Epif-
copus nō po-
teft absoluer
ab excom-
municatione.*

est excommunicatus, aut offensa manifesta est per sententiam, vel facti evidentiam; ita quod non est locus inficiationi, aut est dubia, in primo casu debet ante absolutionem sufficiens præstari emenda: In secundo vero sufficit ad relaxandam sententiam, si parendi mandato competens satisfactio præbeatur. Debet etiam mandari sibi præmissa satisfactio debita pro offensa, quod de cætero similia non committat, nisi quantum à iure est sibi permissum. Item debet dicere iudex hæc vel æquipollentia. *Auctoritate qua fungor absolvo te &c.*

De generalibus remissionibus, vel indulgentijs.

CAP. LVI.

Cum autem Papa facit generalem remissionem pro subsidio terræ sanctæ vel simili; & aliquis contritus, & confessus sic fecerit elemosynam habens piam, & Catholicam deuotionem, credens simpliciter ac pure illud; quodcumque solueris &c. valet sibi elemosyna ad onus penitentiae subleuandum, & hoc propter duo scilicet propter deuotam erogationem, & quia obligat eum qui facit remissionem, imo & totam Ecclesiam, ut suffragetur ei. Sciendum tamen quod maioritas, & minoritas remissionis penæ attenditur secundum tria, scilicet maiorem, vel minorem deuotionem ipsius penitentis, & eorum qui suffragantur: secundum maiorem vel minorem numerum eorundem suffragantium, valet etiam ad venialium deletionem, item valet peccatori offerenti ex pia deuotione, licet informi, ad gratiæ impetrationem.

Guilielmus Antiochenus. Ad hoc autem, quod huiusmodi relaxationes tantum valeant, quantum promittit Ecclesia, exiguntur sex: Primum est potestas ligandi, atque soluendi, scilicet ut absoluat ille, qui absoluitur à Prælo vel ab alio de Prælo præcepto: secundum est necessitas loci, & illius cui fit relaxatio, ut quando non potest ieiunare præ debilitate, vel peregrinatione iniunctas facere, tertium est deuotio fidei, ut, scilicet credat Ecclesiam talem potestatem habere, quartum est status illius cui datur, ut scilicet sit in statu contriti, oportet enim quod habeat charitatem: quintum est discretio, ut, scilicet, discernat apud se, pro quanto vellet exonerari, vel quantum vellet dedisse, ut absolutus esset à tanta penitentia: sextum est iusta æstimatione, ut secundum quod ei dimittitur, ipse recompenset. Sed Ecclesia tacet illam, duabus de causis: Prima est, quia si determinaretur, non essent fideles ira prompti ad dandum; sicut si prædicaretur laicis, quod tantum valet vnum opus meritorium in charitate factum ad vitam æternam, quantum mille facta extra charitatem: non essent ita prompti ad faciendum bona opera: secunda est, quia si charitatem habet ille cui fit relaxatio, cum charitas non sit sine fide, habebit iustam æstimationem de omnibus his. *Fides enim adiuncta charitati est iusta æstimatione operum spiritualium.*

Ad illam auctoritatem: *Quodcumque solueris &c.* dicimus, quod intelligendum est iuste, & per iuste intelliguntur ista 6. quæ dicuntur.

Alienatio quidem pecuniæ satisfactoria est, cum sit vere penalis, & ideo quantum ad relaxationem penæ, peioris conditionis est pauper, quā diues, sed simpliciter est melioris, scilicet quantum ad relaxationem, quæ fit per contritionem. Citius enim & efficacius conteritur pauper quam diues cæteris paribus. Et per contritionem efficacius dimittitur pena peccati, quam per elemosynarum largitionem.

Si autem obicitur voluntas, pro facto reputabitur: intelligendum est quantum ad meritum vitæ æternæ: non quantum ad relaxationem penæ.

Nec valet hæc argumentatio, velle mereri est mereri, velle seruire Deo, est seruire Deo; ergo velle satisfacere, est satisfacere; dico quia ad hoc, quod aliquod opus sit meritorium, vel Dei seruitium, sufficit, quod sit ex charitate, sed ad hoc, quod sit satisfactorium, exigitur quod

sit ex charitate, & quod sit penale. Et sic quia voluntas satisfaciendi non est penalis, non est satisfactoria.

Adhuc ex eodem.

CAP. LVII.

Porro in relaxationibus peccatorum oblatorum, & votorum fractorum, cum iusta æstimatione non possunt fieri. De his sic intelligendum, quod dimittuntur vel in parte, vel in toto. De cruce signatis dicimus quod non est necesse, quod assumpta cruce statim euolent, si decedat, sed illa relaxatio intelligitur, ut in pluribus; frequenter enim illi qui accipiunt crucem, parati sunt mori pro Christo, & in hoc proposito augmentatur eorum charitas, & per hoc contritio: sicque dimittitur eis pena; sicut dicitur de Magdalena; *quia dilexit multum, sicut multum: Et quia sicut multum, dimissa sunt ei peccata multa.*

Ad illud ergo quod Dominus Papa habet plenitudinem potestatis; dicimus, quod habet ut faciat cruce signatos participes omnium suffragiorum Ecclesiæ, sed non ut illum, qui est debitor penæ faciat euolare sine solutione penæ; imo necesse est quod faciat dignos fructus penitentiae. Sicut etiam non potest facere, quin usurarius cruce signatus restituat quod habet de usura, ad hoc quod eius peregrinatio sit ei utilis. De remissionibus autem quas faciunt Episcopi idem dico, quoad subditos eorundem: quoad alios vero valebit tanquam simplex elemosyna, & non plus nisi quibus ut prodesse possent proprii iudices spiritualiter concesserunt.

Nunquid ergo poterit penitens post collationem talis elemosynæ, cessare ab executione satisfactionis sibi ab ecclesia impositæ? non credo: tum quia non est certus, utrum sit adhuc tota illa pena remissa, tum quia saltem ex honestate debet per ieiunia, & alia bona opera satisfacere Ecclesiæ, quam læsit scandalizando eam, si fuit peccatum manifestum? vel etiam si fuit occultum subtrahendo seipsum, cum propter peccatum se reddidit inuilem.

Quid si omnes clerici qui suffragantur pro isto offerente sint in mortali, nunquid valebunt isti suffragia eorum? non videtur, quia peccatores non exaudiat Deus: Sed dicendum est, quod valent, quia tria dicuntur esse in Ecclesia, quæ semper inuariabilem retinent efficaciam scilicet virtus verborum, virtus sacramentorum, & desiderium Ecclesiæ. Nam etiam si tota ecclesia militans esset in mortali, tamen ista valerent his pro quibus fierent.

Ut autem Sacerdos possit facere commutationes ieiuniorum & satisfactionis ad petitionem ipsorum penitentium? Credo breuiter quod sic, dum tamen discreto, & propter causam, & circa subditos suos. Non tamen hoc extendo ad vota in quibus strictius proceditur.

De reditu peccatorum, & de purgatione venialium.

CAP. LVIII.

Quidam autem dicunt peccata dimissa per reciduum simpliciter redire: & quoad reatum, & quoad penam, & quoad omnia. Isti muniunt se testimonio Evangelij: *Serue nequam omnem debitum &c.*

Alij dicunt quod non: Sed ideo dicuntur dimissa redire, & imputari, quia propter ingratitude, ita reus & peccator constituitur, ut ante fuerat. Isti inducunt pro se illud Nahum secundum 70. interpretes: *Non iudicabit Deus his &c.*

Tertij quoque dicunt quod non redeunt, sed cum committimus peccata eiusdem generis dicuntur redire quadam similitudine, sicut flores redeunt in vere.

Quarti dicunt, quod redeunt in quatuor casibus tantum: Vnus est propter fraternum odium, ut in Evangelio: *Serue nequam &c.* Secundus propter crimen Apostasiæ vel hæresis: Tertius propter penam penitentiae, Quartus

si con-

Matth. 16.

Maiores
aut minores
remissiones
aut attendi-
tur penes
tria.

Matth. 16.

Voluntas non
sufficit ad sa-
tisfactionem

Joan. 9.

An peccata
dimissa re-
diant.

Matth. 18.

Matth. 18.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

prima de
sacramentis
ab
hinc
de
sacramentis
per
sacramentum
ad
hunc.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

quatuor
peccata
confessa
tenetur
quis
iterum
conferri.

si contemnat quis penitentiam sibi iniunctam adimplere. Duæ primæ opiniones sunt magis solemnes.

Sed nunquid peccata semel confessa tenetur quis iterum confiteri? Dicas quod non regulariter; solent tamen excipi quatuor casus: Vnus cum Sacerdos suus, cui est confessus, est imperitus, quia tunc debet cum illius licentia iterum confiteri perito: Alius pro contemptu satisfactionis: tertius cum pro enormitate delicti Sacerdos audito crimine remittit eum ad superiorem, qui iterum sibi crimine exposito penitentiam ei imponit: quartus si quando confessus est non proponebat abstinere à peccato, vel confessus est de vno peccato, & non de alio.

Ab infirmis in periculo mortis positis, pura est confessio peccatorum inquirenda, non tamen illis imponenda est quantitas penitentiae sed innotescenda, & amicorum orationibus, & elemosynarum studijs pondus penitentiae subleuandum, si forte migrauerint, nam ut ait Gregorius *Anime defunctorum quatuor modis absoluntur aut absolutionibus Sacerdotum, aut precibus sanctorum, aut charorum elemosynis, aut ieiunijs cognatorum.*

Venialia delentur sex modis, scilicet per condignam Eucharistiae sumptionem, per aquae benedictae asperersionem, per elemosynarum largitionem, per orationem precipue Dominicam, item per generalem confessionem, quæ fit quotidie in ecclesia, ubi non solum venialia, sed etiam mortalia oblita credendum est deleri: item per Episcopalem benedictionem, vel sacerdotalem, & hoc intelligo circa eum, qui facit, vel accipit ista vel eorum aliqua cum deuotione: item videtur quod etiam per quodlibet bonum opus deleantur.

De Sacramento extreme unctionis.

CAP. LIX.

VNctionis extremæ sacramentum ab Apostolis institutum legitur, ait enim Iacobus: *Infirmum quæ in vobis &c.* In quo ostenditur duplici ex causa hoc sacramentum institutum, scilicet ad peccatorum remissionem, & ad corporalis infirmitatis alleviationem, si tamen expediat ut in utroque allevietur. Et sicut in alijs sacramentis, ita & in isto, aliud est sacramentum, aliud res: Sacramentum est ipsa vnctio exterior, res sacramenti, vnctio interior, quæ peccatorum remissione, & virtutum ampliatione perficitur. Et si ex contemptu, vel ex negligentia hoc sacramentum omittitur periculosum est, & damnabile, Materia igitur extremæ vnctionis est oleum ab episcopo consecratum, quæ dicitur oleum ad infirmos.

In isto sacramento non imprimitur character, quoniam est ad complementum penitentiae quæ non habet characterem. Et illæ multæ vnctiones cum in significando sunt vnus, sunt etiam vnus sacramentum, sicut forma panis & vini. Proprius autem effectus huius sacramenti est remissio peccatorum, quem semper consequitur digne recipiens, sed non semper consequitur corporalem sanitatem, quia nec expedit. Cum autem sacramentum hoc sit consummationis, & quantum ad hoc sit dignius quam baptismus, & confirmatio, quæ sunt initiationis; tamen non apponitur ibi balsamum, quoniam exeuntibus sufficit ibi nitor conscientie. Sed in articulo necessitatis, nunquid potest alius quam Sacerdos inungere sicut & baptizare? Non, nam solus Deus baptismalem infundit gratiam; propterea, à quocunque detur, valet: Sed ad remissionem peccati operatur clavis, unde cum hoc sacramentum ad remissionem sit peccati, annexa est ei clavis sacerdotij; ordo igitur, & oratio fidei, & oleum, de essentia huius sacramenti sunt; sicut de essentia Baptismi sunt aqua, & forma verborum; & intentio baptizandi. Ideo vero est oratio de essentia, quia per ipsam habet vnctio quod sit sacramentum: Est autem talis oratio, *per istam suauissimam, vel sanctissimam, vnctionem, & suam purissimam misericordiam, dimittat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, & sic de alijs.* Datur autem tantum adultis, quoniam actus comiserunt, & infirmis, quia eius effectus, sanitas est.

De Sacramento ordinis.

CAP. LX.

Ordo est signaculum sacrum quo spiritualis potestas traditur & officium. Dicuntur autem ordines sacramenta, quia in eorum perceptione res sacra id est gratia confertur, quam figurant ea, quæ ibi geruntur. Tales etiam decet esse ministros Christi, qui septiformi gratia spiritus sancti sunt decori, quorum doctrina & conuersationis forma eadē gratia in alijs transfundatur.

Igitur in sacramento septiformis spiritus: septem sunt gradus Ecclesiastici, scilicet Ostiarij, Lectores, Exorcistæ, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Omnes tamen clerici vocantur, id est *sacri*. Corona enim signaculum est quo signatur in partem sortis ministerij diuini; Corona regale decus significat, & seruire Deo regnare est, unde ministri Ecclesiæ Reges esse debent, ut se & alios regant; quibus ait Petrus, *Vos estis genus electum, regale sacerdotium &c.* Summitas capitis desuper nudatur, ut eorum mens ad Dominum libera monstraretur quæ reuelata facie gloriam Dei contempletur; Clericus enim secretorum Dei non ignarus esse debet. Tondentur & capilli vsque ad reuelationem sensuum id est oculorum, & aurium, ut vitia in corde, & opere pullulantia doceantur præscindenda, ne audiendum & intelligendum verbum Dei præpediatur; pro quo seruato reddetur in excelsis corona. Tonsuræ autem ecclesiasticæ vsus in Nazaræis exortus videtur, qui prius crine seruato, denique ob vitæ continentiam, caput radebant, & capillos in igne sacrificij ponebant.

Primum igitur ordinem habet Ostiarius, cuius officium est ecclesiam custodire, quem assumpsit Dominus, *ejiciens de templo vendentes &c.* Secundum habet Lector, cuius est recte pronunciare lectiones veteris testamenti: & dicta prophetarum prædicare: Hunc assumpsit Dominus in medio synagogæ, ubi legit illud Isaie, *Spiritus Domini super me.* Tertium est Exorcistæ, quorum est obsessos à Dæmonibus liberare. In cuius signum ipsi accipiunt de manibus episcopi librum exorcismorum; hoc officium assumpsit Dominus Dæmoniacos liberando. Quartum est Acolythorum, id est Ceroferariorum, qui ferunt duos cereos in festiuis diebus quando legitur Euangelium in signum duorum præconum Helie, & Enoch, qui præcedent secundum aduentum in non festiuis diebus non deferunt nisi vnus in signum aduentus primi, in quo solus Ioannes fuit præcursor: hunc assumpsit Dominus dicens: *Ego sum lux mundi.* Quintus est Subdiaconorum, quorum est ministrare Diaconis; quod fecit Dominus cum linteis se præcingens lauit pedes Discipulorum. Sextus est Diaconorum, i. Levitarum, quorum est prædicare, & Sacerdoti ministrare, quod vsus est Dominus prædicando, & carnem suam, ac sanguinem Apostolis ministrando. Septimus est ordo Presbyterorum, i. seniorum, quorum est corpus Domini consecrare, quod fecit Dominus in cæna. Corona vero non est sacramentum, sed sacramentale, est enim præparatio materialis ad suscipiendos ordines sicut præsignatio in baptismo. Et nota quod præparatur in partē Domini, unde illud dicitur, *Dominus pars hereditatis mee &c.*

Porro quidam dicunt quod supra sacerdotium non est ordo: quoniam iste excellentissimus est, & alij qui videntur superiores, ad istum reducantur. Alij vero dicunt (quibus non consentimus) quod episcopatus & archiepiscopatus sunt ordines, & ita sunt nouem. Licet enim sacerdotium dignissimum sit, quantum ad dignitatem rei consecratæ, tamen Episcopatus dignior est quantum ad qualitatem, quia dat potestatem consecrandi: archiepiscopus autem episcopum consecrat ex officio. hoc tamen aliquando & episcopus facit, Primatus autem & Patriarchatus ab his non differunt nisi secundum maiorem & minorem potestatem, Decanatus & archidiaconatus non habent sacrum signaculum, sed sunt dignitates adminiculantes ad ordines: inuuant .n. Episcopos.

Quid ordo

7. Gradus ecclesiastici.

Quid corona significat?

1. Pet. 2.

Tonsio capillorum quid denotat,

Ostiarij.

Matth. 21. Lectores.

Isaia 61. Exorcista

Acolythi.

Ioan. 8. Subdiaconi

Diaconi

Presbyteri

Psal. 15.

Septem tantum sunt ordines.

*De Impedimentis ordinatorum; & primo de
crimine, & bigamia.*

CAP. LXI.

Impedimenta promouendorum; siue quales debeant
esse promouendi, ostendit Apostolus: continentur
etiam his utcumque versibus.

*Primo precipitur quod sit sine crimine presul,
Monogamus, sobrius, prudens, ornatus, & hospes,
Castus, docens, non percussor, non litigiosus,
Non cupidus, bene dispositus, non neophytus ne:
Talia Apostolica quæ præsit regula insit.*

Licet autem videatur regulam posuisse has con-
ditiones in Episcopo tantum, tamen ut ait Augustinus,
& Ambrosius inducens ad hoc probandum auctorita-
tem Concilij, extendenda est etiam ad alios ordinan-
dos.

*Ordinandus
debet esse ir-
reprehensi-
lis.*

Debet igitur ordinandus esse irreprehensibilis, & à pro-
pria conscientia, & à publica fama, & ab eo qui in eius
electionem vel ordinationem consentit: oportet igitur
eum fuisse virum vxoris vnus, id est monogamum, post
baptismum secundum Hieronymum; dicit enim quod
post baptismum homini prorsus innovato, nec stupra,
nec alia quæ ante Baptismum fecerit, ob sunt. Vnde si
ante Baptismum habuit vxorem, quæ obierit, & postea
aliam duxerit non est irregularis, quia non fuit Bigamus
post baptismum. Hic tamen non adhaeremus Hieronymo,
sed Augustino, qui dicit contrarium super epistolam
ad Titum. Etsi enim Baptismus tollat peccatum, & pæ-
nam pro peccato debitam, non tamen irregularitatem,
quoniam hæc non est peccatum vel pæna peccati, sed
tantum tollit quandam formam sacramenti Ecclesia-
sticæ ordinationi necessariam; verbi gratia; Dicit ibi
Augustinus quod sicut plures antiquorum patrum vxor-
es, signauerunt diuersas ex omnibus gentibus Eccle-
sias futuras vni viro subditas scilicet Christo; sic noster
antistes id est episcopus siue sacerdos euangelicus vnus
vxoris vir, signat vnitatem Ecclesiæ ex omnibus genti-
bus vni viro subditam id est Christo; vnde si desit ali-
cui hæc forma sacramenti, non potest promoueri in
episcopum siue presbyterum; licet tamen non pecca-
uerit in bigamia; nec Baptismus eum ab hac irregulari-
tate absoluit. Sicut nec feminam quæ etiam catheco-
mena prima corrupta fuerit, absoluit Baptismus, ut
possit inter virgines Dei consecrari. Et nota quod etiam
si vnā vxorem habuit quæ fuerit bigama, reputabi-
tur bigamus. Similiter si fornicata est mulier cum alio
antequam duceret eum in coniugium, vel etiam, ut di-
cunt quidam, cum ipso; oportet enim quod virginem
duxerit, aliter reputabitur bigamia, & per consequens
ipse Bigamus. Vnde quod dicitur *vnus vxoris virum*,
debet intelligi cum triplici exclusionem; sic virum vxor-
is tantum, scilicet singulariter id est vnus, non plu-
rium vxorum; item tantum vxoris non concubinæ, id
est quæ fuerit tantum vxor eius, & nunquam concu-
binæ; item vxoris, inquam, tantum vnus hominis, scili-
cet transitiue, non plurium.

*Ordinandus
debet esse v-
nius vxoris
vir etiam
ante baptis-
mum.*

1. Tim. 3.

Adhuc de impedimento bigamie.

CAP. LXII.

Sciendum vero quod alia est ratio in coniugio
quam in fornicatione, quia in pluralitate nuptia-
rum fit transitus à viro, in virum; vel ab vxore in vxor-
em; quod non fit in pluralitate fornicationum. Vnde
cum vna sit Ecclesia sponsa Christi tanquam vnus viri,
Sacerdos, vel episcopus, qui typum gerit Ecclesiæ,
debet esse vnus vxoris vir. Fornicatio autem vna, vel
multiplex non impedit promotionem, quia ibi non de-
perit forma sacramenti. Et quia etiam ipsa Ecclesia cu-
ius gerit typum Sacerdos, quotidie fornicatur in mem-

*Vir gerit ty-
pum Eccle-
siæ, mulier
typum Chri-
sti.*

bris suis per peccata mortalia, licet tamen semper Chri-
sto adhæreat, ideo vxorem potius oportet esse virginem;
quam virum: quia in tali matrimonio per virum signifi-
catur Ecclesia quæ non semper fuit casta, sed ab adulte-
rio id est Diabolo transiit ad Christum. Mulier autem
typum gerit Christi, qui semper omnimodam habuit in-
tegritatem.

Sed cum cæteris actibus suis gerat episcopus vel sa-
cerdos typum Christi, cur in matrimonio gerit typum
Ecclesiæ, & vxor typum Christi? Respondeo quod sicut in
matrimonio carnali quantum ad prolem procreandam,
emittendam, propagandam, nutriendam, principalis per-
sona est mulier: vnde & ab ea denominatur matrimo-
nium quasi matris munium id est officium: Ita & Chri-
stus in prole spirituali. Vnde: *nunquid, ait, mulier potest* *Isaia 49.*
obliuisci infantem &c.

Item non valet hæc argumentatio, Baptismus tollit
omne peccatum, & sequelam peccati: ergo tollit hanc
irregularitatem quæ peccando contracta est: quia non
est contracta ex peccato, in quantum peccatum est: sed
in quantum est actio. Nam nihilominus contracta esset,
etiam si contrahendo, neutra peccasset.

Sunt autem tres causæ quare non debet Bigamus pro-
moueri: Vna propter irregularitatem siue defectum sa-
cramenti vnitatis cum non sit vnus vnus, ex quo car-
nem suam diuisit in duas: Alia propter prærogatiuam
ordinum: tertia propter incontinentiæ præsumptio-
nem.

*Tres causæ
cur Bigamus
non promou-
eatur.*

Quæritur autem, cum consecratio episcopi maior sit, &
dignior quam consecratio virginum, quare potest conse-
crari in episcopum qui etiam post vxorem habuit con-
cubinam: & si qua fuerit corrupta vel ante Baptismum
vel post, sponte, vel vi, cum peccato, vel sine peccato, non
potest inter sacras virgines consecrari? Ad hoc respon-
deo, quod sacra virgo signat triumphantem Ecclesiam
quæ sine macula & ruga est: sed episcopus Ecclesiam
militantem, in qua sunt boni & mali.

Item si credit aliquis se contrahere cum virgine, & in-
uenit eam corruptam, non debet promoueri, nam in tali
casu non excusat error, nec violentia. Item si quis post
votum castitatis emissum, professione contempta pre-
uaricet contrahendo matrimonium de facto inter Biga-
mos iudicatur.

*De solemniter penitentibus, & curialibus non
ordinandis.*

CAP. LXIII.

Praeter illa vero quæ continentur in regula Apostoli-
ca: sunt & alia quæ similiter requiruntur in ordinā-
do, vel eligendo: videlicet quod non sit solemniter penitens,
non curialis, non seruus, non corpore vitiat, non illegitime na-
tus, non adultus, in aegritudine: Baptizatus, non peregrinus,
vel ignotus, non minoris ætatis, vel femina.

*Responsio in
ordinando
præter supra-
dicta.*

Solemniter penitens non potest promoueri, licet
enim peccatum sit deletum per penitentiam, remanet ta-
men aliqua cicatrix suæ irregularitatis quæ ipsum impe-
dit: secunda causa est timor labendi ex pristina consuetu-
dine surgens: tertia est scandalum populi, cum talis pen-
itentia non imponatur nisi pro crimine publico, & vul-
garissimo quod totam commouerit urbem: quarta quia
non haberet frontem redarguendi alios. Dispensatur au-
tem cum talibus in minoribus ordinibus propter neces-
sitatem, vel vtilitatem Ecclesiæ.

Dicuntur autem curiales large omnes, qui quacunque
conditione sunt curiæ alicuius publicæ potestatis obli-
gati, siue sint milites, siue aduocati, siue iudices, siue offi-
ciales, siue etiam histriones: & breuiter, quodcunque
officiam habentes honestum vel inhonestum: prohib-
entur omnes indistincte ordinari: nisi primo sint abso-
luti à curia: primo, quia quidam eorum sunt viles per-
sonæ, & frequenter contrahunt irregularitates ex officio
suo: secundo, quia molestatur Ecclesia multum, & in-
commoda patitur propter tales, quando recipiuntur:

*Qui dicuntur
curiales.
Curiales
non ordinan-
tur.*

tertio

tertio quia præsuntur contra eos, quod non transeant ad clericatum voto religionis, sed ut fugiant ratiocinia dominorum suorum.

Pone aliquem mihi iuramento obligatum in centum libris ad certum terminum soluendis, vel ad scribendum librum, vel ad seruendum in propria persona ad tempus, vel ad aliud simile, nunquid iste potest intrare monasterium, vel recipere ordinem? Ad hoc dicas quod potest intrare religionem, non obstante tali obligatione, aut iuramento, dummodo non ex leuitate, vel voluntate subtrahendi debitum hoc faciat, sed charitatis seruire, & Spiritus sancti interna inspiratione; nec facit iniuriam ille, creditori: excusatur enim auctoritate Spiritus sancti, cui nemo potest resistere. Monasterium autem tenetur satisfacere de his, quæ ipse contulit monasterio: si vero nihil contulit monasterio, quia nihil habebat manus eius, inanis est actio quam inopia debitoris excludit. Si tamen post ingressum occasione eius monasterium aliqua acquireret, puta per successionem hæreditariam, vel alio modo teneretur monasterium in tantum, quantum illud esset. Poterit etiam existens in monasterio scribere librum, vel aliud honestum opus facere ad liberandum se, dummodo non negligat diuinum officium; & deducantur expensæ ne sit onerosus monasterio. Crede etiam, quod potest fieri clericus, quia potest cedere bonis, remanet tamen obligatus postea, sicut antea & potest scribere & alia honesta facere, dum tamen non negligat officium Ecclesiæ.

De seruus & corpore vitiatis.

CAP. LXIIII.

Nillus seruus debet ordinari nisi manumittatur, & tunc distingue, aut sunt liberi Ecclesiæ, aut priuati. In primo casu potest ordinari etiam retento iure patronatus, quo ad hoc ut non iniuriuntur Ecclesiæ, nec accusent illam, nec testificentur contra illam, aliter reuocentur in seruitutem. In secundo casu non potest promoueri nisi prius fuerit à Domino consecutus libertatem plenissimam, ita quod non teneatur præstare Patrono operas fabriles, quæ consistunt in faciendo, nec obsequiales, quæ consistunt in non faciendo.

Sed nunquid potest Patronus in liberto, quem petit ordinari retinere saltem operas spirituales, puta ut in capella sua ministret ei diuina, vel similes? Ad hoc dicunt quidam quod sic, de consensu Episcopi & mihi videtur probabile. Et nota quod dominus in casibus in quibus habet ius reuocandi seruum ordinatum poterit infra annum tantum, & non ultra, & computatur ille annus à tempore scientiæ domini.

Sed quare seruus alienus consecratus restituitur domino & non res aliena consecrata. Respondeo quia in rebus inanimatis non perpenditur dolus; item quia in rebus inanimatis consecratio est in superficie, & ideo non debet à manu prophana tractari; sed in homine est anima, quæ tangi non potest.

De corpore vitiatis collige breuiter tenorem omnium in vna regula: *Quicumque culpa sua vitiatus est in corpore repellitur, qui vero sine culpa non repellitur, nisi scandalum timeatur ex nimia deformitate, vel periculum ex nimia debilitate.*

De illegitimè natis, & in ægritudine baptizatis, & peregrinis, & ignotis.

CAP. LXV.

De illegitimè natis causa prohibitionis est triplex scilicet dignitas clericalis, detestatio paterni criminis, & quia tales filij solent esse imitatores paterni sceleris; verum tamen si intrant monasterium, & ibi canonicè conuersantur, de iure communi promouentur ad omnes ordines; si alias sint idonei, quia Monachatus omnem maculam abstergit, tamen ad prælationem

non potest promoueri absque dispensatione. Porro in sæculo remanentibus Episcopus potest dispensare in ordinibus: expressum est autem iure nouo, quod nec ad personatum, nec ad dignitatem, nec ad beneficia curam animarum habentia potest cum talibus nisi per sedem Apostolicam dispensari.

Talis etiam nec Prælatus nec Canonicus potest esse de iure in Ecclesia, in qua pater suus est, vel canonicus, vel Prælatus.

Pone quod aliquis Sacerdos generat filium de legitima vxore, cum qua scilicet contraxerat Laicus, vel in minoribus ordinibus constitutus, nunquid erit legitimus filius? Credo quod sic, quia culpa parentum non debet nocere huiusmodi de legitimo matrimonio procreatis.

Si adultus dum sanus distulit baptizari, & postea timore mortis constitutus in ægritudine, fecit se baptizari; non poterit promoueri, quia præsuntur non verè pœnitens, nisi post baptismum vita eius, & fides, probabiles apparuerint, vel raritas clericorum exegerit.

Peregrini possunt large appellari omnes, qui non sunt de episcopatu ordinantis; quia nulli recipi debent ab alio Episcopo ad dignitates, vel ordines, vel alia sacramenta.

Ignoti dicuntur quorum origo, vita, & regularitas, sunt ignota Episcopo, non curando an sint de eodem Episcopatu an de alio. Admittuntur autem Clerici peregrini cum quinque sigillis Episcoporum; si sigilla sint ignota, aliter sufficeret sigillum Episcopi sui tantum, si esset notum. Item hoc intelligas, quod quando volunt publicè populo celebrare, alias si vellent secrete ex deuotione celebrare, literas suas seruare possent.

Quid si amisit litteras? dicas, quod si probet per duos testes de ordinatione, & conuersatione honesta post ordinationem, & de absolutione proprii Episcopi (quod totum debuit in litteris contineri) recipietur; aliter non, etiam si proprio firmaret iuramento.

De impedimentis ætatis, & sexus.

CAP. LXVI.

Circa ætatem ordinandi distingue, quia aut ab infantia traditur aliquis militiæ clericali; aut est grandæuus quando petit ordinari. In primo casu à septimo anno vsque ad duodecimum potest recipere omnes minores ordines vsque ad Acolitatum; à duodecimo vsque ad vicesimum primum Acolitatum, & Subdiaconatum; ita quod in vicesimo primo anno recipiat Subdiaconatum; vicesimo sexto anno Diaconatum; in trigesimo primo Presbyteratum; postea si meruerit Episcopatum. In secundo casu scilicet cum grandæuus est qui petit ordinari per 7. annos, potest recipere omnes ordines hoc modo: In duobus primis annis recipiat quatuor minores; in reliquis quinque annis omnes alios: dispensatiue tamen propter necessitatem posset laicus grandæuus omnes ordines recipere per annum, & dimidium: Monachus verò per annum. Licet autem huiusmodi ætates ac temporum interstitia taliter essent seruanda, plerique tamen Episcoporum in turba Clericorum, plusquam in sanctitate forsitan gloriantes, pueros promouere ad sacros ordines non verentur. Hic etiam nota, quod hodie tempus est in aliquibus arctatum; nam de iure communi potest quis ordinari Presbyter ex quo habet viginti quinque annos, quod patet ex eo, quod potest quis eligi ad Decanatum; ad regimen Ecclesiæ parrochialis, & ad alia quæ habent ordinem presbyteralem annexam. Est etiam firmiter tenendum quod in vna die non consecrantur omnes ordines minores vni, nisi hoc obtineat de consuetudine Ecclesiæ. Item vnus ordo sacer cum minoribus, vel duo sacri nullo modo conferantur eodem die vni personæ.

Femina non potest characterem alicuius ordinis clericalis accipere, impediens sexum & constitutionem.

Qui peregrini vocantur.

Qui ignoti.

De tempore quo quis suscipere sacros ordines possit.

Femina non possunt ordinari.

Ecclesiæ, unde nec possunt etiam Abbatissæ prædicare, nec benedicere, nec excommunicare, nec absolueret, nec penitentias dare, nec officium aliquorum ordinum exercere, quantumcumque sint religiosæ, vel doctæ. Licet igitur beatissima Virgo Maria dignior & excellentior fuerit vniuersis Apostolis: non tamen illi, sed istis Dominus clauis regni cælorum commisit. Quidam tamen adhuc dicunt fœminam recipere characterem etiam Diaconalem, vel Presbyteralem: Inducunt autem pro se illud 26. q. 1. *Diaconissam, & si quis rapuerit in se.* sed illo capitulo vocant Diaconissam illam, super quam forte fundebatur aliqua benedictio, ratione cuius consequbatur aliquod speciale officium, forte legendi homeliam in matutinis, vel aliud quod non liceat alijs Monialibus. In illo autem capitulo appellatur Presbyteria, quia erat vxor Presbyteri, vel etiam vidua, vel matricuria, id est de rebus Ecclesiæ coram habens, ad instar matrisfamilias, & ita exponit Concilium Laodicense in sequenti capitulo.

De ordine, & tempore, & forma consecrationis.

CAP. LXVII.

Ordines debent recipi per ordinem, secundum quod supra nominati sunt, si tamen per saltum aliquis promoueat ut vno vel pluribus ordinibus prætermittis aliquem ordinem superiorem recipiat; recipit characterem nisi aliud impediatur, tamen non debet deponi: sed ex dispensatione Episcopi, imposita ei penitentia pro eo quod sic ignoranter vel negligenter medium ordinem prætermisit, ad ordinem prætermittum promoueri potest, interim superioris ordinis executione est suspensus.

Quid si aliquis promouetur in Episcopum prætermisso aliquo alio ordine à sacerdotali, & ordinet aliquos, nunquid confert ordinem? Potest dici quod sic, & ita sentiunt fere omnes excepto illo ordine, quem non accepit, quem quia non habet, dare non potest.

Quo tempore ordo sacerdotalis confertur.

Ordo sacerdotalis & omnes inferiores possunt conferri tantum in sex temporibus anni scilicet in sabbatis ieiuniorum quatuor temporum; & in sabbato quod præcedit dominicam de passione, & in sabbato sancto Paschæ. Fallit hoc in duobus casibus: Vnus est quod Papa potest conferre ordinem Subdiaconalem in diebus dominicis, vel alijs præcipuis festiuitatibus: Alius est, quia quilibet Episcopus potest conferre alios minores ordines, vnu vel tres aut duos in diebus dominicis, vel alijs præcipuis festis: sed ordinem Subdiaconalem nunquam nisi in temporibus sex prædictis. Dicunt etiam quidam, quibus assentio, omnes ordines in sabbato conferendos, & etiam in mane diei Dominicæ posse conferri, continuato ieiunio tam ab ordinatore quam ab ordinando. Et secundum istos, mane diei Dominicæ sequentis trahitur ad vespertam sabbati præcedentis; & ita siue conferantur in vespere sabbati, siue in mane diei Dominicæ sequentis, semper fictione canonica iuris in sabbato conferuntur; ordo vero Episcopalis debet conferri semper die Dominica, & hora tertia. Item potest clericus in Episcopum electus ordinari in Presbyterum in die sabbati, & in sequenti die Dominica consecrari in Episcopum; licet non possit fieri de alijs ordinibus. Nam qui recepit vnum ordinem in sabbato, non potest recipere alium in Dominica, quia intelligerentur esse collati in vna die quod omnino prohibitum est.

De forma consecrationis nota, quod si aliquid tale de quo dubitatur vtrum sit de substantia fuerit omisum potest ordinatio iterari: non enim intelligitur iteratum quod nescitur esse factum. Si autem fuerit omisum id de quo est expressum, quod non est de substantia, non debet ordinatio iterari, sed quod omisum est cautè suppleri, statuto tempore, ad huiusmodi ordines conferendos. Est autem expressum in iure quædam

non esse de substantia scilicet tempus, ætatem, vnetionem. Item quod ordinandus à proprio Episcopo recipiat ordines singulos seruatis debitis intersticijs & non simul, non est de substantia. Sunt & alia de quibus nescitur vtrum sint de substantia vel non, vt missa, & quod sint ieiuni tam ordinans, quam ordinandus, & similia; quæ omnia intelligas esse de substantia, nisi expressum inueniretur contrarium. Item si Episcopus ordinans non suum subditum ponit spem in ratihabitione illius cuius subditum ordinat, poterit Episcopus proprius confirmare, quod factum est.

De Sacramento coniugij.

CAP. LXVIII.

Matrimonium est legitima coniunctio maris & femine, individuum vitæ consuetudinem retinens id est retinendam quantum est in se exigens. Hoc autem dico, quia contumelia creatoris soluit matrimonium infidelium, quoniam non est ratum. Dicitur autem hoc propter Matrimonium spirituale, quia ante carnalem copulam licet alteri ad religionem transire.

Quid matrimonium.

Finalis causa Matrimonij est proles; similiter autem & fornicationis euitatio. Et ante culpam quidem, institutum est tantum ad officium prolis procreandæ; post vero ad officium, & remedium. Rationes autem finales Matrimonij sunt charitatis dilatio, inimicorum reconciliatio, bellorum sedatio. Causæ materiales sunt legitimæ personæ: Formales sunt solemnitates, quæ adhibentur Matrimonio. Efficiens autem est consensus per verba de præsentem in copulam coniugalem; hæc autem comprehendit cohabitationem, carnalem copulam, mutuum obsequium, mutuum potestatem corporis, quam habet alter in alterum & e conuerso. Beata virgo consensit in coniugalem copulam in vniuersali.

Finalis causa matrimonij.

Causa efficiens matrimonij.

Et nota, quod Matrimonium ante carnalem copulam signat coniunctionem Christi ad fidelem animam, quæ est separabilis: post vero, signat vñionem filij Dei ad humanam naturam, quæ est indissolubilis; & ideo Matrimonium consummatum per carnalem copulam indissolubile est; ante vero solubile est, quia spirituale tantum, unde dissoluitur per mortem spiritalem, cum alter intrat religionem: post vero quia consummatum est, & corporale, non dissoluitur nisi per mortem corporalem, & temporalem.

Præterea ubi est consensus per verba de futuro & sequitur carnalis copula, Ecclesia reputat Matrimonium consummatum: dum enim coeunt ipsi interpretantur illud esse tempus, pro quo, vt videtur, erant verba de futuro: unde verba de præsentem per æquipollentiam ibi sunt. Fallitur autem ibi, quandoque ecclesia, vt quando nunquam consentiunt de præsentem.

Dicitur autem Matrimonium quasi matris munium id est officium: quoniam eius officium prius apparet in Matrimonio: quam officium viri. Contrahitur autem solo consensu, qui solus si defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur: ex quo enim vir consensit de præsentem in mulierem maritali affectu, & mulier in virum, siue verbis vel etiam signis exprimat consensus, statim matrimonium est. Signis ideo dico, quia Sordus, & Mutus, possunt Matrimonium contrahere: veruntamen si loqui possunt contrahentes, necessaria sunt verba quantum ad Ecclesiam mutuum consensum exprimentia, & hoc consensu oportet eos cohabitare & individuum vitæ consuetudinem obseruare: hoc sacramentum verbis Adæ ore prophetico prolatis institutum, primo ad officium fuit, cum dixit: *Hoc nunc est osibus meis, & caro de carne mea;* post peccatum vero & extra Paradisum fuit institutum ad remedium, vt carnis vitium cohiberetur.

Vnde dicitur matrimonium consummatum per carnalem copulam.

Gen. 2.

Quia vnica vnus debet esse de iure naturali.

CAP. LXIX.

Sciendum quod vnicam esse vnus de iure naturali est, sed pro temporis exigentia Dominus dispensauit cum patribus, quia pauci erant Dei cultores; Et quia moderate & spe proles appetebant antiqui Patres coitum; propter has causas, & alias, fuit dispensatum cum illis, vnde quando mos erat; peccatum non erat; non propter morem, sed propter dispensationem. Cum Lamech autem qui introduxit bigamiam ex libidine, non fuit dispensatum habere quidem plures; sicut occidere non secundum se, sed in se, malum est; vnde ex causa fit meritorium. Notandum vero quod ius naturale dicitur quod in omnibus est scilicet in concordia omnium rerum: item dicitur ius naturale quod natura omnia animalia docuit: item dicitur ius naturale, quod dicitur naturalis ratio: Et de isto iure est matrimonium. Coniunctio tamen Maris, & feminae est de iure naturali, secundo modo dicto. Sed fidelitas, quam debet vir uxori, est de ultimo modo dicto, & vnus esse vnus: Et istud Dei dispensationem recipit.

Sed etsi propter cultum Dei augendum potest cum viris dispensari, nunquid & cum mulieribus? Respondeo non est simile, quia vir est caput Mulieris; praeterea magis pacifice potest dominari vnus pluribus: quam duz vni, praeterea potest vnus magis fecundare quam duz vel tres parere, praeterea vnus verus sponsus est sanctarum animarum: vnde vnum habere plures non interemit sacramentum, quod facit plures habere vnam. Itaque fornicatio est contra ius naturale speciale, id est contra ius quod ratio naturalis dicitur: coniunctio autem Maris & feminae, est à natura communis animalium, non à naturali ratione.

De sponsalibus qualiter contrahuntur.

CAP. LXX.

Spousalia sunt futurarum nuptiarum promissio à spondendo, id est promittendo dicta. Contrahuntur autem quatuor modis: aliquando nuda promissione; aliquando datis arrhis sponsalitijs; aliquando interueniente annuli subarrhatione; aliquando interueniente iuramento, nuda promissione, per verba de futuro. Si vero per verba temporis praesentis contrahuntur verè est matrimonium, ita quod etiam si eam carnaliter non cognoscat, non licet alicui eorum alij nubere. Et si nupserit, quamuis secundum carnaliter cognoscat, est separandus ab ea, & compellendus redire ad primam. Item contrahuntur datis arrhis sponsalitijs scilicet aliqua pecunia, vel alijs rebus. Possunt autem contrahi post septennium, quoniam tunc dicitur habere discretionem tam Pueri, quam Puellae, & ex tunc placere eis consueuerunt sponsalia. Sed licet ante septennium contrahuntur vel in cunabulis; si cum venerint ad septennium incipiant eis placere, ex tunc valent; & quamuis Sponsus eam non cognoscat carnaliter, tamen consanguineam eius non poterit habere in uxorem, nec econuerso.

Aetas ad contrahendum matrimonium apta est in puella duodecim annorum; in puero 14. Licet autem sponsalia possint contrahi sub conditione promissae pecuniae non tamen in modum poenae potest pecunia promitti: Et si promissa fuerit, non tenet promissio poenae, nec poterit peti: Vt si ita dicatur, si tecum non contraxero dabo tibi centum marcas: nuda adiectio poenae non valet, cum libera debeant esse coniugia.

De casibus in quibus sponsalia soluantur.

CAP. LXXI.

Spousalia semel contracta semper tenent, & ligant, nisi quia soluantur in octo casibus. Primus est si alter Sponsorum transeat ad Religionem: quod potest facere etiam altero inuito ante carnalem copulam; & ille qui remanet in saeculo absoluitur à vinculo sponsalium, etiam si fuerint sponsalia de praesenti. Secundus est quando Sponsus non inuenitur, quia transfert se ad aliam regionem, recepta tamen de periurio, vel de promissione non seruata poenitentia, si per eam steterit quo minus matrimonium fuerit consummatum. Tertius est si alter Sponsorum incurrit lepram, vel paralytim, aut oculos, aut nasum amiserit, vel quicquam ei turpius euenerit. Quartus si superueniat affinitas, puta quia Sponsus cognouit consanguineam Sponsae, vel econuerso: Et ad hoc sufficit probare solam famam, Quintus si mutuo se absoluunt, quidam tamen casum istum non recipiunt. Sextus est si alter eorum fuerit fornicatus. Septimus quando sponsa cum alio contrahit, vel Sponsus cum alia, & sequitur carnalis copula: Debet autem agere poenitentiam de fide, vel promissione mentita.

Sed quid si cum prima contraxerit sponsalia de futuro simpliciter; cum secunda, sponsalia similiter de futuro, sed interposito iuramento? credo quod debet redire ad primam, & agere poenitentiam de periurio, quod commisit iurando illicitum: Iuramentum vero non potest esse vinculum iniquitatis. Octauus casus est, quando minor venit ad aetatem adultam, & petit absolui à vinculo sponsalium, & dare sibi licentiam nubendi alij. Et nota quod omnes isti casus praeter primum scilicet quando vult transire ad religionem, intelligendi sunt tantum de sponsalibus de futuro; quoniam tunc verè & purè dicuntur sponsalia. Item in duobus casibus de praedictis ipso iure soluantur sponsalia scilicet quando alter intrat religionem, & quando contrahit matrimonium cum altero, vel cum altera. In ceteris vero casibus soluenda sunt per iudicium Ecclesiae.

De triplici bono coniugij.

CAP. LXXII.

Dicit autem Augustinus quod tria sunt bona matrimonij scilicet fides, proles, & sacramentum. Fides id est fidelitas, quae duplex est: Vna ut neuter transeat ad alia vota, vel alij commisceatur. Secunda est ut reddant sibi inuicem debitum. Bonum autem proles, ut ipsa proles religiosè educetur ad cultum Dei, in matrimonio enim gentilium est proles, sed non bonum proles. Tertium bonum est sacramentum supra expressum, quod scilicet excusat à culpa coitum.

Sciendum tamen quod quatuor de causis finalibus cognoscatur vxor scilicet causa proles, vel reddendi debiti, vel vitandae incontinentiae, vel libidinis expellendae; tribus primis modis potest esse meritorium vxorem cognoscere, & sine omni peccato; quarto modo peccatum est veniale, si coniugali eam affectu cognoscat, nec eam cognosceret nisi sua esset. Si autem contingit ex tam feruente libidine, quod etiam si sua non esset, tamen eam cognosceret, mortale est. Vehemens enim amator vxoris, adulter est. Sicut autem cum praedicatio Apostolorum etiam meritoria erat plurimis inanis gloriae, & erat veniale: sic cum vir sanctus meritorie cognoscit vxorem, & ei placet delectatio, peccatum veniale est, & cum opere meritorio, si vero displicet, sine omni peccato est. Debet tamen lauari ut intret Ecclesiam, quia bona-

*Soluantur
sponsalia in
octo casibus.**Omnes hi
casus intel-
liguntur de
sponsalibus
in futuro
primo exco-
pto.**Tria bona
matrimonij;
fides, proles,
Sacramen-
tum.*

*Bonum proli
est de essen-
tia matri-
monij.*

*Multi habet
prolem qui
non habent
bonū proli.*

*Furiosus non
potest contra-
here matri-
monium.*

*Effectus
Matrimonij.*

*Matrimonij
duplex.*

rum mentium est ibi culpam cognoscere ubi culpa non est. Illud autem Gregorij, Concubitus coniugalis non potest fieri sine culpa, sic exponitur, id est vix potest. Non est autem in omni coitu coniugali libido, quia libido est voluntarius appetitus delectandi: & licet delectatio moveat ad illicitum, non tamen ad illicitum sensualitatis, sed rationis, cui quia eam refutat, non est peccatum: præterea illa delectatio, quæ caret modo, & ordine, malum quidem est, sed non culpa, immo pænæ, pænæ enim est, rationi, quod non obedit ei suum inferius. Item si aliqua ante carnalem copulam vouet quod intrabit claustrum, cum teneatur non coire, in huiusmodi non videtur bonum proli. Econtra bonum proli est de essentia Matrimonij, quia ad hoc est institutum ergo sine hoc non est Matrimonium. Itē ibi non est fides thori, nos autem dicimus, quod ibi sunt omnia bona Matrimonij secundum exigentiam Matrimonij. Vnde hæc tenetur reddere debitum non absolute, sed saluo iure superioris. Ideoque non est perplexa si vir petat debitum, quia debet adherere mandato superioris, cui tenetur absolute. Si autem per violentiam corrumpatur iam non potest intrare religionem, nisi de consensu mariti, sicut nec consecrari potest. Et licet prius debebatur ei aureola, & post non: tamen non punitur in hoc in quo non deliquit, quoniam aureola non est pars præmij.

Nota quod bonum proli non dicitur ipsa proles, quæ quandoque queritur propter hereditariam successionem, sed spes vel desiderium, quo proles ad hoc queritur, ut de religione informetur. Vnde multi habent prolem, qui non habent bonum proli; nec ideo tamen desinit esse coniugium. Itaque duo prima bona quandoque comitantur Matrimonium, quandoque non. Tertium vero inseparabiliter adheret quamdiu durat Matrimonium.

*De his, qui contrahere possunt, & de effectu
coniugij sine Matrimonio.*

CAP. LXXIII.

Potest autem contrahere Matrimonium omnis homo, qui consentire potest in coniugalem affectum, & carnis copulam, nisi expressè prohibeatur: hoc ideo dixi, quia ille, qui caret utroque testiculo consentire non potest. Similiter furiosus quamdiu est in furore constitutus, nam si habet dilucida intervalla, & aliquando redit ad sanam mentem, nubere potest, & testari & omnia quæ alij possunt. Sed & inter absentes potest per procuratores contrahi Matrimonium.

Effectus Matrimonij est, quod ex quo semel est inter aliquos, nunquam desinit esse, etiam si alter coniugum fiat hæreticus: nec potest alter alterum dimittere, nisi causa fornicationis: sed si tunc dimittat, maneat sine coniuge, vel reconcilietur. Item alius effectus est, quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, & econverso: vnde postquam est inter illos secuta carnalis copula, nec religionem potest alter eligere altero invito, nec continentiam profiteri. Est & alius effectus, quia compellendus est vir reddere debitum uxori, licet nunquam cognouerit eam, & econverso, non obstante affinitate iniquè superueniente.

De speciebus coniugij.

CAP. LXXIII.

Matrimonium aliud legitimum est: aliud clandestinum.

Legitimum est, quando ab his qui in fœminam

potestatem habere videntur vxor petitur, & à parentibus sponsatur, legibus dotatur, à Sacerdotibus ut mos est benedicitur, & à paranympis custoditur, ac solemniter accipitur. Si aliter præsumitur, non coniugium, sed adulterium, vel fornicatio dicitur: & tunc dicitur clandestinum. Non tamen intelligas quod non possit sine solemnitatibus huiusmodi verum esse Matrimonium sed loquitur canon secundum illud, quod ecclesia præsumit, eo quod probari non potest. Vel dic: quod in hoc sacramento sicut in aliis quædam sunt pertinentia ad substantiam, ut consensus de præsentibus, qui solus sufficit: quædam vero ad decorem & honestatem, ut solemnitates prædictæ, sine quibus verum est coniugium & legitimum, quantum ad virtutem, sed non quantum ad honestatem, vnde consulendum est talibus in foro penitentiarum, ut de nouo consentiant, vel recognoscant, & approbent publice in facie Ecclesiæ, quod occulte fecerunt: & faciant penitentiam, quia scandalizauerunt Ecclesiam, & exposuerunt se magno periculo. Posset enim alter alterum dimittere quando vellet, & de facto cum alio contrahere, & sic in adulterio propter defectum probationis impune quantum ad ecclesiam militantem manere.

Item matrimonium dicitur initiatum per consensum de præsentibus, perfectum autem siue consummatum per carnis copulam. Inter beatam virginem & Ioseph fuit verum matrimonium, quia secundum Augustinum proposuit se perseveraturam virginem, nisi Deus aliter ei reuelaret: committens ergo virginitatem suam diuine dispositioni, consensit in carnalem copulam: non illam appetendo, sed illam diuine inspirationi in utroque obediendo: postea simul cum viro labijs votum expressit, & uterque in virginitate permansit. Fuit etiam perfectum illud coniugium propter triplex bonum: Vnde Augustinus, *Prolem cognoscimus ipsum Dominum: fidem quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum diuortium.* Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat sine pudenda concupiscentia carnis, quæ accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato.

Quidam etiam dicunt Matrimonium initiatum per sponsalia de futuro, ratum per consensum de præsentibus, consummatum per carnis copulam.

Item Matrimonium aliud legitimum & non ratum, aliud ratum & non legitimum, aliud legitimum & ratum.

Legitimum est, quod legali institutione, & provinciarum moribus non contra iussionem Domini contrahitur: & hoc etiam inter infideles, inter quos non est Matrimonium ratum, quia sine fide fit. Et sic intelligitur quod ait Augustinus *non est ratum coniugium quod sine Deo est.* Ratum & non legitimum, est quod inter fideles, legitimas tamen personas, sed sine legitima solemnitate contrahitur, hoc est ratum, quia indissolubile. Legitimum autem, & ratum est, inter fideles, si tamen sit debita solemnitate contractum.

De his quæ impediunt Matrimonium & dirimunt, & primo de errore persone.

CAP. LXXV.

Dodecim tamen sunt impedimenta, quæ impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt iam contractum: si tamen præcedunt Matrimonium, quoniam consensum coniugalem excludunt: Si vero sequantur: non dirimunt.

Hæc autem his quatuor versiculis continentur.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,

Cultus disparitas, ius, ordo, ligamen honestas,

Si sis affinis, si forte coire nequibus.

Hæc socianda vetant connubia, iuncta retrahant.

Præter ista vero xij. quæ impediunt Matrimonium

& di-

Quid impedi-
mentum la-
gimur?Quid impe-
dimentum la-
gimur?Matrimonij
initium
et con-
firmatio.Matrimonij
legitimum
et non ca-
ritatis.Dudum
impedimentum
matrimonij

& dicuntur, alia duo sunt quæ impediunt contrahendum, sed non dirimunt contractum scilicet tempus feriarum interdum Ecclesiæ, unde versus,

Ecclesia vetitum nec non tempus feriarum.

Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

Error personæ ex sui natura non ex constitutione Ecclesiæ, sicut pleraque, matrimoniale consensum excludit; quoniam qui errat, non consentit, & errantis voluntas nulla est. Sed ad hoc quod errat aliquis, vel aliqua, consentiendo in vnum, quem putat alterum, necessarium est, quod per visum, vel auditum, vel famam habeat aliquam notitiam illius absentis personæ, quam credit istam præsentem: quia in penitus ignotum nec affectum, nec consensum dirigere possumus. Itaque non consentit in præsentem; sed in illam, quam præsentem esse putat; & sic non est matrimonium, quia in persona erratur. Si vero nullam notitiam habeat mulier de persona absente, non errat in ea sed decipitur, verbi gratia: Si aliquis Anglicus veniat ad nobilem mulierem dicēs se filium Regis Angliæ cuius notitiam nullam habeat, & contrahit illa cum eo, credens eum esse filium Regis, non impeditur Matrimonium, quia non fuit error personæ, sed potius qualitatis, quæ non impedit sicut nec error fortunæ: siquidem vna persona melius seruat bonum Matrimonij, quod est fides, quam alia: sed quod pulchra melius seruet, quam turpis, vel diues, quam pauper, rarissime contingit. Præterea ubi est error personæ non est consensus, nisi sub conditione, unde, nec fuit Matrimonium inter Liam & Iacob in primo concubitu, nec fuit peccatum, quia ignorantia facti excusat peccatum in toto, nec etiam peccauit Lia, quoniam instinctu Spiritus sancti sic primo tradita est. Et nota, quod licet error personæ non impediatur benedictionem, ut patet in benedictione Iacob, tamen impedit matrimonium, quia proprie benedicit Deus, qui non errat. Unde scriptum est. *Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis.* Matrimonium autem opus hominis est.

De impedimento conditionis.

CAP. LXXVI.

Impedimentum autem conditionis introductum est ab Ecclesia in fauorem libertatis: de quo breuiter sciendum, quod si libera mulier contrahit cum seruo, vel liber cum ancilla scienter, tenet Matrimonium; Si vero ignoranter, nullum est matrimonium; nisi postquam cognouit eius conditionem, consentit in eam verbo, vel facto scilicet per carnalem copulam. Item nota, quod error deterioris conditionis, seruilis scilicet impedit Matrimonium contrahendum & dirimit contractum sicut iam dictum est; sed non error parit, vel melioris. Nam quia non decipitur non habet quod obijciat. Item alia ratione, quia edictum tale est prohibitorium, hoc est quicumque non prohibetur, admittitur. Quid si Dominis contradicentibus & inuitis inter seruos contracta sunt Matrimonia non sunt propter hoc dissoluenta, debita tamen & consueta seruicia non minus debent exhiberi. Sed quia seruus non habet potestatem sui corporis, ideo seruitus impedit Matrimonium, quia sine voluntate Domini non potest transferre dominium sui corporis, in mulierem.

Circa conditiones autem, quæ apponuntur in desponsationibus est distinguendum, quoniam aut conditio est honesta, aut necessaria, aut voluntaria: si vero est turpis, siue inhonesta: aut est contra substantiam, siue naturam Matrimonij, aut non. Condicio honesta, & necessaria est, quæ si non apponatur nihil agitur, ut quædo fidelis cum infideli contrahit ea conditione ut conuertatur ad fidem. Honestæ & voluntariæ est, quæ honeste potest apponi, ut contraham tecum, si pater meus voluerit, vel si dederis mihi centum libras; hoc

si apponatur suspendit sponsalia usque ad euentum conditionis: etiam si interueniat iuramentum, nisi interim consensus de præsentem, vel carnalis copula fuerit subsequuta, quoniam tunc dicitur esse verum Matrimonium inter eos, eo quod videntur à conditione proposita recessisse. Condicio inhonesta contra naturam seu substantiam Matrimonij est cum dicitur, contraham tecum si generationem proles euites; vel donec inueniam aliam honore vel facultatibus digniorem, aut si pro questu adulterandam te tradas, hoc si apponatur nihil agitur; Inhonesta conditio non contra naturam Matrimonij est cum dicit: Contraham tecum si furtum feceris, vel si hominem interfeceris, hoc si apponatur infringenda est, vel pro non adiecta habenda est; & tenent sponsalia siue Matrimonium.

De impedimento voti.

CAP. LXXVII.

Votum est alienius boni cum deliberatione facta promissio.

Vel sic: *Votum est conceptio boni propositi cum deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum se Deo obligat.* Et licet diuersa sint vota secundum diuersitatem eorum quæ videntur, votum tamen continentie impedit Matrimonium, sed non dirimit. Quis autem vouere possit, sciendum, quod quilibet sanæ mentis nisi expresse prohibeatur, quoniam votum lege spiritus sancti inspiratur. Prohibentur autem coniuges votum continentie emittere nisi pari consensu; Et si alter vouit sine consensu alterius, vel etiam intrat monasterium, reuocari potest ab altero coniuge, quod locum habet post carnalem copulam: nam ante licet sit Matrimonium per verba, etiam de præsentem inter eos contractum, potest alter altero inuito & renitente, intrare religionem, & alter remanens in sæculo contrahere. Item seruus inuito Domino vouere non potest, nec monasticam vitam eligere. Item pueri siue Puellæ si votum emisserint ante tempus pubertatis, quod est in Puero 14. annorum; in Puella duodecim; pater & tutor reuocare possunt sine peccato: alioquin si non reuocauerint cum ad legitimam ætatem peruenerint, post firmum manebit & ratum.

Votum simplex est quod simpliciter emittitur: Professio vera vel præsumpta monachus votum facit solenne. Item solemnizatur per sacri ordinis susceptionem. Simplex votum impedit Matrimonium contrahendum tantum, votum vero solenne impedit contrahendum & dirimit iam contractum.

De cognatione carnali.

CAP. LXXVIII.

Cognatio triplex est: carnalis scilicet & spiritalis, & legalis. Carnalis alias duas præcedit naturaliter, & consanguinitas appellatur.

Consanguinitas est vinculum personarum ab eodem stipite descenditum carnali propagatione contractum. Stipitem dico illam personam à qua aliqui duxerunt originem, sicut Adam fuit stipex Chain & Abel & aliorum qui ab eis processerunt.

Linea est ordinata collectio personarum consanguinitate coniunctarum, ab eodem stipite descenditum diuersos gradus continens. Lineæ sunt tres, vna ascenditum: secunda descenditum: tertia transuersalium seu à latere venientium. Prima est ascenditum à quibus originem traximus sicut Pater, Mater, Avus, Auius, Proauus, Proauia, Abauus, Abauia. Secunda

Condicio inhonesta.

Quid votum.

Quis vouere potest.

Quis vouere non possit.

Votum simplex.

Cognatio triplex.

Consanguinitas.

descent-

descendentium, qui duxerunt originem à nobis; sicut Filius, Filia, Nepos, Neptis, Pronepos, Proneptis, Abnepos, Abneptis. Alia est transversalis seu à latere venientium à quibus non duximus originem, nec ipsi à nobis, ut Frater, Soror, Filij duorum fratrum qui dicuntur Patrueles; vel duorum sororum qui dicuntur Consobrini, & eorundem Filij & Neptes. Dux lineæ descendentes vnam faciunt transversalem, ut apparet in hoc exemplo, Filij duorum fratrum attinent sibi linea transversali, & quilibet eorum recta linea descendit ab Avo eorum communi. Secundum leges autem quilibet persona facit gradum: sed secundum canones in transversali linea duæ personæ faciunt gradum, ut puta duo fratres sunt in primo gradu secundum canones; qui sunt in secundo, secundum leges; filij duorum fratrum in secundo, qui sunt secundum leges in quarto; & sic de singulis sufficiat hæc de finitio.

Quid gradus.

Gradus est habitudo distantiarum personarum, qua cognoscitur quanta generationis distantia duæ personæ inter se differunt.

Gradus ita computantur: In linea ascendenti Pater, & Mater, sunt in primo gradu; Avus, & Avia, in secundo; Proavus, & Proavia, in tercio; Abavus, & Abavia, in quarto. In descendenti vero hoc modo computantur: Filius, & Filia, sunt in primo gradu; Filij duorum fratrum, in secundo; Nepotes eorum in tercio; Pronepotes in quarto; ultra quem gradum nulla hodie consanguinitas est, sicut nec ultra septimum olim gradum progrediebatur. Verum si aliquæ personæ attinent sibi in vna parte in secundo, vel in tercio gradu: in alia vero in quinto poterunt contrahere, quia semper standum est remotiori personæ in consanguinitate; in hoc enim casu remotior persona extra metam consanguinitatis existit, unde iam non attinet illi. Denique regulariter semper debet iudicari pro Matrimonio, nisi contra Matrimonium ius inveniatur expressum.

De cognatione spirituali.

CAP. LXXIX.

Cognatio spiritualis.

Cognatio spiritualis est propinquitatis promerens ex sacramenti datione, vel ad id intentione: ut ecce baptizat Sacerdos Puerum, tu eum suscipis, uterque vestrum est eius Pater spiritualis.

Tres species cognationis spiritualis.

Species cognationis spiritualis sunt tres: Vna dicitur compaternitas, quæ attenditur inter Patrem spiritualem Pueri, & carnalem: alia dicitur paternitas, quæ est inter illum qui suscipitur, & eum qui suscipit: tertia fraternitas quæ est inter Filium tuum spiritualem & Filios tuos carnales.

Dux sunt species compaternitatis: Vna directa scilicet cum ego suscipio de sacro fonte filium Bertæ, vel ipsa meum, & istam nunquam potero in uxorem habere: alia indirecta quando scilicet vnus coniugum postquam sunt vna caro effecti, filium aliorum suscipit. In hoc enim casu ambo parentes infantis compatres efficiuntur etiam alteri coniugum, qui non suscipit; quoniam communicant sibi coniuges actiones. Tam directa compaternitas, quam indirecta Matrimonium impedit contrahendum, & dirimit iam contractum.

Solet autem quæri an aliquis duas Commatres possit habere in uxores vnam post aliam? Sed refert vtrum commaternitas præcedat Matrimonium, vel sequatur: Si præcedit Matrimonium, vel saltem carnalem copulam, licet potest; quia per vñionem carnis sequentem, non transitur ad vñionem spiritus præcedentem: Si verò sequitur, distinguitur; & ipsa distinctio his quatuor versiculis comprehenditur:

*Quæ mihi, vel cuius mea natum fonte lenavit,
Hæc mea commater fieri mea non valet uxor.
Si qua mea natum non ex me fonte lenavit,
Hanc post fata mea non inde vetabor habere.*

Nunc videndum est de paternitate, quæ attenditur inter suscipientem & susceptam, nunquam enim potest esse Matrimonium inter tales. Similiter nec Laicus, nec clericus in minoribus ordinibus constitutus potest Matrimonium contrahere cum illa, quam suis manibus baptizavit. De fraternitate spirituali sciendum est, quod omnes filij duorum compatrum siue ante compaternitatem geniti sint, siue postea, possunt legitime matrimonialiter copulari; excepta illa persona, qua mediante compaternitas est contracta. Nam ista persona nunquam potest copulari alicui filiorum patris sui spiritualis.

Queritur autem si sacerdotis filius vel alterius viri qui baptizavit puellam possit contrahere cum ea quam baptizavit pater eius? Respondeo nequaquam, immo etiam si contractum fuerit Matrimonium separandum est.

De tribus etiam speciebus cognationis spiritualis dantur tres regulæ: Prima est, quod vir & mulier spirituali proximitate sibi coniuncti non possunt inter se contrahere. Secunda est, quod Compater vel Commater cum filiis Compatris vel Commatris possunt contrahere, excepta illa persona propter quam contracta est spiritualis proximitas. Tertia est hæc, Filij, vel Filia Compatrum, vel Commatrum possunt inter se contrahere, exceptis personis illis propter quas contracta est spiritualis proximitas. Per tria vero sacramenta tantum, cognatio spiritualis contrahitur scilicet per Catechismum, Baptismum, & Confirmationem. Illa tamen quæ contrahitur per Catechismum adeo exilis est, & inualida, quod vix impedit Matrimonium contrahendum; nunquam autem dirimit contractum.

De cognatione legali.

CAP. LXXX.

Cognatio legalis est quadam proximitas ex adoptione promerens.

Adoptio est extraneæ personæ in filium, vel nepotem, vel deinceps legitima assumptio.

Species eius sunt duæ: Vna dicitur arrogatio, alia simplex adoptio. Arrogatur ille, qui sui iuris est, id est qui non habet Patrem, vel si habet, emancipatus est, & transit in potestatem arrogantis, & ista fieri debet auctoritate Principis. Adoptatur ille qui est in potestate sui Patris, & ideo non transit in potestatem adoptantis, & hoc fit imperio Magistratus. Adoptare potest Paterfamilias, qui sui iuris est, & qui generare potest, nam qui generare non potest, ut Spadovul Frigidus, non potest adoptare. nec ille qui minor est 20. annis nisi iusta causa interueniente. Mulier vero adoptare non potest, nisi ex rescripto Principis in solatium Filiorum amissorum ei concedatur. Potest adoptari quilibet tam masculus quam femina, dummodo sint minoris ætatis Patre adoptivo, ita quod Filius eius naturalis esse possit.

Effectus adoptionis est, ut ille qui adoptatur per omnia quasi Filius habeatur, ita etiam ut ab intestato succedat. Item arrogatus, & eius Filij, vel Nepotes si quos in potestate habet transeunt in potestatem arrogantis, quod non est in eo qui adoptatur. Item arrogator tenetur relinquere Filio arrogato quartam partem omnium bonorum, quæ habet, siue in testamento, siue eum velit emancipare: sed adoptator Filio adoptivo nihil tenetur relinquere nisi velit.

Species autem adoptionis sunt tres: Prima quasi descendendum attenditur inter me adoptatorem Patrem, & Filiam meam vel Neptem adoptatam. Secunda

Cognatio legalis.

Quæ alio modo potest.

Effectus adoptionis.

Species adoptionis.

quasi

quasi ex latere venientium inter Filium meum naturalem, & Filiam meam adoptatam. Tertia scilicet legalis affinitas inter me, & uxorem filij mei adoptiui; similiter inter filium meum adoptiuium & uxorem meam. Cognatio legalis in secunda specie impedit Matrimonium, quamdiu sunt in eiusdem Patris potestate tantum: in prima vero & tertia omni tempore impedit indistincte.

De impedimento criminis.

CAP. LXXXI.

CRimina multa sunt quae impediunt Matrimonium contrahendum propter eorum enormitatem sicut est incestus. Item qui uxorem suam interfecit, aliam accipere non debet. Item ille, qui rapuit sponsam alterius. Item qui insidiando Matrimonio proprium Filium de sacro fonte leuauerit, ut possit priuare coniugem carnali debito, & copia sui. Item ille qui interfecit presbyterum. Item solemniter poenitens: generaliter tamen si huiusmodi adolescentes sunt & timetur de incontinentia eorum, Ecclesia eis concedere debet licentiam nubendi. Et quamuis multa sint crimina, quae impediunt Matrimonium contrahendum, nulla tamen sunt, quae contractum dirimant nisi tria: Primum est quod si aliquis adulteratur cum aliqua coniugata, & ipse, vel ipsa machinatus fuerit in mortem viri ipsius adulterae, vel in mortem uxoris ipsius adulteri, cum effectu ut simul contrahant, postea contrahere non debent, et si contraxerint, separandi sunt. Secundus casus si praestet fidem adulterae quod ducet eam post mortem legitimi eius mariti, vel uxoris eius adulteri. Tertius est quando praestentialiter eam ducit, & cum ea contrahit, quod plus est quam fidem dare de ducendo: itaque debent separari; quod intelligendum est cum ambo sciebant impedimentum, quando sic contraxerunt; si enim alter ignoret, tunc credens illum cum quo contraxit esse solutum, posset cum isto esse post mortem legitimi, & hoc propter bonam fidem, quam habuit: determinatum est autem iure nouo, quod siue ante fidem datam, vel Matrimonium de facto contractum, siue postea legitima tamen superstitie, cognouerit eam, debet omnino separari. Illis ergo qui peccant contra bonum Matrimonij & non contra essentiam potest infligi poena ne contrahant; si tamen contrahunt, contractum est. Illi vero qui peccant contra essentiam Matrimonij in eodem debent puniri: unde & iste qui sua viuentem, cum alia contrahit, mortua prima, cogitur remanere cum secunda, si ipsa velit; tunc enim primus consensus habet effectum: Si vero ipsa non vult, non est Matrimonium.

De dispari cultu.

CAP. LXXXII.

DE dispari cultu distingue, quoddam autem fidelis contrahit cum infideli, Iudaeo scilicet, Pagano, vel Haeretico: aut infideles inter se; aut fideles, & postea labitur alter eorum in haeresim. In primo casu nullum est Matrimonium. Sponsalia tamen potest fidelis cum infideli contrahere sub conditione ut infidelis conuertatur ad fidem. In secundo casu scilicet cum coniuges sint infideles, verum est Matrimonium: sed si alter conuertatur ad fidem, alter vero remaneat in Iudaismo, vel in gentilitatis errore, si infidelis non vult cohabitare fideli: vel si vult cohabitare, non tamen sine iniuria, & blasphemia nominis Christi, vel ut eum pertrahat ad infidelitatem, vel ad aliud mortale peccatum; tunc in istis tribus casibus contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa fidelem, & ideo potest contrahere cum alia. Si vero infidelis vult cohabitare fideli sine aliquo praedictorum, fidelis si vult ei cohabitare, benefacit; quia hoc monet Apostolus ad Corinthios. Si autem non vult non est

compellendus, tamen illa viuentem non poterit contrahere, quamdiu durat Matrimonium.

Quid si Iudaei vel Pagani contraxerunt cum consanguineis, secundum ritus suos, nunquid post conversionem remanebunt taliter copulati? Dicas quod sic, nisi contraxerint in gradibus diuina lege prohibitis. Quod si infidelis plures habens simul uxores conuertitur, prima tantum est uxor eius: & ideo illam solam potest retinere. Quod autem dicit Apostolus, quod si quis frater, id est fidelis, habet uxorem in coniugio infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam; non est praecceptum, sed consilium secundum glossam: posset enim eam licite dimittere propter fornicationem spirituale, sed Apostolus consilium non dimittere propter duo scilicet ut per virum fidelem mulier infidelis lucrifera; & ne gentiles propter separationem coniugij doctrinam Christi abhorrent. Quod autem dicitur hic, & haec consentit habitare cum illo, intellige cum suppletionem; id est sine iniuria & blasphemia Christi, nec ut eum trahat ad infidelitatem, vel mortale peccatum; in tali enim casu debet eam dimittere, & potest etiam contrahere cum alia; quia ut dicit Ambrosius, non debetur reuerentia coniugij ei qui abhorret auctorem coniugij. Contumelia, inquit, creatoris soluit ius matrimonij circa eam quae relinquitur, ut non possit accusari, si alij copuletur. Infidelis autem discedens, & in Deum, & in Matrimonium peccat. Itaque non est fides coniugij seruanda ei, qui ideo recessit, ne audiret nomen Christi. Si vero ambo crediderint per cognitionem Dei confirmatur coniugium. In tertio casu scilicet quando fideles contrahunt inter se & postea alter labitur in haeresim, vel etiam in infidelitatis errorem, non potest contrahere, qui relinquitur, non curando, an interuenerit carnalis copula, an non, quia Matrimonium fidelium est ratum, & ideo nullo casu superueniente potest dissolui.

De metu vel coactione.

CAP. LXXXIII.

Vbi vero metus vel coactio intercedit, non potest consensus locum habere, & per consequens nec Matrimonium. Vis est maioris rei impetus qui repelli non potest. Metus est instantis vel futuri periculi mentis trepidatio.

Coactio seu vis alia leuis, alia violenta: Leuis non excludit consensum matrimonialem: sed violenta scilicet cum quis capitur, vel trahitur inuitus, ducitur, vel ligatur. Item metus alius cadit in constantem virum, alius non, ille qui cadit in constantem virum excusatur, & excludit consensum Matrimonij, ut metus mortis & corporis cruciatus. Item metus stupri & seruitutis. Istos quatuor metus duobus versibus comprehendas.

Excusare metus hos posse puta, quia nesci.

Stupri, sine statui, verberis, atque neci.

Item nota quod talis metus caderet in vnum, qui non diceretur cadere in alium, quia non est verisimile hominem clare dignitatis in vrbe timuisse, vel quod rex parui militis metum timeat. Item si apertissimas probationes habeat repellitur praesumptio, quae contra eum est, & sic iudex secundum diuersitatem personarum & locorum iudicabit qualis sit metus; & iudicabit Matrimonium aliquod vel nullum. Item mulier quae stetit per annum & dimidium cum marito, vel consensit in carnalem copulam, non debet postea audiri, si allegat metum, vel violentiam.

Clerici in quatuor minoribus ordinibus constituti, nisi sint in aliqua religione, quae continentiam profiteantur licite possunt contrahere, si vero in sacris ordinibus, non possunt, & si contraxerint, separabuntur.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

Contumelia creatoris soluit ius matrimonij.

Quid vis. Quid metus.

Metus cadens in constantem virum.

Clerici in quatuor minoribus constituti possunt contrahere matrimonium.

De legatione, & publica honestate.

CAP. LXXXIV.

NVnquam verò alligatus vxori potest, vel potuit aliam ducere, nisi cui diuina reuelatione, & instinctu Spiritus sancti reuelatum fuerit, sicut Patriarchis. Tamen si vxor credit virum mortuum, & contrahit cum alio, dic quod quamdiu ita credit, nec ille reuertitur; excusatur ab adulterio, & fornicatione, propter ignorantiam facti. Et filij (si quos ex secundo concepit) indicantur legitimi, sed statim cum reuertitur primus, debet recedere à secundo, & redire ad primum. Quod si non reuertitur, credit tamen eum viuere, non exigit debitum à Marito, quem accepit, sed ei exigenti, reddat.

Sed pone, quod vir iuit in exercitum contra Saracenos, vel in regionem longinquam, & non reuertitur, ac nescitur vtrum sit mortuus vel viuus, quid faciet vxor? Dic quod quantumcumque iuuentula sit, contrahere non potest donec sit certa de morte mariti.

Sed qualiter certificabitur? Respondeo per iuramentum illius sub quo militauit, vel etiam sociorum, qui mortem eius bene nouerunt.

1. Cor. 7.

Cum autem dicit Apostolus *mortuo viro, liberata sit à lege viri*, videtur quod vxor Lazari non tenebatur ei, quando fuit resuscitatus. Sed contra ad Hebræos 11. *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos*. Respondeo non tenebantur, quia in morte solutum fuit vinculum Matrimonij. Quod autem dicitur *acceperunt &c.* Hoc factum est de honestate, non de necessitate, & oportebat interuenire nouum consensum, & sic nouum erat Matrimonium. Sec secundum hoc videtur, quod si aliquis religiosus, qui fecit professionem vsque ad mortem, suscitaretur; à professione solueretur: & posset manere in seculo contra donum gratiæ quod debet prouocare in melius. Respondeo non est simile, quia vinculum Matrimonij est ad homines, sed vinculum professionis, ad Deum: est enim spiritus creati ad increatum, & quia extrema indissolubilia sunt, ideo & vinculum indissolubile, vnde tenetur ad istud Religiosus quamdiu potest. Publicæ honestatis iusticia contrahitur ex desponsatione, puta si aliquis desponsauit puellam septem annorum, vel vltra; & licet eam non cognoscat, tamen nullus de consanguinitate eius poterit eam habere in vxorem, nec ipsa aliquam eius consanguineam.

De affinitate.

CAP. LXXXV.

Quid affinitas.

Affinitas est proximitas personarum, ex carnali copula veniens omni carens parentela. Ex copula carnali ideo dixi, quoniam tam per fornicariam copulam, quam per legitimam, contrahitur affinitas. Ex persona igitur addita consanguinitati per carnis copulam contrahitur, quia omnes mariti consanguinearum mearum sunt mihi affines in illis gradibus, in quibus vxores eorum attinent mihi. Nam si qua mihi est in secundo gradu consanguinitatis, maritus eius est in primo gradu affinitatis; sic & in secundo gradu, & sic de ceteris; quoniam gradus computantur inter affines respectu consanguinitatis tantum. Et quod dictum est de maritis consanguinearum mearum, idem per omnia intelligas de vxoribus consanguineorum; quia ego similiter sum affinis eis in eisdem gradibus. Item omnes consanguinei vxoris meæ sunt mihi affines in eisdem gradibus, in quibus sunt consanguinei vxoris: & omnes mei consanguinei simili modo sunt affines vxoris meæ in eisdem gradibus in quibus sunt mihi consanguinei. Habebat autem olim prohibitionem vsque ad septimum gradum, hodie vero vsque ad quartum gradum inclusiue sicut ipsa consanguinitas.

Nota quod si persona, quæ tibi est affinis per appositionem generat filium de consanguineo tuo, filius ille est tibi consanguineus; & non affinis. Si vero de extraneo nihil tibi attinebit. Per appositionem tibi ideo dixi, quoniam si tibi est aliquis affinis per appositionem, id est quod tu appositus sis consanguinitati eius, si generat filium, ille erit tibi affinis, sicut patens suus, sed in alio gradu. Item nota, quod licet moriatur consanguineus, quo mediante contrahitur affinitas, persona quæ superuivit remanet affinis. Item contrahitur affinitas, vt dictum est, non solum per matrimonium, sed etiam per fornicarium coitum, dum tamen ordine naturæ; secus autem si extra ordinem, hoc est extra, vel circa vas debitum aliquis polluerit aliquam, quia talis pollutio, nec facit sanguinis commixtionem, nec carnis vnitatem, per quam contrahitur affinitas. Idem credo si inuasit claustrum pudoris, non tamen peruenit ad consummationem operis.

De impotentia coeundi.

CAP. LXXXVI.

Inter impedimenta matrimonij impossibilitas coeundi maximum obtinet locum; quoniam ex sui natura potius quam ex constitutione Ecclesiæ impedit matrimonium; & est vitium animi, vel corporis, vel vtriusque; quo quis impeditur alij carnaliter commisceri. Species eius sunt plures. Nam alia est naturalis impotentia, vt frigiditas in viro, & arctatio in muliere, defectus ætatis in puero; alia accidentalit vt castratio, maleficium. Item naturalis, alia temporalis, alia perpetua. Temporalis, quæ est in puero impedit, quia quamdiu inest ei non potest contrahere. Perpetua vero est quæ est in frigidis, quæ impedit contrahendum & dirimit iam contractum.

De coarctatione mulieris dic: quod licet sit à natura, si tamen potest ei subueniri beneficio medicinæ, vel per assiduam vsum cum homine conuenientis staturæ, non impedit matrimonium; aliter autem & impedit, & dirimit. De accidentali dicendum, quod castrati qui inepti sunt ad reddendum debitum, contrahere non possunt, sicut nec pueri; & si contraxerint diuidendi sunt.

Maleficium, si sit temporale, nullum præstat impedimentum matrimonio; si vero perpetuum impedit & dirimit. Frigidus quidem nullam potest cognoscere, nec mouetur ad voluntatem coeundi, sed maleficiatus potest alias cognoscere præter illā, cū qua maleficiatus est. Et ideo cum celebratur diuortium ratione frigiditatis, non datur licentia viro, quod ducat aliam; & si duxerit, separatur secundum matrimonium, & restituitur primum, quoniam apparet deceptam fuisse Ecclesiam. Idem est si separatur propter arctationem mulieris, & ipsa nubit alij. Si vero propter maleficium separantur, vtrique datur licentia nubendi. Si autem mulier proclamat, & dicit quod vir eam cognoscere non potest, & vir dicit quod sic, & iuramento firmauerit, quod eam cognouerit, standum est iuramento viri, quia caput est mulieris, nisi mulier ostendat se virginem per aspectum corporis. Porro deficientibus probationibus etli ambo coniuges profiterentur contra matrimonium non esset propter hoc ab Ecclesia separandum, tum quia nonnulli inter se contra matrimonium vellent coludere si suæ confessioni crederent esse standum; tum propter fauorem matrimonij.

De his quæ Matrimonium impediunt, sed contractum non dirimunt.

CAP. LXXXVII.

OMnia vero impedimenta superius numerata antequam matrimonium contrahatur interuenientia, seruatis distinctionibus super quolibet impedimento pertractis, impediunt Matrimonium contrahendum, & dirimunt iam contractum. Sed si postea consequantur non impediunt nec dirimunt. Cetera vero impediunt contrahendum, sed non dirimunt iam contractum: quæ sunt tempus feriarum, & interdictum Ecclesiæ. In tempore quidem feriarum contrahi possunt sponsalia, & etiam Matrimonium solo consensu: sed traductio vxoris, nuptiarum solemnitas, & carnalis copula prohibentur. Tempus illud taxatum est ab aduentu Domini usque ad octauas Epiphaniæ: & à 70. usque ad octauas paschæ, & tribus septimanis ante festum beati Ioannis Baptiste. De quibus determinatum est hodie quod incipiunt tribus diebus ante Ascensionem, & protenduntur usque ad octauam Pentecostes.

Sequitur de interdicto Ecclesiæ scilicet quando aliquis prohibetur contrahere cum aliqua, quia forte dicitur eius consanguinea, vel affinis, vel sponsa alterius, vel propter aliud. Illi quorum Matrimonium interdictum, non debent contrahere, sed si contrahunt, nisi aliud impedimentum perpetuum impediatur, possunt simul permanere, & non sunt separandi, nisi ad tempus ut agant penitentiam, quia mandatum Ecclesiæ contempserunt. Sane ut diuersa circa Matrimonium pericula euitentur, statutum fuit in concilio generali, ut cum Matrimonia fuerint contrahenda, in Ecclesiis per præbiteros publice proponantur competenti termino præfinito, ut infra illum qui voluerit, & valuerit, legitimum impedimentum opponat: & ipsi præbiteri nihilominus inuestigent utrum aliquod impedimentum obstat. Cum autem apparuerit probabilis coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse: donec quid fieri debeat super hoc, manifestis contiterit documentis.

De diuortio.

CAP. LXXXVIII.

Nec vero coniunctio nec separatio Matrimonij facienda est, nisi aliquibus agentibus, & testificantibus. Notandum vero quod si aliquis confessus fuerit in iudicio quod actor proponit, standum est confessioni eius, nisi per confessionem illam fieret præiudicium Matrimonio: de quo agitur: vel etiam alteri Matrimonio, timetur enim colludium. Si vero interrogatus in iure negat, quod proponitur, probare debet qui proponit: & si non probat, succumbit. Item ad omnia quis restituendus est, de quibus probauit se spoliatum. Item si mulier dicat se habere virum suspectum, quod eam lædat, & verisimilem causam suspicionis ostendat, ad officium Iudicis spectat iubere cauere sibi, sufficienti cautione, quod Maritus tractabit eam in lecto, & in mensa, & in omnibus sicut vir tractare debet vxorem: & quod non lædat eam in persona, vel in rebus, nec aliquo modo dehonestabit eam, salua tamen correctione honesta maritali: & si mulier non confidit de iuramento viri, cautionem debet præstare quam magis timet scilicet pignoratitiam, vel fideiussoriam sub pena promissa. Quilibet potest accusare Matrimonium ad plenum diuortium celebrandum, qui non prohibetur. Cum autem iam usque ad quartum gradum prohibitio coniugalis copulæ sit restricta, si quis contra prohibitionem huiusmodi præsumpserit copulari, nulla longinquitate defendatur annorum, cum diuturnitas temporis non minuat peccatum, sed augeat.

Specul. Histor.

Maritus potest accusare & dimittere vxorem propter fornicationem & econuersio: ista causa extenditur ad fornicationis suspensionem & violentiam, verbi gratia: Si probatum est quod fuerit solus cum sola, nudus cum nuda, in eodem loco iacens, & hora secreta. Item credo quod extenditur ad crimen sodomiticum. Intelligendum est etiam idem de spirituali fornicatione, sed propter carnalem semel commissam potest vir dimittere vxorem, & vxor virum, propter spirituales vero non potest, si velit se corrigere.

Sunt tamen quidam casus in quibus adultera non potest accusari à viro. Primus, si & ipse conuincitur fornicari: Secundus si ipse prostituit eam: Tertius cum ipsa crederet virum defunctum, & nupsit alij: nam maritus rediens tenetur eam recipere non obstante tali adulterio, nec steterit scienter cum secundo marito, postquam primus venit: Quartus, si cognita fuerit latenter ab aliquo, quem crederet esse proprium virum: Quintus est, si fuerit vi oppressa, hoc autem intelligo de vi absoluta: Sextus est, quando reconciliauit eam sibi post adulterium commissum, vel eam publice adulterantem retinet in consortio maritali: Septimus est quod si aliquis infidelis coniugem infidelem dimittat, dato sibi libello repudij, & illa nubat alij secundum ritum suum, si ipse conuertatur ad fidem, & ipse tenetur eam recipere non obstante quod ab alio sit cognita: cui se coniunxerit, nisi aliter fuerit fornicata. Effectus huius accusationis est, quod si maritus probat quod intendit, vel mulier hoc confiteatur, nisi mulier replicet contra eam aliquem de prædictis 7. casibus, absoluitur ab eius cohabitatione, & seruitute, qua sibi tenebatur: & habitum religionis ea inuita sumere potest, & in sæculo sine ea viuere potest, sed tamen continere tenetur, quamdiu illa viuat.

De filiis legitimis & illegitimis.

CAP. LXXXIX.

Legitimus filius est, qui de legitimo Matrimonio natus est, vel de eo, quod in facie ecclesiæ legitimum reputatur: quamuis in veritate Matrimonium non fuerit, quando scilicet ambo coniuncti sunt bona fide, credentes se legitime copulatos, dummodo alter eorum tantum hoc credat. Nam si mulier alicui coniugato nubat, bona fide credens eum solum, & ex eo filios suscipiat, legitimi iudicantur, & utrique parenti succedunt. Si quis autem clandestina, vel interdicta coniugia inire præsumpserit in gradu prohibito, etiam ignoranter: soboles de tali coniunctione susceptæ, prorsus illegitima censenda est: de parentum ignorantia nullum habitura subsidium, cum illi taliter contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantie videantur. Pari modo proles illegitima est censenda, si ambo parentes impedimentum scientes legitimum, præter omne interdictum, etiam in conspectu Ecclesiæ contrahere præsumpserunt. Item nota quod quadruplex est status filiorum: alij sunt naturales, & legitimi, ut sunt illi qui de vxoribus procreantur: alij naturales tantum, ut filij concubinarum scilicet qui de soluto, & soluta nascuntur, quæ posset esse vxor: alij sunt legitimi tantum, ut adoptiui: alij nec legitimi, nec naturales: qui spurij dicuntur, ut isti, qui de adulterio vel incestu nati sunt.

Sequitur qualiter non legitimi legitimantur. Primus modus est per subsequens Matrimonium: nam si quis habet naturales filios de aliqua, & postea contrahit cum ipsa, filij iam nati legitimantur: sed si spurios habet ex ea, non efficiuntur legitimi. Secundus fit per specialem indulgentiam Domini Papæ: Hi duo modi, secundum canones, reperiuntur: sequuntur & alij quidam secundum leges. Vnus est, si Pater offerat filium naturalem curiæ Imperatoris, & fiat curialis. Secundus, si Pater decedens in testamento eum nominet legitimum heredem,

Adultera non potest accusari à viro in septem casibus.

Legitimus filius quis?

Illegitimus filius quis?

Quadruplex status filiorum.

Illegitimi quomodo legitimantur?

& ipse postea offerat principi testamentum. Tertius si nullo Filio legitimo existente, Patreque defuncto, ipse naturalis Filius seipsum offert. Quartus si Pater in publico instrumento, vel cum trium testium subscriptione scripto eam nominet *Filium*, nec adiecerit *naturalem*. Prodest autem Filios esse legitimos, quia succedunt in omnibus bonis parentum. Naturales autem filij in sexta parte hereditatis Patris succedere possunt, spujj vero, & qui ex dānato coitu sunt, omni prorsus beneficio excluduntur.

Hæc de sacramentis veteris ac nouæ legis propter illam Iacobi sententiam, *qua legalia reuocata sunt*, breuiter huic historiæ interseruimus, nunc ad ipsam historiam redeamus.

De epistola Apostolorum & chronica annorum Petri, & Pauli.

CAP. XC.

Act. 15.

Comestor cap. 21.

Galat. 2.

* Baroniut in annotationibus super Martyrolog. act. eodem Christi martyres & Apostolos subiisse martyrium anno à Christo Domino secundum veriorē supputationē 69.

* Vide notationes Baroni super Martyrolog. 6. Maij.

Comestor cap. 79. Placuit igitur consilium Iacobi Apostolis, & senioribus, & communi consensu elegerunt viros, per quos mitterent epistolam cum Paulo, & Barnaba: Iudam scilicet & Silam. Cumque descendissent Antiochiam, congregata multitudo tradiderunt eis epistolam, & audita consolatione de iugo legis non imponendo sibi, gauisi sunt fratres de gentibus. Non est autem hic prætereundum quod de præfato ascensu suo in Hierusalem pro dirimenda lite prætexata, scribit Apostolus ad Galatas in hunc modum. *Deinde post annos 14.* scilicet à conuersione mea, *ascendi Hierosolimam cum Barnaba, assumpto & Tito, & contuli cum eis,* scilicet Apostolis, *euangelium, quod prædico in gentibus.* Ex quo annorum numero colligitur, quia eodem anno quo Paulus ascendit Hierosolimam scilicet 14. à conuersione sua, Petrus ascendit Romam, & eodem anno sedit in cathedra Episcopali, in qua sedit 25. annis; 14. vero & 25. 39. reddunt. Vicesimo autem quinto anno à promotione beati Petri in sedem Romanam scilicet vltimo anno Neronis passi sunt Petrus & Paulus: & sic 39. à conuersione Pauli. Vnde colligitur Paulum ad fidem conuersum eodem anno quo passus est Dominus, cum constet Petrum & Paulum * 39. anno à passione Domini qui fuit vltimus Neronis, passos esse martyrium: si autem quandoque legatur Paulus conuersus ad fidem secundo anno à passione Domini: intelligendum est de secundo emergenti non tamen eodem vsuali, sicut alibi determinatum est. Quartodecimo ergo anno à passione Domini scilicet quarto anno Claudij ascendit Petrus Romam, & sedit in cathedra Episcopali 10. annis sub Claudio, qui regnauit 14. annis, & Nero post eum totidem annis. Primo quidem sedit Antiochiæ 7. annis in sede Episcopali, quod necessario de 7. illorum 14. oportet intelligi, qui à passione Domini fluxerunt vsque ad eius promotionem in sedem Romanam. Post septem autem annos quibus sedit in sede Antiochena consilio Domini de Hierosolyma ascendit Romam, sed in ascensu transiit per Antiochiam, vt confirmaret subditos suos in fide & vt haberetur in chronicis substituit * Euodium in sede Antiochena.

De hoc quod Paulus Petrum corripuit.

CAP. XCI.

IN transitu per Antiochiam redargutus est à Paulo Petrus: quia comedens cum quibuscumque fratribus de Iudæa, timens eos molestare, discernebat cibos, & ita gentes cogebat exemplo suo Iudaizare.

Author. In hac autem reprehensione (secundum glossam Augustini) commendatur firmitas, & charitas, & humilitas Petri: qui cum primus Pastor Ecclesiæ à Domino institutus sit, talem obiurgationem à poste-

riore pastore scilicet Paulo pro salute gregis libenter sustinuit: & in hoc exemplum posteris præbuit. Laus itaque iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro enituit.

De hac autem reprehensione dissentiunt Augustinus & Hieronymus: sicut & de legalium post Christum obseruatione: Hieronymus enim dicit legalia post resurrectionem Christi, non debuisse ab aliquo obseruari, sed Petrum inuitum hoc fecisse, ne Iudæos amitteret: nec in hoc dicit eum peccasse, quia bona intentione hoc agebat: licet illi peccarent: qui quasi eius exemplo Iudaizabant: nec veram fuisse reprehensionem illam, sed simulatoriam, & dispensatoriam scilicet vt per hoc scirent gentes, non esse Iudaizandum: videntes tantum Apostolum in hoc reprehendi. Augustinus autem dicit Petrum seruasse legalia illa, non dispensatorie sed vere & libere, quia tam sibi, quam aliis conuersis ex Iudæis licebat ea tunc seruare, ita tamen vt spem in eis non ponerent. Distinguit enim triplicem statum legalium: Vnum in quo fuerunt quasi viua scilicet ante passionem Domini: tunc enim omnes Iudæi tenebantur ea seruare ex præcepto. Secundum in quo fuerunt quasi mortua, sed nondum sepulta scilicet à passione Domini, ex quo dictum est à Domino. *Consummatum est vsque ad fidem manifestam reuelationem:* hoc enim tempore permissum erat ea obseruare Iudæis, quia Mater mortua, erat cum honore ad tumulum reducenda, & sepelienda: non tamen erant sub præcepto: nec iam aliqua veritas futura subesse credebatur quia iam erat exhibita. Tertium in quo fuerunt mortua, & sepulta scilicet post fidem reuelatam: ex tunc enim neque præcepta sunt, neque permissa, sed omnino prohibita, ne cineres matris sepulta de tumulo ernantur, quod esset fædum & horribile. Quod ergo Petrus *habuit discretionem in cibus,* non fecit dispensatiue secundum Augustinum, quia hoc licebat ei simpliciter tunc, & etiam omnibus Iudæis conuersis. Similiter illa reprehensio Petri secundum Augustinum non fuit dispensatoria, sed vera. Peccabat enim Petrus, incaute vitando minus scandalum & dimittendo maius: & dicitur quod peccauit venialiter scilicet ex ignorantia, quia simplici intentione hoc agebat. Videtur autem Aug. verius sentire quam Hieronymus ad minus de hac reprehensione scilicet quod fuerit vera: non simulatoria, nec dispensatoria: hoc enim dicit textus aperte, *quod reprehensibilis erat,* & quod non ambulabat ad veritatem euangelij: nec credendum est hic aliquo modo Apostolum mentitum fuisse: maxime cum in doctrina religionis secundum Augustinum nullo modo mentidum sit.

De euangelio Petri quod Marcus conscripsit.

CAP. XCII.

Eusebius in historia ecclesiastica lib. 2. cap. 5. Igitur cum Romanæ vrbi clarum verbi Dei lumē fuisset exortum, Simonis Magi tenebræ eū suo auctore restinxerunt. Sermo autem veritatis & lucis, quæ per Petrum prædicabatur, vniuersorum mentes placido illustrauit auditu, ita vt quotidie audientibus eum, nulla vnquam satietas fieret. Vnde nec auditio eius sola fuffecit, sed Marcum discipulum eius omnibus precibus exortauerunt, vt ea quæ ille verbo prædicabat, ad perpetuam eorum commotionem habendam scripturæ traderet, quo domi forisque in huiusmodi verbi meditationibus permanerent. Nec prius ab obsecrando desistunt, quam quæ orauerant, impetrarent. Et hæc fuit causa scribendi, quod secundum Marcum dicitur euangelij. Petrus vero, vt per Spiritum sanctum religioso se spoliatum comperit furto, delectatus, fidem eorū per hoc deuotionemque considerans, factumque confirmauit, & in perpetuum legendam scripturam Ecclesiis tradidit.

Hieronymus in lib. de illustribus viris. Assumpto itaque Marcus euangelio, quod ipse cōfecerat, perrexit ad Egyptū, & primus Alexandriæ Christū annuncians, cōstituit

Ecclesiam

Firmitas, charitas, & humilitas Petri.

Marcus euangelij scriptor.

Ecclesiam tantæ doctrinæ, & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum videns Alexandria, primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conuersatione scripsit: & quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic ille quod Alexandria sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit.

De Romanis Pontificibus à Petro vsque ad Siluestrum.

CAP. XCIII.

EX chronicis Romanorum Pontificum. Petrus igitur Apostolus filius Ioannis de Bethsaida Galileæ, post passionem Domini ante episcopatū sedit Ecclesiæ princeps annis quatuor: postea tenuit episcopatum Antiochiæ, septem annis. Deinde venit Romā, ibique 25. annis Pontificatū tenuit, & Papa esse cepit, anno Domini 45. Sedit autem imperante Tiberio, post Caio Caligula, post Claudio, post Nerone, sub quo Martyrium passus est.

Linus cepit anno Domini 70. sedit annis 12. imperante Galba, post Vespasiano, post Tito.

Cletus cepit anno Domini 82. sedit annis 12. imperante Domitiano.

Clemens cepit anno Domini 94. sedit annis 9. imperante Domitiano, post Nerua.

Anacletus cepit anno Domini 103. sedit annis nouem imperante Traiano. De isto tacet Eusebius in chronicis, & dicit quod Anacletus ipse est Cletus: sed Damasus Papa in chronica Romanorum Pontificū, quam scribit Hieronymo, ponit eos pro duobus, & dicit quod Cletus fuit natione Romanus, Anacletus autem Græcus. Non solum autem in hoc, sed etiam in aliis pluribus chronica Eusebij ab aliorum chronicis videtur dissonare.

Euaristus sedit annis nouem.

Alexander annis 10.

Xixtus 10.

Telesphorus 11.

Hyginus 4.

Pius 11.

Anicetus 11.

Sother 9.

Eleutherius 15.

Victor 10.

Zephyrinus 8.

Calixtus 6.

Urbanus 4.

Pontianus 6.

Anterus mense vno.

Fabianus 14.

Cornelius 2.

Lucius 3.

Stephanus 7.

Xistus 2.

Dionysius 6.

Felix 3.

Eutychianus 1.

Caius 11.

Marcellinus 8. Quo Martyrium passus inter persecutiones Diocletiani & Maximiniani vacauit Pontificatus annis septem.

Postea sedit Marcellus annis quinq̃ue.

Eusebius septem.

Miltiades 4.

Syluester 23. Hic Constantinum Imperatorem baptizauit, qui & pacem Ecclesiæ reddidit, nam antea vigente persecutione pene omnes Pontifices qui in sede Romana præfuerunt martyrium subierunt.

Catalogus cæterorum vsque ad Innocentium
quartum.

CAP. XCIV.

Post beatum Siluestrum sedit Marcus annis duobus.

Iulius 5.

Liberius 6.

Felix 1.

Damasus 18.

Siricius 15.

Anastasius 3.

Innocentius 12.

Zosimus 1.

Bonifacius, tribus.

Cælestinus 8.

Sixtus nouem.

Leo 21.

Hilarius 6.

Simplicius 15.

Felix 8.

Gelasius 4.

Anastasius vno.

Symmachus 16.

Hormisda 18.

Ioannes duobus.

Felix 4.

Bonifacius 2.

Ioannes 2.

Agapitus mensibus 11.

Siluerius mensibus quinque.

Vigilius annis 7.

Pelagius quatuor.

Benedictus quatuor.

Pelagius decem.

Gregorius diaconus 13.

Sabinianus vno.

Bonifacius mensibus octo.

Bonifacius annis sex.

Deusdedit 3.

Bonifacius sex.

Honorius 12.

Seuerinus 2.

Bonifacius 5.

Ioannes vno.

Theodorus 6.

Martinus sex.

Eugenius tribus.

Vitalianus 12.

Adeodatus quatuor.

Donus 1.

Agatus duobus.

Leo, mensibus 10.

Benedictus mensibus decem.

Ioannes vno anno.

Conon mensibus 11.

Sergius annis 13.

Ioannes tribus.

Ioannes duobus.

Sisinius diebus 25.

Constantinus annis septem.

Gregorius 15.

Gregorius decem.

Zacharias decem.

Stephanus quinque.

Paulus quinque.

Stephanus quatuor.

Adrianus 23.

Leo 20.

Stephanus sex.

Paschalis septem.

Eugenius tribus.

Leo octo.

Benedictus annis duobus.
 Nicolaus 9.
 Adrianus quatuor.
 Ioannes 10.
 Martinus vno.
 Adrianus vno.
 Stephanus 14.
 Formosus 4.
 Bonifacius 12.
 Stephanus vno.
 Romanus mensibus 4.
 Theodorus 20. diebus.
 Ioannes annis duobus.
 Benedictus 4.
 Leo mense vno.
 Christophorus mensibus 6.
 Sergius annis 7.
 Anastasius duobus.
 Lando mensibus 4.
 Ioannes annis 14.
 Leo mensibus sex.
 Stephanus annis 2.
 Ioannes 4.
 Leo 3.
 Stephanus 3.
 Martinus 3.
 Agapitus nouem.
 Ioannes 8.
 Benedictus 2.
 Leo vno.
 Donus id est Bonifacius mense vno.
 Benedictus annis 8.
 Ioannes mensibus 8.
 Ioannes mensibus 4.
 Ioannes mensibus 10.
 Gregorius anno 1.
 Ioannes mensibus 10.
 Silvester annis 4.
 Ioannes qui vocatur Sigo mensibus quinque.
 Ioannes qui vocatur Fanassus annis 1.
 Sergius annis 3.
 Benedictus Frater Alberici Maioris annis 11.
 Ioannes frater eius nouem annis.
 Benedictus qui vocatur Theophilactus 13.
 Silvester Sauiensis episcopus diebus 55.
 Gregorius, qui vocatur Ioannes Gratianus annis duobus.
 Clemens qui vocatur Sugerius mensibus 9.
 Damasus qui vocatur Popo diebus 23.
 Leo sanctissimus qui vocatur Brunus annis 5.
 Victor duobus.
 Stephanus qui vocatur Fredericus mensibus 7.
 Benedictus Belleomensis Episcopus mensibus 9.
 Nicolaus qui vocatur Gerardus annis duobus.
 Alexander qui vocatur Anselmus annis 11.
 Gregorius qui & Hildebrandus annis 12.
 Victor qui & Desiderius Cassinensis Abbas mensibus 4.
 Urbanus secundus annis 11.
 Paschalis secundus annis 19.
 Gelasius secundus duobus.
 Calixtus secundus 5.
 Honorius secundus 5.
 Innocentius secundus, tribus.
 Celestinus secundus mensibus 5.
 Lucius secundus mensibus 10.
 Eugenius tertius 7.
 Anastasius quartus, vno.
 Adrianus quartus 6.
 Alexander tertius 12.
 Lucius tertius 4.
 Urbanus tertius vno.
 Gregorius octauus, mensibus 1.
 Clemens tertius annis 2.
 Celestinus tertius annis 7.

In computa-
tione annorum
aliquorum
Pontificum
valde dissen-
sit author ab
Onuphrio,
Platina &
alii prout
latius de-
ducemus in
sequentibus:
notet tamen
prudens lector
nos secutos
fuisse in hac
correctione
manuscrip-
t. Vedastina
Atreb.

Innocentius tertius 11.

Honorius tertius 11.

Gregorius nonus, annis 14. Post hæc dissensione facta in Ecclesia Romana, vacauit sedes annis duobus: Celestinus tertius tandem electus est senex, & infirmus, sedit diebus decem, & septem.

Author. Porro Innocentius quartus adhuc sedet in cathedra, qui iam sedet annis duobus.

Nunc ad beati Petri tempora redeamus.

De Agrippa filio Herodis Agrippæ, & dissensione
Pauli & Barnabæ.

CAP. XCV.

Comestor cap. 83. Anno quo ascendit Petrus ab Antiochia Romam scilicet quarto anno Claudij: erat quidam procurator in Iudæa volens sibi per violentiam usurpare potestatem constituendi summum Pontificem, & mutandi pro arbitrio suo. Videntes Iudæi quod non possent ei resistere, miserunt nuncios Romam. Erat igitur Agrippa filius Herodis Agrippæ quem pater decedens in manu Caij dimiserat. Iste audiens quod causa populi sui ageretur, intercessit pro eis & obtinuit, & rescripsit Claudius procuratori, ut ab huiusmodi exactione desisteret: & Iudæi significarunt ei ut mitteret eis Agrippam, & faceret eum tanquam regem, & Dominum. Ipse autem misit eum in Iudæam non tamen reddidit ei terram patris, qui totum regnum obtinuerat, sed dedit ei Galaaditidem regionem, & potestatem constituendi summum Pontificem, vel Sacerdotem, in Hierusalem pro arbitrio suo, quam negauerat procuratori. Iste fuit Agrippa in cuius regnum de Iudæa, imminente excidio in Hierusalem, ab Angelo præmoniti fideles secesserunt: sicut habemus super Matthæum.

Sed nunc prosequamur de Paulo & Barnaba, qui adhuc demorabantur in Antiochia euangelizantes. Post aliquot dies visum eis commodum reuerti per ciuitates in quibus prædicauerant verbum Dei, & visitare fratres, & confirmare eos in fide. Barnabas quidem voluit habere in comitatu suo Ioannem, qui cognominatur Marcus: Paulus autem noluit, dicens, quod in fronte acti constitutus, nimis tepide steterat: & quia timore mortis à prædicatione destiterat, quando scilicet à Pamphilia descendens, reuersus est Hierusalem: ideoque non erat assumendus ad prædicationem, ne alios malo exemplo læderet: & facta est dissensio, ita ut discederent ab inuicem. Excusant autem eos sancti, quia non dissenserunt odio commoti, sed à Spiritu sancto ad hoc excitati, ut diuisi in pluribus locis prædicarent, & plures lucrificerent. Barnabas autem assumpto Marco nauigauit Cyprium, & ex eo quidem quod noluit eum dimittere, penditur fuisse eius cognatus: leguntur autem fuisse Consobrini. Paulus autem profectus est, assumpto Sila, & perambulabat Siciliam & Syriam.

Postea venit in Derben & Lystram, ubi erat Christianus nomine Timotheus filius mulieris viduæ vel Iudæ, natus de patre gentili, cui perhibebant testimonium religiosi & omnes fideles, qui erant Lystris. Hunc constituit Paulus episcopum illorum, sed circumcidit eum pro tollendo scandalo Iudæorum, ne scilicet scandalizarentur, quod haberent episcopum incircumcisum, non quod legalia post veritatem euangelij essent necessaria, paulatim tamen non subito Iudæis erant tollenda.

De provinciis à quibus prohibiti sunt à Spiritu sancto & de Helena regina.

CAP. XCVI.

Postea duxit secum Paulus Timotheum, & pertransientes per ciuitates præcipiebant obseruari decreta Apostolorum & Seniorum, qui erant in Hierusalem, & Ecclesiæ confirmabantur, & multiplicabantur.

Transientes autem Phrigiam, & Galatiæ regionem, volentes ire in Asiam minorem, prohibiti sunt à Spiritu sancto, qui sciebat corda hominum, quod tunc non essent credituri. Noluit ergo Spiritus sanctus sanctum dare canibus, & impios de contemptu prædicationis granius damnari: voluit etiam has provincias Apostolis reservari. Philippus namque & Ioannes prædicauerunt in Asia minori: Lucas in Bithinia, à qua similiter à Spiritu sancto sunt prohibiti & ita duæ causæ redduntur quare prohibiti sunt, vel ne sanctum daretur canibus, vel quia destinati erant aliis Apostolis à Spiritu sancto. Origenes etiam reddit tertiam causam: Dicit enim, quia Deus prouidens seruis alimoniam corporalem, ab huiusmodi provinciis discipulos prohibuit propter illam, scilicet maximam famem, in qua Helena sustentauit fratres pauperes, qui erant in Hierusalem, quæ facta est quarto anno Claudij. Nec fuit hæc Helena mater Constantini sed regina Abigenorum, cuius amore captus Rex Abigenorum duxit eam in uxorem, & concepit ex ea: & cum nocte dormiret cum ea, & posuisset manum suam super vterum prægnantis, à Deo audita est vox in hunc modum: Vide ne lædatis puerum, quia magnus futurus est in mundo. Qui natus & diligenter nutritus mortuo patre, adhuc Puer factus est Rex, & commendatur in multis, quoniam audiens vnum Deum coli à Iudæis, coluit eundem, & suscepit circumcisionem, & ritus Iudæorum. Huius mater Helena veniens Hierusalem iuuenit fratres fideles inedia laborantes, quoniam erat tempus famis: & emit granum vndequaue quia attulerat argenti copiam ad emendum, & sustentauit eos. Quæ cum adhuc esset in Iudæa, nuntiatur ei, quod filius eius mortuus esset: & statim rediit & fecit extrahi cadaver filij de sepulchro, & portauit in Iudæam: Et fecit non longe à Hierusalem extrui duo mausæola. In altero reposuit corpus filij, & præcepit, vt cum mortua esset in altero corpus suum reponeretur, & sic factum est, & adhuc apparent vestigia mausæolorum: & putant multi decepti, esse mausæolum Helenæ matris Constantini.

De transitu Pauli in Macedoniam.

CAP. XCVII.

Cum autem pertransissent Mysiam Paulus & socij eius venerunt Troadem, & ostensa est Paulo visio per noctem. Apparuit enim ei vir Macedo id est Angelus illius gentis assimilatus viro Macedoni proprietate lingue vel formæ speciali stans & deprecans cum dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos: hoc ait Angelus assumpta persona Macedonum. Vt autem visum vidimus, statim quæsiuimus (ait Lucas) illic proficisci. Hic enim primo ostendit Lucas se comitem fuisse Pauli, & forte nunc primo adhæsit ei. Nauigantes autem à Troade, recto cursu venimus Samothraciam, & sequenti die Philippos, quæ est prima ciuitas Macedonia, quæ venientibus à mari prima occurrit. Fuimus autem ibi per dies aliquot. Et exeuntibus nobis ad orationem obuiam quædam puella habens spiritum Pythonicum, quæstiosa Dominis suis, quia multum percipiebant emolumentum ex diuinatione eius: & hæc subsecuta, clamabat dicens: Isti homines serui sunt excelsi

Dei, qui annunciant nobis viam salutis: & sic clamabat multis diebus, forte Spiritu sancto spiritum Pythonicum (vt per eam verū loqueretur) urgente. Conuersus autem Paulus expulit eum de puella. Videntes autem hoc Domini eius apprehenderunt Silam & Paulum, & offerentes eos magistratibus dixerunt: Isti contrubant ciuitatem nostram cum sint Iudæi, prædicantes quandam nouam religionem quam non licet nobis suscipere, cum simus Romani. Iam enim decretum erat à Romanis, vt nullus de nouo Deus coleretur nisi approbante senatu: & cucurrit aduersus eos magistratus, scissisque eorum tunicis flagellatos miserunt in carcerem. Sed per Dei prouidentiam liberati sunt, & custodem carceris cum omni domo sua conuerterunt, sicut in Actibus plenius legitur. Et exeuntes transierunt per Lydiam, & vilis fratribus consolati sunt eos.

Et inde profecti venerunt Thessalonicam: ibique conuersi sunt de Iudæis & gentilibus multitudo magna. Zelantes autem Iudæi, & assumptes quosdam malos de vulgo, concitauerunt ciuitatem aduersus eos, fratres vero per noctem dimiserunt Paulum & Silam in Beream, & multi de Bereensibus crediderunt. Audientes Iudæi, qui erant Thessalonicæ, quod à Paulo prædicaretur in Bereæ venerunt illuc concitantes multitudinem, & statim fratres Paulum dimiserunt, vt iret vsque ad Athenas.

De conuersione Atheniensium.

CAP. XCVIII.

Ibi disputabant cum Paulo Epicurei, qui ponebant felicitatem hominis in sola corporis voluptate, & Stoici qui in sola animi virtute. Itaque inter se dissentientes in impugnatione Apostoli vnanimiter consentiebant: & apprehensum deduxerunt ad Areopagum id est ad vicum Martis, in quo erat templum Martis, quoniam Athenienses singulos vicos denominauerant à Dijs, quos ibi colebant, & Arioth, dicitur Mars: Erat autem vicus excellentior Ariopagus, quoniam erat ibi curia magistratuum, & schola liberalium artium. Stans ergo Paulus in medio Ariopagi dixit: Viri Athenienses per omnia vos iudico supersticiosos. Præteriens enim & videns simulachra vestra inter cætera aram, cuius superscriptio erat hæc, IGNOTO DEO. Singulis enim aris superponebatur titulus indicans, cui essent dedicata: hunc, inquit, Deum ignotum ego annuncio vobis, hic est Deus, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, in quo vivimus, mouemur, & sumus. Quomodo autem hæc ara illi Deo consecrata est, nostrum est supplere. Die enim Dominicæ passionis videtes Philosophi, qui Athenis erant, tenebras factas super vniuersam superficiem terræ, non potuerunt causam earum inuenire in naturalibus causis. Tandem ad hoc inducti sunt, vt dicerent quia Deus Natura paritur. Et dixerunt Athenienses: Constituamus aram illi Deo: Et dedicata est ara, & superpositus est titulus IGNOTO DEO. Et cum vellent offerre holocausta & victimas illi IGNOTO DEO, dixerunt Philosophi, Bonorum nostrorum non eget, sed facietis genuflexiones ante ipsius aram, & supplicabitis ei, quia non quærit oblationem pecorum: sed deuotionem animarum, hunc Deum ignotum annunciabat eis Paulus, asserens eum mortuum fuisse, resurrexisse, ascendisse in cælum, in fine orbem iudicaturum. Et cum prædicaret resurrectionem mortuorum, quidam irridebant, quidam vero dicebant: Audiemus te de hoc iterum: quidam autem adhærentes ei crediderunt.

De conversione sancti Dionysij, & libris
eius.

CAP. XCIX.

Paulus Dio-
nysij Areo-
pagita ad fi-
dem conuertit.

INter hos etiam fuit Areopagita Dionysius. Nam dum adhuc disceptarent, forte transiit cæcus coram eis: & ait Dionysius Paulo: Si dixeris huic, in nomine Dei tui vide, & viderit: statim credam. Sed ne vtaris verbis magicis, ego tibi præscribo formam verborum hanc. In nomine Iesu Christi nati de virgine, crucifixi, mortui, qui resurrexit & ascendit in celum, vide. Vt autem tolleretur omnis suspicio præcepit Paulus Dionysio, vt ipse eadem verba proferret. Quod cum fecisset, statim cæcus vidit, & Dionysius se credere confessus est. Quem postea Paulus ordinavit episcopum Corinthiorum.

Author. Hoc idem dicit Beda, sed alij verius dicunt quod Atheniensium: nam alius fuit Corinthiorum vt postea patebit. Iste ergo Dionysius ex Philosopho Christianus effectus est, & Paulum super astra securus: audiuit & ipse de celestibus arcana verba, silentioque proxima, quæ nobis in quatuor libris reliquit scripta. Primus liber Dionysij qui de celesti Hierarchia inscribitur, diuiditur in trinas celestium virtutum dispositiones. Prima itaque Hierarchia continet Cherubin: Seraphim, Thronos. Secunda Dominationes, virtutes, potestates. Vltima Principatus, Archangelos, Angelos. Secundus, qui est de Hierarchia ecclesiastica, similiter diuiditur in tres. Prima est legalis iam præterita, quæ pertinet ad Sacerdotium veteris testamenti, quod in variis & valde obscuris symbolis à Moyse carnali populo distributum est. Secunda est Ecclesia noui testamenti partim symbolis visibilium sacramentorum disposita, partim veritatis contemplatione perfecta: & est finis præteritæ, initium vero futuræ, quæ est tertia scilicet nunc inchoata ex parte in primitiis contemplationis: perficienda vero post gloriam futuræ resurrectionis, quando visibilium sacramentorum velaminibus sublati, ipsam veritatem perspicua claritate contemplabimur. Tertius qui de diuinis nominibus vocatur diuinarum nominationum virtutes continet. Quartus inscribitur de mystica theologia.

De ultimo aduentu Pauli in Hierusalem, &
vinculus eius.

CAP. C.

Author. Paulus igitur Athenis moratus est tribus mensibus & postea factis ei insidiis à Iudæis scientibus quod deferret collectas, habito consilio, vt vitaret eorum insidias non recta via iuit in Hierusalem, sed circumuendo per Macedoniam, per quam venerat quibusdam fratribus recta via præcedentibus & expectantibus eum Troadæ, donec veniret ad eos. Et illuc veniens moratus est septem diebus, vltima die, scilicet die Dominica, cum profecturus esset in crastinum disputante illo, & protrahente sermonem vsque ad mediam noctem, quidam Adolescens grauatus somno qui sedebat super fenestram canaculi, cecidit in terram, & oblatus est Paulo mortuus, & suscitatus est ab eo. Qui transiens per diuersa loca cum fratribus venit Miletum, & ibi conuocans præbyteros Ecclesiæ quæ erat Ephesi, fecit eis sermonem de cura pastoralis seipsum eis proponens in exemplum humilitatis, & patientiæ, & circa subditos adhibendæ diligentia. Inde pertransiens plura loca nauigio, deuenit Tyrum, vbi dissuadebāt ei fratres, qui ibi erant, ne ascenderet in Hierusalem, prædicantes spiritu prophetico quæ ei ibi debebant euenire, si ascenderet. Sed ipse nihilominus profectus à Tyro, transiit nauigio Ptolomaidam, urbem scilicet Palestinæ cum sociis suis, & inde Cæsaream & ibi apud Philippum Diaconum manserunt diebus aliquot: cuius scilicet Philippi quatuor filia prophetabant Paulo, quod euenturum erat in Hierusalem: & similiter quidam propheta à Iudæa superueniens no-

mine Agabus. Vnde discipuli rogabant Paulum ne iret illuc, sed ipse nolens eis consentire, ascendit cum sociis suis & Iasone hospite suo de Cæsarea in Hierusalem. Cū autem intrasset ad Iacobum, collecti sunt seniores: quibus salutatis, narrauit per singula quæ, & quanta fecerat Deus per eius ministerium. Qui cum audissent magnificabant Deum, & dixerunt Paulo: Vides frater quot millia sunt in Iudæis, qui crediderunt omnes, tamen adhuc sunt amulatores legis: volentes pariter cum lege suscepta obseruare legalia: & audierunt de te, quod prædices abolitionem legis, vnde consulimus tibi, vt sanctifices te secundum legem, scilicet Nazareorum cum quatuor qui habent votum super se, vt appareat sic falsa opinio, quæ increpuit de te: & statuerunt de eius consensu, vt Iudæis ad fidem conuersis non prohiberetur obseruatio legalium, ita duntaxat, vt non ponerent spem in eis.

Porro distingue quatuor synodos in primitiua Ecclesia Hierosolymis celebratas. Primam de substitutione Mathiæ loco Iudæ. Secundam de electione septem Diaconorum. Tertiam qua statutum est conuersis ad fidem gentibus non esse imponendum onus legalium, cum ascenderunt Petrus & Paulus de Antiochia in Hierusalem. Quartam de qua hic agitur.

Postera die purificatus Paulus cum quatuor viris intravit cum eis, & obtulit oblationem suam sicut & alij. Consummatis autem quinque diebus, Iudæi qui venerunt de Asia persequentes Paulum cōcitauerunt omnem populum contra eum, & illis querentibus eum occidere, nuntiaturum est Tribuno cohortis scilicet Claudio Lysie, qui missus fuerat à Felice præside: & iussit eum ligari duabus catenis, donec de causâ cognouisset. Huius autem causæ ventilationem, & ipsius appellationem quoniam aperte satis Actuum liber prosequitur, ad præsens præmitto, illucque lectorem remitto.

De multiplici calamitate Iudæorum.

CAP. CI.

Est in historia ecclesiastica lib. 2. cap. 19. & 20. & 21. Claudio vero adhuc in imperio perdurante, in ipsa solemnitate Paschæ tanta Iudæis perturbatio & vastitas Hierosolymis accidit, ex seditione commota vt illi soli, qui in foribus templi constipatione populi necati sunt 30. millia * virorum numerabantur: & conuersus est dies festus eorum in luctum. Sed & alia quam plura Iudæis mala irrogata, etiam Iosephus per hæc verba designat: Inflammatum, inquit, seditio acerbissima à Pontificibus aduersum Sacerdotes & primos plebis Hierosolymorum, quorum singuli conquerentes sibi met perditionem iuuenum, & nouis rebus gaudendum manum, duces, semet ipsos propriæ factionis instituebant. Qui confligentes ad inuicem, primo conuiitiis lacessere, tum deinde & saxis inuicem sternere: nec quisquam erat, qui coecerneret: sed agebantur omnia tanquam in vrbe non habente rectorem. Igitur Pontifices in tantam venere proteruiam, vt seruis suis ad areas missis, innaderent decimas, quæ Sacerdotibus debebantur, & accidebat, vt nonnulli ex minoribus Sacerdotibus, quorum alimonie vi fuerant direptæ, inedia deperirent, ita seditionum violentia ius fasque confuderat. Nonnunquam vero in media ciuitate occurrentes sibi trucidabant, præcipueque in diebus festis, Sicarij plebibus admixti, occultatis pugionibus oberrantes, vt quisquam designatus eis cominus incidere perimebant. Et arte nefaria cum corruisset is, quæ occulto vulnere strauerant: tunc idem ipsi percussores veluti indignari se simulabant aduersus eos qui hoc in media vrbe committerent, atque hoc modo occulta eorum facinora permenebant. Et primus omnium ab his Ionatas Pontifex interficitur: post illum quam plurimi inguluntur, ita vt iam ipsis mortibus esset grauior metus mortis, dum vnusquisque in prociectu semper positus, per momenta singula speraret interfici.

Post hæc interiectis quibusdam addit etiam ista : Grauius vero omni hac vastatione afflixit Iudæos Aegyptius quidam falsus propheta. Qui cum venisset ad Iudæam, homo Magus, fidem sibi prophetiæ magica arte conscivit, & continuo 30. fere millia virorum congregans, & ducens eos per desertum, peruenit cum ipsis ad montem, qui vocatur Oliueti, paratus inde irruere Hierosolymā, & in hac potestate urbem tenere, simulque Romanorum præsidia ac plebem tyrannidi suæ subiugare, fretus per omnia his quos secum eduxerat satellitibus. Sed conatus eius præuenit Felix, confestimque cum armatis obuam pergens, secum etiam plebereliqua conspirante, congressione facta, Aegyptium quidem cum paucis in fugam vertit. Peremptis vero aliis, alios etiam & captis, temere cæpta facile destruxit. *Hoc in secundo historiarum libro Iosephus refert capite duodecimo.*

*De Seneca & libris eius ac flosculis
moralibus.*

CAP. CII.

AUthor. Porro Claudius (vt in chronicis legitur) Anno ætatis suæ 64. in palatio moritur. De cuius scilicet morte Seneca successoris eius Neronis præceptor eleganti metro lusisse reperitur.

Præter hunc autem librum, qui dicitur ludus Senecæ de morte Claudij : scripsit etiam idem Seneca libros morales peritiles.

Ad Ebucium liberalem de beneficiis libros 7.

Ad Neronem de clementia libros 2.

Ad Paulum vero de quatuor virtutibus librum vnum.

Scripsit quoque libros de moribus, & librum de remediis fortuitorum : libros quoque de immatura morte.

De causis naturalibus siue questionibus libros 7.

Libros quoque declamationum 5.

De sententiis diuersorum oratorum librum 1.

Tragedias quoque decem.

Epistolas autem ad Lucium Balbum plurimas, & ad Paulum Apostolum nonnullas.

Ex his igitur hæc pauca hic inferere volui.

Seneca in lib. de moribus.

Educatio & disciplina mores facit, & id sapit quisque quod didicit.

Bona itaque consuetudo excutiat, quod mala instruit.

Nihil interest, quo animo facias quod vitiosum est fecisse.

Multos vitam differentes mors incerta præuenit.

Omnis itaque dies velut ultimus ordinandus est.

Verba rebus non personis æstimanda sunt.

Oratorem te puto, si tibi ante omnes quod oportet persuaseris.

Monstro similis est auaritia senilis : quid enim stultius est, quam via deficiente, viaticum augere.

Pacem habeto cum hominibus, cum vitiis bellum.

Hoc habet omnis affectus, vt in quo ipse insanit, in idem putat omnes furere.

Nullum peccatorum tuorum consciunt magis timueris, quam te ipsum : Alium enim effugere potes, te nunquam.

Vires tuas magis amici beneficiis, quam inimici iniuriis sentiant.

Alteri semper ignoscito, tibi ipsi nunquam.

Facilius est pauperi contemptum effugere, quam diuiti inuidiam.

Flores eiusdem de virtutibus.

CAP. CIII.

Idem in libro de quatuor virtutibus. Qui Prudentiæ sequi desiderat, tunc recte viuit si omnia prius æstimet, si dignitatem rebus non ex opinione multorum, sed ex eorum natura constituat.

Prudentis est proprium examinare consilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi.

Cogitationes vagas & velut somno similes non recipias : quibus si animum oblectaueris, cum omnia disposeris, tristis remanebis.

Parce lauda, parcius vitupera, nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, vt immoderata vituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est.

Testimonium veritati non amicitiae reddas.

Tribus temporibus animus tuus dispensetur, præsentia ordina, futura provide, præterita recordare.

Propone animo tuo & mala futura, & bona : Illa vt sustinere possis, ista vt moderari.

Prudens nunquam ocio marcet, aliquando animum remissum habet, solutum nunquam : Tarda accelerat, perplexa expedit, dura mollit, aspera lenit, ardua execat : ex paruis magna, ex apertis obscura, ex proximis remota æstimat.

Non te moueat dicentis auctoritas : nõ quis, sed quid dicatur, attendas : Nec quam multis, sed quibus placeas cogites.

Ne in re altiori te ponas, in qua stanti timendum, descendenti, cadendum est.

Scito honestū & magnum esse vindiæ genus, ignoscere.

Eris magnanimus si pericula non appetas, vt temerarius : nec formides, vt timidus.

Timidum non facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia.

Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem : victus tibi sit ex facili : nec ad voluptatem, sed ad cibum accede : palatum tuum fames excitet, non sapor.

Desideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes, vt desinant salubriter habita.

Nec Dominum velis esse notum à domo, sed domū à Domino.

Nec paupertas tibi immunda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas languida.

Quod si res tibi exiguae sint, non sint tamen animo tuo angustæ.

Nec tua desideas, nec aliena mireris.

Adhuc ex eodem.

CAP. CIIII.

Sermones viles magis, quam facetos ama.

Reprehensibilis est risus, si est immoderatus, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus.

Odibilem quoque facit hominem risus, aut superbus, aut clarus, aut malignus, & furtiuus, aut malis alienis euocatus.

Non sit scurrilis, sed grata urbanitas.

Sales tui sine dente sint, ioci sine vilitate, risus sine cachinno, vox sine clamore, incessus sine tumultu, quies tibi sine desidia sit : & dum ab aliis luditur, tu aliquid sancti honestique tractaueris.

Tam tibi triste sit laudari à turpibus, quam si lauderis ob turpia.

Difficillimum cōtinentiæ opus est assentationes adulatorum repellere, quorum sermones animum quadam voluptate resolvunt.

Nullius

Nullius per assentationem amicitiam merearis, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas.

Non sis arrogans, non audax: submittas te, nō proicias: gravitate servata admone libenter: reprehende patienter: non acerba, sed blanda verba timeas.

Alienorum viciorum, ne curiosus sis explorator, nec acerbus reprehensor, nec cum exprobratione corrector: ita ut admonitionem hilaritate praevenias.

Dicenti, esto tacitus auditor: requirenti, facile responde: contententi, facile cede.

Omnes tibi pares feceris, si nec inferiores superbiendo contempnas, nec superiores recte vivendo timeas.

Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus.

Seuior esto iudicio, quam sermone: vita, quam vultu, nec tuæ bonæ famæ seminator sis, nec invidus alienæ.

Quæ nosti sine arrogātia, postulanti impartiaris, quod autem nescis, sine oculatione ignorantie postula tibi impartiri. Quid est iustitia, nisi naturæ tacita conventio in adiutorio multorum inuenta?

Flores eiusdem de Clementia.

CAP. CV.

† Cap. 1. *Idem de Clementia libro primo.* † Recte factorum verus fructus fecisse est, nec ullum precium virtutum dignū illis extra ipsas est.

Temeritas hominum, & contumacia sæpe tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit.

Nemo potest diu personam ferre fictam.

Cito in naturam suam facta recidunt, quibus veritas non superest: quæ autem ex solido nascuntur tempore in melius proficiunt.

† Cap. 2. † Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli: modum tenere debemus, sed quia difficile temperamentum, quicquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.

† Cap. 3. † Nullum ex omnibus Clemētia magis, quam Regem, aut Principem decet.

† Cap. 5. † Magnanimi proprium est placidum esse tranquillumque, & iniurias atque offensiones despiciere: muliebrem autem litigare, & morem iræ suæ gerere.

† Cap. 19. † Itacundissimæ ac pro corporis captu pugnativissimæ sunt apes: & aculeos in vulnere relinquunt: Rex autem ipse sine aculeo est: natura ei telum detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderator esse debeat animus, quanto vehementius nocet.

Errat si quis existimat ibi tutum esse regem, ubi nihil tutum est à rege. Securitas securitate mutua paciscenda est. Non est opus altis ædes struere, & multiplicibus muris turribusque sepire. Saluum Regem Clementia in aperto monstrabit. Vnum est inexpugnabile munimentum: AMOR CIVIVM. Quid pulchrius est, quam vivere cunctis optantibus.

† Cap. 20. † Rex læsus, animum in potestate habeat, & pœnam, si tuto poterit, donet: si minus, temperet: longeque sit in suis, quam in alienis exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum magni animi non est, qui de alieno liberalis est, sed ille, qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita Clemētem voco non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cū suis stimulis agitetur non proflit: qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potentia pati, nec quicquā gloriofius esse Principe impune læso.

† Cap. 22. † Verecundiam peccandi facit ipsa clemētia regentis: & gratior multa pœna videtur, quæ à miti viro constituitur.

† Cap. 24. † Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quā medico multa vulnera.

Remissius imperanti melius paretur. Natura enim contumax est animus humanus, & in contrarium, atque arduū nitens: sequiturque facilius, quam ducitur.

Ferina ista rabies est sanguine gaudere, ac vulneribus: & abiecto homine in silvestre animal transire.

Idem in secundo libro cap. 2. Malo veris offendere, quam adulando placere.

† Clementia est temperantia animi, in potestate vici- scendi: vel lenitas superioris, ad inferiorem, in pœnis constituendis.

Flores ipsius de beneficiis.

CAP. CVI.

Idem de beneficiis libro 1. cap. 1. Inter plura maximæque vitia nihil est frequentius, quam ingratitudo animi.

Non facile dixerim, utrum turpius sit inficiari, an repetere beneficium.

Multos experimur ingratos, plures facimus: quia alias graues ex probatores exactoresque sumus, alias leues: & quos paulo post muneris pœniteat: alias queruli, & minima momenta calumniantes.

Omni gratiam corrumpimus, nec tantum postquam beneficium dedimus, sed etiam cum damus.

Quis enim nostrum contentus fuit, aut leniter rogari, aut leniel? Quis non, dum à se peti suspicatus est, frontem abduxit, vultum auertit, occupationes simulavit, longis sermonibus, & de industria exitum non inuenientibus occasiones petendi abstulit, & variis artibus petentes elusit? In angusto vero positus, vel comprehensus, aut distulit, aut timide negavit, aut promisit: sed difficulter, sed superductis superciliis, sed malignis, & vix ex euntibus verbis. An gratus esse quisquam adversus eum potest, qui beneficiū, aut superbe adiecit, aut iratus impendit, aut fatigatus, ut molestia careret, dedit? Qui utique tarde fecit, diu noluit. Ita à natura comparatum est, ut altius iniuriæ, quam merita descendant: & illa cito defluant: has tenax memoria custodiat.

† Is perdidit beneficia, quæ se perdidisse cito credidit. At qui instat, & onerat priora sequentibus, etiā ex duro, & immemori pectore gratiam extundit.

† Docendi sunt, qui libenter accipiunt libenter reddere, & eos quibus obligati sunt, re, animoque non tantum æquare, sed etiam vincere.

† Beneficium est benenola actio tribuens gaudium, capiensque tribuendo: & in id, quod facit prona, ac sponte sua parata. Itaque non quid detur, refert, sed qua mēte. Animus enim est, qui parva extollit, & sordida illustrat: & magna precio habita dehonestat.

† Nonnunquam magis nos obligat, qui parva dedit magnifice: qui regum opes æquavit animo: qui exiguum tribuit, sed libenter: qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit: qui accipere se putavit, cum daret beneficium: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset. Qui occasione, qua prodesset, & occupavit, & quæsiuit. Econtra ingrata sunt, licet re, & specie magna videantur, quæ danti extorqueantur, aut excidunt. Multoque gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur.

Adhuc ex eodem.

CAP. CVII.

Idem in 2. libro cap. 1. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit. Gratissima sunt beneficia, parata, occurrentia, ubi nulla interuenit mora, nisi in accipientis verecundia. Grauius viris nulla res carius constat, quam quæ precibus emptæ est.

† Molestum verbum est, & onerosum demissoque vultu dicendum, & o g o.

Nihil acerbius est, quam ubi cum impetrasti rogandum est.

† Equiore animo quidam ferunt suam spem præscidi, quam trahi. Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quæ pœnam trahit: & misericordie genus est cito

occidere:

occidere: quia tormentum vltimum finem sui secum affert, ita maioris gratiae munus est, quo minus diu pendit. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis cito facere.

cap. 9. * Interdum etiam ille, qui iuuatur fallendus est, vt habeat, nec à quo acceperit sciat.

cap. 10. * Hæc inter duos beneficij lex est, alter statim obliuisci debet dati: alter memor esse accepti.

cap. 11. * Taceat, qui beneficium dedit, narret, qui accepit. Detrahenda est inanis iactatio. Res loquentur nobis tacentibus.

cap. 14. * Sunt nocitura quædam nobis impetrantibus, quæ non dare, sed negare beneficium est. Estimemus itaque vtilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia quæque concupiscimus, nec vel despiciere, quam perniciofa sint licet: quia iudicium interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilium fugat, cecidit: detestamur perniciosos malorum munerum auctores.

cap. 15. * Quidam furtiuæ gratias agunt, & in angulo, & ad aurem. Non est ista verecundia, sed genus inficiendi. Ingratus est qui remotis arbitris, gratias agit.

cap. 17. * Nunquam improbæ spei, quod datur, satis est.

cap. 18. * Nullum est tam plenum officium, quod non velli- care malignitas possit: nullum tam angustum, quod nō bonus interpretes extendat.

Adhuc de eodem.

C A P. CVIII.

Idem in 3. libro cap. 15. Qui dat beneficia Deum imitatur: qui repetit fenerator est.

cap. 16. * Pudorem tollit multitudo peccantium, & definit esse probri loco, commune maledictum.

Regnum est, nolle regnare, cum possis.

Idem 4. libro cap. 1. Rerum honestarum precium in ipsis est.

cap. 10. * Turpissimum damni genus est inconsulta donatio: multoque grauius est beneficium male dedisse, quam non recepisse.

cap. 12. * Satius est malis propter bonos prodesse, quam bonis deesse propter malos.

cap. 13. * Non est leuitas à cognito, & damnato errore discedere, & ingenuè fatendū est: *Aliud putavi: deceptus sum.* Hæc vero superbæ stultitiæ persecrantia est: quod semel dixi, quaecumque est, fixum ratumque sit. Non est turpe cum te mutare consilium.

cap. 40. * Quidam cum aliquod sibi missum est munusculum, subinde intempestiue aliud remittunt: & nihil se debere testantur: reiciendi signum est protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expugere. Qui nimis cito soluere cupit, inuitus debet: & qui inuitus debet, ingratus est.

Idem in 5. libro. Facilius est barbaras gentes impatientes alieni arbitrij regere, quam animum suum cōtinere, & sibi tradere.

Idem in 6. libro cap. 3. Quæris quomodo, quæ habes, tua facies: dando. Consule rebus tuis, & earum tibi certam, & inexpugnabilem possessionem para: non solum honestiores illas facturus, sed etiam tutiores. Illud quo te diuitem putas, quamdiu possides sub sordido nomine iacet: domus est, seruus est, nummi sunt: cum autem donasti, beneficium est.

cap. 12. * Summæ malignitatis est, non vocare beneficium nisi, quod dantem aliquo afficit incommodo.

cap. 19. * Neminem tam alte secunda posuerunt, vt non illi amicos eo magis desit, quia nihil absit.

cap. 13. * Nescis quantum sit amicitie precium, si non intelligis te ei multum daturum cui amicum dederis, rem seculis raram, quæ non alicubi magis deest, quam vbi creditur abundare.

Idem in 7. libro cap. 2. Voluptas fragilis est, brevis, fastidit obiecta, quo auidius est hausta, citius in contrarium recidens: cuius subinde necesse est, vt pœniteat, aut pudeat.

cap. 12. Non est magni animi beneficium dare, & perdere, sed hoc est magni animi, perdere, & dare.

Flosculi eius de remedijs fortuitorum.

C A P. CIX.

Idem de remedijs fortuitorum.

Stultum est timere, quod vitare non possis.

Optimum est mori cum iuuat viuere.

Malis displicere laudari est.

Dolor si exiguus, est levis patientia: si grauis, non leuis est gloria.

Paupertas tibi grauis est, imo tu paupertati: illa enim expedita est, hilari, tuta; tu opinione laboras, non re.

Multi aliquid comitantur, & mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ, prædam sequitur turba ista, non hominem.

Pecuniam si perdidisti, eris nunc in via expeditor, domi tutior.

Quod damnum putas, remedium est.

Desiles, gemis, miserum te clamitas, quod opibus excussus es tuo vicio. Ista tibi iactura tristis est. Non tam moleste perditæ ferres, si tanquam perditurus habuisses.

Intelligendum est partem esse innocentie cæcitatem: Oculi enim sunt irritamenta vitiatorum, duces scelerum.

Stultus est, qui deslet mortem mortalium: nihil hoc nouum, aut mirum est.

Nanfragium fecisti, cogita non quod perdideris, sed quod euaseris.

Quære amicum inter recta, & honesta officia, quære in laboribus: ad mensam res ista non quæritur.

Flosculi naturalium questionum.

C A P. CX.

Idem de naturalibus questionibus, lib. 1.

Facile est extinguere sitim sanam.

Inter nullos magis, quam inter Philosophos æqua debet esse libertas.

Quis non intelligit omnia consuetudine vim suam perdere.

Idem in 2.

Non ideo aliqua sunt minus natura bona, si vitio male vtentium nocent.

Si beneficia nature vtentium prauitate perpendimus, nihil non malo nostro accepimus: Nihil enim inuenies tam manifeste vtilitatis, quod non in contrarium transeat culpa.

Idem in 3.

Hoc habet inter cetera iustitiæ suæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum est, omnes in æquo sumus, nihil interest vtum me lapis vnus elidat, an totus mons premat. Egregiè Vagellius in illo inclyto carmine, *si cadendum, inquit, mihi est, à cælo cecidisse velim.*

Humano animo à bonis artibus robur venit, & à consideratione nature. Quid est enim cur ego hominem, aut feram, aut sagittam, aut lanceam tremam? Maiora me pericula expectant, fulminibus, & magnis nature partibus.

Pusilla res est hominis vita, sed ingens res est contemptus vitæ. Hanc qui contempserit securus videbit

maria

maria turbati, securus aspiciet horridam faciem fulminantis cæli.

Quid ad me, quam magna sint quibus pereor? ipsum perire non magnum est. Proinde si volumus esse felices, si nec hominum, nec rerum timore versari, anima in experimento habenda est.

Fluit tempus, & magni est modicum fuisse.

Eleganter Lælius cuidam dicenti 60. annos habeo, hos inquit 60. dies quos non habes.

Mors naturæ lex est, tributum officiumque mortaliū, malorumque omnium remedium est; optavit illam quisquis timet. Mortis nomen ne formides, effice illam cogitatione multa tibi familiarem, vt si ita tulerit possis ei, & obuiam exire.

Idem in 4. libro. Quamdiu decurrunt solita, magnitudinem eorum consuetudo subducit. Ita enim à natura compositi sumus, vt nos quotidiana etiam si admiratione digna sunt transeant, & minima quoque rerum si insolite prodiderint, dulce spectaculum fiant.

Idem in 5. libro. Nulla tempestas magna perdurat, procellæ quanto plus habent virium, tanto minus temporis.

Adhuc de eodem.

CAP. CXI.

Idem in lib. 6. Contemne mortem, & omnia, quæ ad mortem ducunt, contempta sunt; siue bella, siue naufragia, siue minarum pondera. Nunquid amplius facere potest, quam vt corpus ab animo resoluatur? hoc nulla diligentia euitat, nulla felicitas donat, nulla potentia euincit. O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortem tantum times cum tonat. Viues si fulmen effugeris, repetet te gladius, petet lapis, petet bilis, non maximum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est tecum: si sensum mortis tuæ infinita celeritas præueniat.

Iratis Dijs, propitijsque moriendum est: animus ex ipsa desperatione sumatur.

Idem in 7. libro. Quid præcipuum rebus humanis est? Erigere animum supra minas, & promissa fortunæ, quicquid acciderit sic ferre, quasi volueris tibi accidere. Debuisses enim velle si sciisses omnia ex decretis Dei fieri. Flere autem, queri, & gemere, desciscere est. Quid est præcipuum? Animus contra calamitates sortis, & contumax luxuriæ, non aduersus tantum, sed infestus, nec auidus periculi, nec fugax, qui sciat Fortunam non expectare, sed facere, & aduersus vtramque intrepidus inconfususque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus, puras ad cælum manus leuare, nullum bonum petere, quod vt à te transeat aliquis debet dare, aliquis amittere, optare, quod sine aduersario optatur, bonam mentem.

Difficilis inuentu est virtus, ducem rectoremque desiderat, sed sine magistro vitia discuntur.

Quotidie aliquid subtilius, aliquid elegantius excogitat luxuriæ furor, vilitata contemnens.

Iam non sunt homines ad popinam dentibus, & ventre, & ore contenti, etiam oculis gulosi sunt.

Idem in 8. libro. Turbam rerum hominumque desiderant, qui se pati nesciunt.

Sapienti secum optime conuenit: Nobis autem nos ipsi molesti sumus, modo amore nostri, modo tædio laboramus: Infelicem animum nunc superbia inflamus, nunc cupiditate distendimus; & quod miserrimum est, nunquam singuli sumus.

Adulatoribus latus ne præbeas, artifices sunt ad captandos superiores; & alius quidem adulatione clam vitur parce, alius ex aperto rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, & non ars sit.

Hæc omnia habentur in tertij libri præfatione ita vt non dubium sit quin hic inuertatur ordo librorum.

Flores declamationum eius.

CAP. CXII.

Idem in declamationibus lib. 1.

Iucundum est redire ad antiqua studia, melioresque ad annos respicere.

Nihil est tam mortiferum ingenijs, vt luxuria.

Torquent ingenia desidiose iuuentutis, nec minus honestæ rei labore vigilatur, cantandi, saltandi, obscenæque studia, effæminatos tenent. Capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, molliæ corporis certare cum feminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum Adolescentium specimē est: molles enervæque nati in vitio manent, expugnatores alienæ pudicitie, negligētes suæ.

Idem in 2.

Quæ malam faciem habent sæpe impudicæ sunt: non enim deest illis animus, sed corruptor.

Adolescens luxuriosus peccat, senex luxuriosus infanit.

Efferat Matrona oculos iacentes in terram, & aduersus officiosum salutarem inhumana potius, quam verecunda sit.

Longe ante pudicitiam suam ore, quam verbo neget. Nemo fortiter negantem iterum rogauit.

Idem in 3. libro. Muliebrium vitiorum fundamentum est auaritia.

Hæc inter se raro coeunt, vt eadem vox sit dulcis, & solida.

Crudelius est, quam mori, semper timere mortem.

Eius debet esse damnum cuius est præmium.

Misero si flere non licet, magis flendum est, dolori silentium imperare non potest.

Etiam vbi remedium est mori, zelus est occidere.

Idem in 4.

Actior est cupiditas cognoscendi ignota, quam rependi.

Nulla flendi maior est causa, quam flere non posse.

Necessitas nauigia iactu exonerat, ruinis incendia opprimit. Necessitas est lex temporis.

Nemo quicquam facile credit, quo credito dolendum sit.

Nec infelix virtus amittit gloriæ titulum, nec virtutis gloriam intercipit fortuita felicitas.

Audit de suis fortuna muneribus, quæ dedit aufert, quæ abstulit reddit: nec vnquam tutius est illam experiri, quam cum locum iniuriæ non habet.

Idem in 5.

Hoc inæquale omnium est, vt vitia sua excusare malunt, quam effugere. Nihil est puero teste certius, nam & ad eos annos peruenit, vt intelligat, & non ad eos quibus fingat.

Flores tragediarum eius.

CAP. CXIII.

Idem in Tragedia, quam vocat Troadem.

Iuuenile vitium est regere non posse impetum.

Quo plura possis, plura patienter feras.

Violenta impetia nemo continuit diu,

Moderata durant.

Qui non vetat peccare, cum possit, inbet.

Minimam debet libere, cui multum licet.

Optanda mors est, sine metu mortis mori.

Idem in alia, quam vocat Thyestem.

Leue est miserris ferre, perferre grave.

Nescitis cupidi arcum

Regnum quo iaceas loco.

Regem non faciunt opes,

Non vestis Tyria color,

Non auro nitida trabes.

Rex est, qui posuit metus,

Es diri mala pectoris,
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis furor
Vulgi precipitis monet.
Qui tuto positus loco,
Infra se videt omnia,
Mibi crede falsis magna nominibus placenti
Frustra timentur dura; dum excelsus steti,
Nunquam pauere destiti atque ipsum mei
Ferrum timere lateris.
O quantum bonum est,
Obstare nulli, capere securas clapes?
Humi iacentem, scelera non inuanti casus,
Tutusque mensa capitur angusta cibis.
Venenum in atro bibitur, expertus loquor
Malam bonæ fortunam præferre licet,
Peior est bello timor ipse belli.
Nulla vis maior pietate vera est.
Quos amor verus tenet, tenebit.
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.
Abcant questus, discedat timor:
Vita est auidus quisquis non vult
Mundo secum perennante mori.
Idem in Octavia.
Luxuria blanda pestis,
Vultrix orbis immensas opes
Iam pridem auarus manibus, ut perdat dapit?
Idem in Hercule Etæo.
Nunquam est ille miser, cui facile est mori;
Illicita amantur, excidit quicquid licet.
Fortuna amorem peior inflamat magis.

Adhuc ex eodem.

CAP. CXIII.

Idem in Hercule Furente.
Quod nimis miseri volunt,
Hoc facile credunt.
Præna est timori semper in peius fides:
Nullo premetur onere, qui cælum tulit.
Virtutis est domare que cuncti paucis,
Nemo se tuto diu
Periculis offerre tam crebris potest.
Quem sepe transit casus, aliquando innuit,
Non est ad astra mollis e terris via.
Post multa opera virtus laxari solet.
Quemcumque miserrum videris hominem scias,
Quod fuit durum pati,
Memisse dulce est.
Odit verus amor, nec patitur moras.
Idem in Thebaide.
Regna cum scelere omnibus
Sunt exilijs graviora.
Qui vult amari, languida regnet manu.
Idem in Hippolyto.
Contentus famam: fama vix vero fauet.
Intrepida consistit verba, qui timide rogat,
Docet negare.
O spes amantum credula,
Res est forma fugax.
Cælo
Iupiter alto vicina petit,
Non capit unquam magnos motus,
Humilis tecti plebeia domus.
Circa regna tonat,
Honesti quadam facit scelera successus.
Alum silere, quod vult primus sile.
Idem in Oedipo.
Nescisse cupies, nosse que nimium expetis
Inerit malorum remedium ignorantia est.
Vbi corpus est medicina sanari piget.
Soleat extrema facere securos mala.
Quid verba queris? veritas odit moras.
Quod sepe fieri non potest, fiat diu.

Specul. Histor.

Idem in Medea.

Lenis est dolor, qui capere consilium potest;

Liber ire contra.

Suspecta ne sint longa colloquia, ampara.

Idem in Agamemnone.

Perire mores, ius, decus, pietas, fides;

Et qui redire cum perit, nescit pudor.

Per scelera semper per scelibus tutum est iter.

Temere imus illuc, unde non decuit abire;

Non intrat unquam regium limen fides,

Precio parata vincitur precio fides.

Hec, quam dulce malum mortalibus additum;

Vita dirus Amor.

Quem pœnitet peccasse pœna est innocens.

O quam miserum est nesci emori.

Rudis est tyrannus, morte, qui pœnam excipit.

Det ille veniam facile cui vena opus est.

Idem de immatura morte.

Vna res est virtus, quæ nobis immortalitatem donare
potest, & pares Diis facere.

Flores Epistolarum eiusdem.

CAP. CXV.

Idem in Epistola prima ad Lucilium. Ita fac, mi Lucili,
vindica te tibi, & tempus quod & aut auferebatur,
aut excidebat, aut subripiebatur, collige, & serua. Tur-
pissima enim iactura est, quæ per negligetiam fit. Quem
mibi dabis, qui aliquid precium temporis ponat? Qui
diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc
omnes fallimur, quod mortem prospicimus, magna pars
eius iam præterit, quicquid ætatis retro est, mors tenet:
dum differtur vita, transcurrit; reliqua omnia nobis alie-
na sunt, tempus nostrum est tantum; in huius rei vnus fu-
gacis, ac lubricæ possessionem natura nos misit.

Non puto pauperem cui quantulumcunque superest
sat est.Sera partitionia in fundo est, non enim tantum mini-
mum in into, sed pessimum remanet.

Idem in 2. Primum argumentum compositæ mentis
existimo posse consistere, & secum morari. Illud autem
vide ne lectio authorum, & diuersi generis voluminum
habeat aliquod vagum, & instabile: certis ingenijs im-
morari, & innutriti oportet, si vis aliquid trahere, quod
in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui vbiq; est.
Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sup-
tus emittitur. Nihilque tam vtile est quod in transitu
profit. Nihil æque sanitatem impedit, ut remedium
crebra mutatio; itaque distrahit librorum multitudo
& cum legere non possis quantum habueris, satis est ha-
bere quantum legas, fastidientis stomachi est multa de-
gustare. Cui cum paupertate bene conuenit diues est.
Nec qui parum habet, sed qui plus cupit pauper est. Quid
enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis ia-
cet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit
diuitiarum modus queris? primus, habere quod necesse
est, proximus habere quod satis est.

Adhuc ex eodem.

CAP. CXVI.

Idem in 3. Epistola. Si aliquem amicum existimas, cui
non tantundem credis, quantum tibi, vehementer er-
ras. Errat, & ille, qui amicum in atrio querit, in conuiuio
probat. Nullum habet maius malum occupatus homo,
& bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat, qui-
bus ipse non est. Tu vero omnia cum amico delibera,
sed de ipso prius; post amicitiam credendum est, ante
amicitiam iudicandum. Ipsi vero præpostere permiscet
officia, qui contra præcepta Theophrasti cum amauerint
iudicant; & non amant cum iudicauerint. Tam audacter cum
amico loquere, quam tecum; & tu quidem, ita viue, ut nihil
committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis.

Vtrumque vitium est, & omnibus credere, & nulli. Sed
alterum dixerim honestius vitium, alterum tutius. Sic

D d

etiam

etiam utrosque reprehendas, & eos, qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria: sed exagitata mentis concursatio: Et hæc non est quies, quæ motum omnem, molestiam indicat; sed dissolutio, & languor. Itaque inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum est, & agenti quiescendum.

Cum natura rerum delibera, ipsa dicet tibi, & diem se fecisse, & noctem.

Idem in 4. Tenes utique memoria quantum senseris gaudium, cum prætexta posita, sumpsisti vitilem togam, & in forum deductus es. Malus expecta cum puerilem animum deposueris, & te in viros Philoſophiæ tranſtuleris. Adhuc enim non pueritia, sed quod est grauius puerilitas remanet: & hoc idem peius est, quod habemus auctoritatem senum sed vitia puerorum; nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant, nos vtraque.

Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta miseri fluctuant, & viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iocundam vitæ, & omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum adiuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Ergo aduersus omnia, quæ accidere possunt, te adhortare, & indura. Neminem enim eo Fortuna pronexit, ut non tantum illi minaretur, quantum promiserat. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare concutitur, magnæ diuitiæ sunt lege naturæ composita paupertas. Lex autem illa naturæ, scis quos necis terminos statuit? non esurire, non sitire, non algere, ut famem sitimque depellas, non est necesse maria tentare, nec castra sequi ad manum est, quod satis est.

Adhuc ex eodem.

C A P. CXVII.

Idem in 5. Id agamus, ut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non ut contraria. Alioquin quos emendari volumus fugamus & à nobis auertimus. Illud quoque facimus, ut nihil velint imitari nostri, dum timent ne imitanda sunt omnia. Contra naturam est torquere corpus suum, & faciles odisse munditias, & squalorem appetere, cibus non tantum vilibus uti, sed horridis. Quemadmodum desiderare delicatas res, luxuriæ est; ita vitatas, & non magno parabiles fugere, dementiæ. Frugalitatem exigit Philosophia, non prænam. Temperetur vita inter bonos mores, & publicos. Qui domum intrauerit nos potius miretur, quam suppellectilem nostram. Magnus ille est, qui fœtilibus sic vitatur quemadmodum argento, nec iste minor est, qui sic argento vitatur, quomodo fœtilibus. Infirmi animi est diuitias nos posse pati. Apud Hecatonem nostrum inueni cupiditatis finem etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere si sperare desieris.

Fæta pericula, quæ vident, fugiunt; & cum effugerint securæ sunt, nos autem à venturo torquemur, & præterito. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat, nemo tantum præsentibus miser est.

Idem in 6. Hoc ipsum argumentum est animi in melius translati, quod vitia sua, quæ prius ignorabat videt. Nullius boni sine socio iucunda est possessio. Plus tibi viua vox, & conuictus, quam oratio proderit, unde in rem præsentem venias oportet: primum, quia homines amplius oculis, quam auribus credunt. Deinde quia longum iter est per præcepta, breue, & efficax, per exempla.

Idem in 7. Inimica est multorum conuersatio, & utique quo maior est populus cui miscemur; hoc plus periculi est? nam & auarior redeo, & ambitiosior, & luxuriosior, quin etiam crudelior, & inhumanior, quia inter homines fui. Vtrumque deuitandum est, ne vel similis malis fias, quia multi sunt, neve inimicus multis, quia dissimiles sunt.

Recede in te ipsum quantum potes; cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores: Mutuo ista fiunt, & homines dum docent, discunt.

Adhuc ex eodem.

C A P. CXVIII.

Idem in 8. Vitæ quæcunque vulgo placent, ad omne bonum fortuitum suspiciosi pauidique subsistite, nam, & fera, & piscis aliqua spe oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? insidiæ sunt. Quisquis ergo agere tutam vitam volet, viscata beneficia deuitet; in præcipitia cursus ille deducit, huius eminentis vitæ exitus cadere est. Scitote tam bene hominem culmo tegi, quam auro. Cogitate nihil præter animum esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Mihi crede, qui nihil agere vincitur, maiora agunt, humana diuinaque, simul tractant.

Alienum est, quicquid optando venit.

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Idem in 9. Qui utilitatis causa est assumptus tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumſedet: circa euersos ingens solitudo est: & amici inde fugiunt, ubi probantur; necesse est enim initia inter se exitusque conueniant. Qui amictus esse cepit, quia expedit; placebit ei aliquid pretium contra amicitiam, si vllum in illa placet pretium præter ipsam. Negociatio est ista, non amicitia, quæ ad commodum accedit.

Ait Chrysippus sapientem nulla re egerè, & tamen multis isti rebus opus est. Econtra stulto nulla re opus est, nulla enim re uti scit. Quid refert, qualis sit status tuus, si tibi videtur malus? Vbi sapienti sua non placent, omnis stultitia laborat fastidio sui.

Idem in 10. Non inuenio cum quo te malim esse, quam tecum; sic est ergo iudicium meum; fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum.

Sic vite cum hominibus tanquam Deus videat, sic loquere cum Deo tanquam homines audiant.

Idem in 11. Verecundia bonum in Adolescente signum est.

Magna pars peccatorum tollitur, si peccator testis assistit.

O fœlicem, qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque eius se componat, & ordinet; cui sic aliquem veretur, cito erit verendus; elige ergo illum cuius tibi placet, & vita, & oratio. Illum tibi semper ostende, vel custodem, vel exemplum: opus enim est aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant, nisi ad regulam, praua non corriges.

Adhuc ex eodem.

C A P. CXIX.

Idem in 12. Gratissima sunt poma, cum fugiunt.

Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine expectat.

Idem in 13. Non potest magnos spiritus Athleta ad certamen afferre, qui nunquam fugillatus est. Ille, qui sanguinem suum fudit, cuius dentes crepuerunt sub pugno, nec proiectus, animum proiecit, sed quotiens cecidit, contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Multa enim adjicit sibi virtus laceſſita. Plura sunt, quæ nos terrent, quam quæ premunt, & sæpius opinione, quam re laboramus. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus; cum illa, quæ velut imminetia expauiſti, forte nunquam ventura sint, certè non venerint. Quædam nos torquent magis, quam debeant, quædam, antequam debeant, quædam cum omnino non debeant. Sicque aut augemus dolorem: aut fingimus, aut præcipimus. Quam multa expectata nusquam comparuerunt? Et si futurum est, quod iuuat dolori suo occurrere?

Satis

Satis cito dolebis cum venerit. Nihil tam certum est ex his, quæ timentur, ut non certius sit, & formidata subidere, & sperata decipere. Quid turpius est, quam senex viuere incipiens?

Idem in 14. Multis seruit, qui corpori seruit, qui pro eo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Si gerere nos debemus non tanquam propter corpus viuere debeamus, sed tanquam non possumus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit, honestum vile ei est, cui corpus nimis carum est. Agatur eius cura diligentissime, ita tamen, ut cum exigit ratio, vel fides, etiam in ignem mittendum sit. Etiam in obsessa via pauperi pax est. Nunquam in tantum conualescet nequitia, nunquam sic contra virtutes conuulabitur, ut non Philosophiæ nomen venerabile, & sacrum maneat. Nemo sollicito bono fruatur. Adjicere diues aliquid diuitijs studet, dum de incremento cogitat, oblitus est vsus, rationes accipit, forum conerit, sit ex Domino procurator.

Adhuc ex eodem.

CAP. CXX.

Idem in 15. Quicquid facias cito redi à corpore ad animum, illum diebus, ac noctibus exerce. Id bonum cura, quod vetustate sit melius. Quam iucundum est nihil poscere, quam magnificum est plenum esse, nec ex Fortuna pendere. Discedant aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora, quam assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando implerent, nunc autem haurientium sitim concitant.

Idem in 16. Plus operis est in eo, ut proposita custodias, quam ut honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Naturalia desideria finita sunt, et falsa autem opinione nascentia ubi desinant, non habent: nullus enim terminus falso est; nam via eunti aliquid extremum est: error autem immensus est. Retrahe ergo te à vanis: Et cum vis scire, quod petis, utrum naturalem habeat, aut exeam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere, nam si longe progressio semper aliquid restat, scito id naturale non esse.

Idem in 17. Projice ista omnia si sapias, imo, ut sapias, & ad bonam mentem magno cursu, ac totis viribus tendes. Si quid est, quo teneris, aut expedi, aut excide. Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ, paupertas expedita est, secuta est, non circumstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est, instantibus desiderijs satisfacere. Cur ergo hanc contubernalem recuses, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo aut pauper sis oportet, aut pauperi similis, non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura, frugalitas autem paupertas voluntaria est. Multis parasse diuitias non fuit miseriarum finis, sed commutatio; nec hoc miror, non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat, etiam diuitias graues fecit. Quemadmodum enim nihil differt, utrum ægram in lecto ligneo, aut in aureo colloques, quocumque enim illum translueris, morbum suum secum transferet; sic nihil refert utrum æger animus, an in diuitijs, an in paupertate ponatur, nam malum suum illum sequitur.

Item ex eodem.

CAP. CXXI.

Idem in 18. Festiuis maximè diebus animo imperandum est, ut tunc voluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procubuerit. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Exerceamur ad palum, ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris; securius diuites erimus, si sciuerimus, quam non graue sit pauperem esse. Quanta est animi magnitudo ad id sua sponte descendere, quod ne ad extrema quidem redactis timendum sit? hoc est præoccupare tela fortunæ. Non est iucunda res aqua, & polenta, aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas capere possit. Diuitiarum possessionem tibi non interdicto, sed efficere volo, ut illas intrepidus possideas: quod vno modo consequeris, si te etiam sine illis beate victurum tibi persuaseris: si illas, tanquam exituras aspexeris.

Idem in 19. Si potes subduc te illis occupationibus, si minus eripe. In freto viximus, moriamur in portu.

Idem in 20. Tacere docet Philosophia, non dicere? & hoc exigit, ut ad legem suam quisque viuat, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita vnus, sine omnium actionum dissensione colona sit. Maximum hoc est officium sapientiæ, & iudicium, ut verbis opera concordent, ut ipse ubique par sibi idemque sit. Quid enim sapientiæ? semper idem velle atque idem nolle: licet istam exceptiunculam non adicias, ut rectum sit, quod velis, non potest enim cuiquam idem semper placere, nisi rectum. Variatur autem quotidie iudicium hominum, & in contrarium vertitur, ac plerisque agitur vita per lusum. Quod tuo beneficio scire non potes, paupertatis scies, illa enim veros certosque amicos retinebit. Discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Nonne, vel ob hoc vnum amanda est paupertas, quod à quibus ameris, ostendat? O quando veniet illa dies, quando nemo in honorem tuum mentiat? Huc ergo obigationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta; redige te ad parua, ex quibus cadere non possis. Non licet diuitias in sinu positas contemnere? ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi diu multumque miratus, quod ad se venerint, ridet, suasque audit magis esse, quam sentit. Multum est non corrumpi contubernio diuitiarum. Pauperibus inest (sine qua nihil est iucundum) securitas, quia delicijs permaduimus, omnia dura ac difficilia iudicamus.

Idem ex eodem.

CAP. CXXII.

Idem in 22. Quod male implicuisti soluas potius, quam abruptas. Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, quam semel cadere. Turpe est cadere oneri, luctari cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis, ac strenuus, qui laborem fugit, ubi etiam crescit illi animus ipsa rerum difficultate. Peiores morimur, quam nascimur. Nostrium hoc non naturæ vitium est. Nemo, quam bene viuat, sed quam diu curat, cum omnibus contingere possit, ut bene viuant, ut diu nulli.

Idem in 23. Fundamentum bonæ mentis est non gaudere vanis. Mihi crede, verum gaudium res seueræ est, an tum existimas aliquè soluto vultu, hilari oculo, mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parum blando. Hæc autem quibus delectatur vulgus, te-

nuem habent ac perfusoriam voluptatem; & quodcun-
que inuectitium est gaudium, fundamento caret. Cor-
pusculum etiam (si nihil sine illo fieri potest) magis
necessariam rem crede, quam magnam. Vanas sug-
gerit voluptates, breues, poenitendas, & nisi magna mo-
deratione temperentur, in contrarium abituras. Ita di-
co, in præcipiti est voluptas, ad dolorem vergit, nisi
modum tenuerit. Modum autem tenere in eo difficile
est, quod bonum esse credideris. Veri boni auiditas tu-
ta est, quæ subit ex bona conscientia, ex honestis con-
silijs, ex contemptu fortuitorum. Pauci sunt, qui ex
consilio se suæque regant: ceteri eorum more, qui in
fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Quidam
tunc viuere incipiunt, dum desinendum est. Quidam
ante viuere desierunt, quam inciperent.

Item ex eodem.

C A P. CXXIII.

Idem in 24. Quid necesse est mala accersiri, ac satis
cito patienda cum venerint, præsumere, ac præsens
tempus futuri metu perdere? Stultum est, quia quan-
doque futurus sis miser, esse iam miserum. Sed ego alia
te ad securitatem via ducam. Si vis omnem sollicitudi-
nem exuere, quicquid vereris ne eueniat, euenturum
utique propone, & quodcunque illud est malum, tecum
ipse metire, & timorem tuum taxa. Acrior est virtus ad
occupanda pericula, quam crudelitas ad irroganda.
Multum fuit Carthaginem vincere, sed amplius mor-
tem. Adeo mors timenda non est, ut beneficio eius nihil
anteferendum sit aut timendum. Ante omnia memen-
to demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque
te sit: scies nihil esse in illis terribile, nisi ipsum timo-
rem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque
maiusculis euenit, illi quos amant, quibus alluenerant,
cum quibus ludunt, si personatos viderint, extimescunt.
Non hominibus tantum, sed rebus persona demenda
est, & reddenda facies sua. Dolor quidem levis est, si
ferre possum, breuis si ferre non possum. Hoc turpissi-
mum est, quod nobis obijci solet. Verba nos Philoso-
phiæ, non opera tractare. Ipsæ voluptates in tormenta
vertuntur. Epulæ crudelitatem generant: ebrietas ner-
uorum torporem, ac tremorem; libidines manuum, ac
pedum, & articularum deprauationem; pauper fiam: in-
ter plures ero, exul fiam: ibi me natum putabo: alliga-
bor: quid enim? nunc solutus sum? Ad hoc me natura
graue corporis mei pondus astrinxit. Moriar? desinam
ægotare posse, desinam alligari posse, desinam mori
posse. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto tur-
pius aliud scribere, aliud sentire? Quotidie morimur,
quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque
dum crescimus, vita decrescit. Ridiculum autem est
currere ad mortem tardio vitæ. Vir fortis, ac sapiens non
debet à vita fugere, sed exire.

Idem in 25. Quod ad duos amicos nostros pertinet,
diuersa via eundem est. Alterius enim vitia emendan-
da sunt, alterius frangenda. Vt libertate tota, non amo-
illum nisi offendero. An profecturus sim nescio; malo
mihi successum, quam fidem deesse. Nutriendus est
pudor, qui quamdiu in animo durauit, aliquis erit bonæ
spei locus. Panem, & aquam natura desiderat, nemo ad
hæc pauper est: intra quæ quisque desiderium suum
clausit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. Sic
fac omnia tanquam spectet aliquis: prodest sine dubio,
custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias,
quem interesse cogitationibus tuis iudices. Omnia
enim nobis mala solitudo persuadet. Cum iam tantum
profeceris, ut sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimit-
tere Pædagogum: multis autem dissimilem te fieri,
oportet, dum tibi tutum non sit à te recedere.

Item ex eodem.

C A P. CXXIII.

Idem in 26. Quæ querela est, quod incommodum, si
quicquid debebat desinere; defecit? Et quis exitus
melior, quam in finem suum natura soluens, dilabi?
Remoue existimationem hominum: dubia semper est,
& in partem utramque diuiditur; remoue studia, tuam
vitam tracta, mors de te pronuntiatura est: ita dico dis-
putationes, & litterata colloquia, & ex præceptis sapien-
tium verba collecta, & eruditus sermo non ostendunt
verum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis
audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages.
Iunior es. Quid refert? incertum est quo loco mors te
expectet, itaque tu illam omni loco expecta. Qui mori
didicit, non sentire didicit: supra omnem potentiam
est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custo-
dia, & claustra? liberum ostium habet. Vna est catena,
quæ nos alligatos tenet, amor vitæ.

Idem in 27. Numera annos tuos; & pudebit eadem
velle, quæ volueras. Puer; hoc denique tibi citra diem
mortis præsta; moriantur ante te vitia. Bona mens, nec
commendatur, nec emitur: & puto, si venalis esset, non
haberet emptorem, at mala quotidie emitur.

Idem in 28. Animum debes mutare, non cælum: li-
cet enim vastum traieceris mare, sequentur te vitia quo-
cunque peruenieris: quæris quare te fuga ista non adiu-
uet? tecum fugis. Onus animi deponendum est: non
autem tibi vllus placebit locus, immo quicquid facis,
contra teipsum facis: & motu ipso nocet tibi. Ægrum
enim concutis: ac cum istud exemeris malum, omnis
loci mutatio, incunda fiet. In vltimas licet terras expel-
laris, in quolibet Barbariæ angulo colloceris, hospita-
lis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis veneris,
quam quo, interest: & ideo nulli loco adijcere debe-
mus animum. Cum hac persuatione viuendum est,
non sum vni angulo natus: patria mea totus mundus est,
Quid tam turbidum fieri potest, quam forum? ibi quo-
que licet quiete viuere si necesse sit: sed si liceat dispo-
nere se conspectum quoque, & viciniam fori procul fugi-
am, quid interest quot Domini sint? seruitus vna est.
Hanc qui contemplerit, in quantalibet turba domi-
nantium est, liber est. Initium salutis est notitia peccati.
Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult: ideo
quantum potes te ipsum argue, inquire in te, accusato-
ris primum partibus fungere, deinde iudicis, tandem
deprecatoris.

Idem in 29. Multo magis ad rem pertinet qualis tibi
videaris, quam qualis alijs. Conciliari nisi turpi ratione
amor turpium non potest.

Item ex eodem.

C A P. CXXV.

Idem in 30. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem
venientem nemo hilaris accipit, nisi qui se ad illam
diu composuerat.

Idem in 31. Generosos animos labor nutrit; non est
viri timere sudorem.

Idem in 34. Pars magna bonitatis est velle fieri bo-
num. Omnia dicta, & facta tua inter se congruant, ac
sibi respondeant, & vna forma percussa sint. Non est
eius animus in recto cuius acta discordant.

Idem in 36. Turpis, & ridiculosa res est, elementa-
rius Senex. Iuueni prandium, seni vtendum est. In mo-
res fortuna ius non habet. Animus ille tranquillissimus ad
perfectum venit, qui in eodē habitu est, quocumq. modo
res cadant. Cui siue aggeruntur vulgaria bona, supra res
suas eminet, siue aliquid ex his, vel omnia casus excusserit

min or

minor non sit. Mors quam timemus intermittit vitam, nō eripit. Veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies. Equo igitur animo rediturus, debet exire. Obserua orbem rerum in se remeantium, videbis nihil in hoc mundo extingui, sed vicibus descendere, ac surgere.

Idem in 37. Si vis omnia tibi subijcere, te subijce rationi: multos reges si te illa rexerit, & ab illa disces quemadmodum, & quid aggredi debeas. Turpe est non ire, sed ferri: & subito in medio turbine rerum stupentem querere; huc ego quemadmodum veni.

Idem in 38. Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo, nec multis opus est, sed efficacibus.

Idem in 39. Habet hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta; magnarum specierum, res ad se vocat, & attollit. Animus enim noster ad modum flammæ in motu est, eo mobilior, & actuosior quo vehementior fuerit. Sed felix, qui ad meliora hunc impetum dedit; ponat se extra ius ditionemque fortunæ; secunda temperabit, aduersa comminuet, & alijs admiranda despiciet. Magni animi est magna contemnere, & mediocria malle, quam nimia: necesse est enim in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transilit; Desinit esse remedij locus; ubi quæ fuerant vitia, mores sunt.

Idem in 40. Inopia verborum, & exilitas, minus intentum auditore facit tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamen incidit, quod expectatur, quam quod præteruolat, illa quidem, quæ veritati operam dat oratio, imcomposita esse debet, & simplex, hæc popularis nihil habet veri; mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere. Remedia non profunt, nisi immorentur. Quis medicus ægros in transitu curat? Quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa non audax; itaque tardiloquum te esse iubeo.

Item ex eodem.

C A P. CXXVI.

Idem in 41. Sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator, & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos tractat.

Idem in 42. Multa tibi possem ostendere, quæ acquisita acceptaque libertatem nobis extorquent. Nostri enim essemus si ista nostra non essent. Circumspice illa, quæ nos agunt in insaniam, & cum plurimis lachrymis amittimus, scies in his non damnum esse molestum, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat, qui se habet, nihil perdidit.

Idem in 43. Vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere; bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia est atque sollicita. Si honesta sunt, quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire cum tu scias?

Idem in 45. Non refert, quam multos libros, sed quam bonos habeas; lectio certa prodest, varia delectat. Vicia nobis, sub virtutum nomine subrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur; in his magno periculo erramus.

Idem in 46. Iam etiam ubi causa sublata est, mentimur consuetudinis causa.

Idem in 47. Illos rideo, qui turpe existimant cum seruo suo cenare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo exnanti domino stantium seruorum turba circumdedit, ille quidem ingenti auaritia distentum ventrem onerat. Serui autem tota nocte ieiuni, mutique perstant. Sicque fit, vt de domino loquantur, quibus coram Domino loqui non licet. Tu autem sic cum inferiore viue, quemadmodum tectum superiorem velis viuere. Et quotiens in mentem venerit, quantum tibi

in seruum liceat, in mentem etiam veniat, tantundem in te Domino tuo licere. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsū inspicit, sed stratum eius, & frenos; sic qui hominē ex veste, aut ex conditione æstimat.

Item ex eodem.

C A P. CXXVII.

Idem in 48. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia. Omnia cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Nisi interrogationes vafferimas, struxero, & conclusionē falsa à vero nascens mendacium astruxero, non potero à fugiendis, petenda secernere. Pudet mei in re tam seria Senes ludimus.

Ilus syllaba est,

Ilus autem casum vocat,

Syllaba ergo casum vocat.

Putam me istud nunc non posse soluere, quod mihi ex illa scientia periculum imminet: quod incommodum est? O pueriles ineptias? quod mihi lusoria ista proponis: non est iocandi locus. Aperta decent, & simplicia tuam bonitatem. Etiam si muleum superesset ætatis parte dispensandum erat, vt sufficeret necessarijs. Nunc vero, quæ dementia est superuacua discere, in tanta temporis egestate.

Idem in 49.

Quod non perdidisti habes,

Cornua non perdidisti,

Ergo cornua habes.

Non vaco ad istas ineptias: ingens negocium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, vita fugit, aduersus hæc me doce aliqui d. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, sed quæ perfici posset.

Idem in 50. Quando satuo delectari volo, non est mihi longè querendus, merideo. Cæci ducem querunt; nos autem sine duce erramus, & ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ærotare nescimus: initium eundi ad virtutes arduum est, quia hoc primum imbecille atque ægræ mentis est, formidare inexperta; itaque cogenda est mens, vt incipiat: deinde non est acerbam medicinam, proinus enim delectando sanat.

Idem in 51. Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum, quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, & debellandæ voluptates, quæ sæua quoque ad se ingenia rapuerunt. Vicia sine modo, sine fine persequere, nam illis quoque nec finis, nec modus est. Proijce quæcunque cor tuum dilaniant; quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis euellendum erat. Voluptates præcipue extirpa, quæ latronum more, in hoc nos amplectuntur, vt strangulent.

Adhuc ex eodem.

C A P. CXXVIII.

Idem in 52. Quamuis ad eundem finem duo perueniant, maior tamen est laus idem effecisse in difficiliore materia. Illum elige adiutorem, quem magis admiheris cum videris, quàm cum audieris. Quid letaris, quod ab hominibus his laudatus es, quos ipse laudare non potes: Laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium extimulat.

Idem in 53. In illis morbis in quibus afficiuntur animi, quo quis peius se habet, minus sentit. Somnium narrare vigilantis est, & vitia sua confiteri, sanitatis iudicium est. Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Magni artificis est clausisse totum in exiguu.

Idem in 54. In hoc (ni fallor) erramus, quod mortem sequi iudicamus; cum illa, & præcessit, & secutura sit. Quicquid enim ante nos fuit mors est. Illum lauda, & imitare, quem non piget mori, cum iuuat viuere.

Quæ est enim virtus cum eiiciaris exire? Sapiens nil in-
uitus facit, necessitatem effugit, quia vult, quod coa-
ctura est.

Idem in 55. Debilitatem nobis indixere deliciae, &
quod diu nolimus, posse desinimus.

Idem in 56. Nulla placida est quies, nisi quam ratio
composuit. Omnia vitia ad modum morbi in aperto
leuiora sunt; Tunc autem perniciosissima, cum simula-
ta sanitate subsident. Nulla res animum sapientis auo-
cat, nullus hominum animique concentus interrumpit
cogitationes bonas solidasque iam & certas. Leue
illud ingenium est, nec sese adhuc reduxit introitus,
quod ad vocem ex accidenti erigitur.

Idem in 58. Nemo nostrum idem est, qui fuit pridie.
Quicquid vivit currit cum tempore; Nihil horum sta-
bile, vel solidum est; Et nos tamen ea cupimus tanquam,
aut semper futura, aut semper habituri.

Adhuc ex eodem.

CAP. CXXIX.

Idem in 59. Illud præcipue in nobis Philosophiam
impedit, quod cito nobis placeamus. Et quicquid
in nos adulatio congerit tanquam debitum pendimus,
optimosque nos esse, ac sapientissimos affirmantibus,
assentimus. Sequitur itaque ut ideo mutari non veli-
mus, quia nos optimos esse credimus. Omnes tendunt
ad gaudium, sed vnde stabile magnumque consequan-
tur, ignorant, & sapiens quidem nunquam sine gaudio
est. Gaudium autem hoc non nascitur nisi ex virtutum
conscientia, nec interruptitur nec desinit. Quod enim
non dedit fortuna, non eripit.

Idem in 60. Taurus paucissimorum ingerum pascuis
impletur, vna silva Elephantis pluribus sufficit. Homo
vero, & terra pascitur, & mari. Verumtamen non fa-
mes ventris magno constat, sed ambitio.

Idem in 61. Ante senectutem curavi, ut bene viverem,
in illa ut bene moriar. Da operam, ne quid unquam in-
uitus facias. Qui imperia libens excipit, partem acer-
bissimam servitutis effugit, facere, quod nolit. Non qui
iussus aliquid facit, miser est; sed qui inuitus. Itaque
sic animum componamus, ut quicquid res exigit id veli-
mus.

Idem in 62. Contemnere aliquis omnia potest; habe-
re omnia, nemo potest: itaque brevissima ad divitias
per contemptum divitiarum via est.

Idem in 63. Nec sicci sint oculi amico amisso, nec
fluant: lachrymandum est, & non plorandum: id aga-
mus, ut iucunda nobis fiat amicorum recordatio amissi-
orum. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tor-
mento cogitatus est. Mihi amicorum defunctorum
cogitatio dulcis, ac blanda est: habui enim illos tanquam
amissurus, amissi tanquam habeam. Quis ferat hos, qui
negligentissimè cum amicis habeant, miserrime lu-
gent: nec amant quempiam nisi perdidierint? ideo tunc
effusius mærent, quia verentur ne dubium sit, an ama-
uerint: sera iudicia affectus sui quærent.

Idem in 65. Quæ Deo faciendi mundum causa fuit?
bonus est: bono nulla cuiusquam boni invidia est: fecit
itaque, quam optimum potuit, Vetas me cælo inter-
esse, id est inbes me capite demisso vivere? Maior sum,
& ad maiora genitus, quam ut corporis mei sim man-
cipium. Quod equidem non aliter aspicio, quam vin-
culum aliquid libertati meæ circumdatum, cuius con-
temptus certa libertas est. Serviant deteriora meliori-
bus; fortes simus aduersus fortuita.

Adhuc ex eodem.

CAP. CXXX.

Idem in 66. Potest ex casa vir magnus exire, potest
& ex deformi humilique corpuscule formosus ani-
mus, ac magnus. Nec deformitate corporis animus

fordatur, sed pulchritudine animi corpus ornatur. Ani-
mus intuens vera, peritus fugiendorum, ac petendo-
rum non ex opinione, sed natura, pretia rebus impo-
nens, neutri Fortunæ se submittens, supra omnia, quæ
contingunt eminens: hæc est facies virtutis. Crescere
posse imperfectæ rei signum est, omnis in modo est vir-
tus, omne honestum voluntarium est, non enim potest
honestum esse, quod non est liberum, Maius est diffi-
cilia perstringere, quam læta moderari. Et hæc magis
laudauerim bona, quæ exercitata sunt, ac fortia, & cum
Fortuna rixata.

Idem in 67. Non sum tam demens, ut ægrotare cu-
piam, sed si ægrotandum fuerit, ut nihil effeminate fa-
ciam, non enim pati tormenta optabile est, sed pati for-
titer.

Idem in 68. Gloriarî otio iners ambitio est. Multi
aperta transeunt; condita & abstrusa rimantur: furem
signata sollicitant, vile videtur quicquid patet, aperta
extrahunt præterit. Hos mores habet imperitissimus
quisque; in secreta irrumpere cupit, iactandi genus
est nimis latere, & à conspectu hominum secedere.
Convocat turbam quisque otio suo aliquam fabulam
imposuit. Non est autem agendum hoc, ut de te ho-
mines loquantur, sed ut ipse tecum loquaris. Quid au-
tem loquaris? Quod homines de alijs libentissime fa-
ciunt; de te apud te, male existima; & id maxime tracta,
quod in te infirmissimum esse senties.

Idem in 69. Frequens de loco ad locum migratio, in-
stabilitas animi est. Ut animum possis continere, pri-
mum tui corporis fugam siste. Nihil facilius quam
amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria re-
rum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos,
& aures ab his, quæ reliquit, avertat: cito affectus quo-
cunque se vertit, rebellat. Nullum sine authoramen-
to malum est; Avaritia pecuniam promittit, luxuria vo-
luptatem, ambitio potentiam. Mercede te vitia sol-
licitant. Vix effici à toto sæculo potest, ut vitia
longa licentia tumida, subiugantur, & ingum acci-
pian.

Idem in 70. Vis aduersus hoc corpus liber esse? tan-
quam migraturus habita. Quemadmodum veniet in
mente finis suus, omnia sine fine cupientibus. Nemo
nisi vitio suo miser erit.

Item ex eodem.

CAP. CXXXI.

Idem in 71. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ
omnes deliberamus: nemo de tota deliberat. Eadem
virtute, & mala Fortuna vincitur, & bona ordinatur;
virtutem intelligo animosam, & excelsum, quam in-
citat quicquid infestat. Non mirum est in tranquillitate
non concuti. Illud mirare, ubi omnes iacent, ali-
quem stare, imperfecta necesse est labent, & modo
prodeant, & modo subsidant, sed magna est pars pro-
fectus, velle proficere. Id agamus, ut omne tempus
nostrum sit, quod non erit, nisi prius nos nostri esse ce-
perimus.

Idem in 72. Vidisti aliquem canem missum à Domi-
no, frustra panis, & carnis, aperto ore captantem? quic-
quid exceperit protinus integrum deuorat, & semper ad
spem futuri hiat. Idem evenit nobis; quicquid enim ex-
spectantibus Fortuna proiecit, id sine vlla voluptate di-
mittimus, statim ad rapinam alterius erecti, & attoniti.
Hoc sapienti non evenit, plenus est, & si quid obue-
nit, securus excipit, ac reponit: impeditis autem ac rudi-
bus nullus præcipationis finis est, in Epicureum chaos
illud decidunt. Inane sine termino est.

Idem in 73. Quisquis de accipiendi cogitat, oblitus
est accepti: nec vllum habet maius malum cupi-
ditas, quam quod ingrata est. Ambiciosus non tam
iocundum est multos post se videre; quam græve, aliquem
ante se, nec ambitio tantum instabilis est, verum etiam

omnis

omnis cupiditas, quia incipit semper à fine. Stulta auaritia mortalium proprietatem discernit, nec quicquam suum esse credit, quod publicum est. At sapiens nihil magis suum indicat, quam cuius illi cum humano genere consortium est. Docet Philosophia præcipue, bene debere beneficia bene soluere, interdum autem solutio est ipsa confessio. Miraris homines ad Deos ire? Deus ad homines venit, imo in homines, nulla enim bona mens sine Deo est.

Idem in 74. Nulli etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Aut ista bona non sunt, quæ vocantur; aut homo felicior Deo est: quoniam, quæ parata sunt nobis, Deus non habet in usu; neque enim opes, nec epularum lætitia, nec quicquam ex his hominem inescantibus ad eum pertinent. Placeant homini quæcumque Deo placeant, ob hoc ipsum, quod Deo placet. Quamdiu virtus salua fuerit non senties quid abscesserit. Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum; eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat.

Idem in 75. Concordet sermo cum vita. Ille promissum suum impleuit, qui, & cum videas illum, & cum audias, idem est; nec delectent verba nostra, sed proficiunt.

Item ex eodem.

C A P. CXXXII.

Idem in 76. Quid stultius est, quam quia diu non didiceris, non discere? quamdiu nescias, tãdiu discendum est, imo quamdiu viuas: æquo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honesta vadenti contemnendus est ipse contemptus. Optimum in homine ratio est: hæc antecedit animalia, sequitur Deum. Amor, ira, cupiditas pericula depulerunt. Quod ergo potest brevis obstinatio animi aliquo stimulo excitata, quanto magis virtus, quæ non ex impetu, nec subito, sed æqualiter valet, cui perpetuum robur est? Vnum bonum est virtus, quæ inter hanc Fortunam, & illam, superba incedit cum magno vtriusque contemptu. Vir bonus quicquid ei acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Nemo ex illis quos purpuratos vides felix est, non magis, quam ex illis, quibus sceptrum, & claudum in scena fabulæ assignant. Cum populo præsentati inceserunt, & concuruati simul exierunt; exaltantur, & ad staturam suam redeunt: nemo istorum quos diuitiæ, & honores in fastigio ponunt magnus est: quare ergo magnus videtur? Cum basi sua illum metiris. Hoc laboramus errore, quod neminem æstimamus eo, quod est, sed adjicimus illi, & ea quibus adornatus est. At qui cum voles veram hominis estimationem initi, inspicere nudum, ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus etiam ipsum exuat animum intueri qualis sit, & quantus alieno in suo magnus. Præcogitati mali mollis ictus venit, ac stultis, & Fortunæ credentibus omnis videtur noua rerum, & inopinata facies. Magna autem pars est apud imperitos mali nouitas: ideo sapiens assuescit se malis futuris, & quæ alij diu patiendo, faciunt leuia, hic leuia facit, diu cogitando.

Idem in 77. Vita non est imperfecta, si honesta est. Vbiunque desines si bene desines tota est. Nemo tam imperitus est, vt nesciat quandoque sibi moriendum esse, & tamen cum propè accesserit, tergiversatur, tremat, plorat. Nonne tibi videtur stultissimus qui fleuerit, quod ante mille annos non vixerit? æquè stultus est qui flet, quod post annos mille non viuet. Hæc paria sunt: non eris, non fuisti; vtrumque tempus alienum est: quid flet? ad hanc legem natus est: quid noui est? hoc omnibus accidit: quomodo fabula, sic vita. Non quamdiu, sed quam bene sit acta, refert: quocumque voles desine, tantum bonam clausulam impone.

Speculum Histor.

Adbuc ex eodem.

C A P. CXXXIII.

Idem in 78. In remedium cedunt honesta solatia: & quicquid animum erexerit, etiam corpori prodest. Tria in omni morbo graua sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. De morte satis dictum est. Dolere nemo potest valde, & diu. Sic enim nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem, aut tolerabilem, aut breuem faceret: non est autem acerbum carere eo, quod cupere desideris. Denique tolerabilis est morbi præsentia, si contempseris id, quod extremum minatur: noli mala tua tibi ipsi facere grauiora, & te querelis onerare. Leuis est dolor, si nihil illi opinio adiecerit, leuem illum dum leuem putas facies. Tam miser est enim quisque quam credidit. Quod acerbum fuit, retulisse incundum est; naturale est enim mali sui fine gaudere. Quomodo est hostis fugientibus perniciosior, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, & auerso. Nec vita sit tædio, nec mors timori: vitam in odium sui adducere solet iners ocium: hisque necesse est omnem vitam breuem videri, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis metiuntur. Interim hæc tene, hæc morde, aduersis non succumbere, lætis non cedere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere. Quicquid enim expectatum est diu, leuius accedit.

Idem in 79. Non est bonitas pessimis esse meliorem. Nulla virtus latet, & latuisse non est ipsius damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate compressam dies publicet. Veritas in omnem sui partem eadem est. Quæ decipiunt nihil habent solidi. Mendacium tenue est, perlucet si diligenter inspexeris.

Idem in 80. Cogito mecum quantus ad spectaculum inforium fiat concursus; quanta sit circa bonas artes solitudo, quam imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosque miramur. Compara inter se pauperum, & diuitum vultus, pauper sæpius, & fidelius ridet, quia nulla eius sollicitudo in alto est; horum autem, qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & supputata tristitia. Omnium istorum quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lætica suspendit; personata felicitas est. Contemnes illos si dispoliaueris. Equum empturus, solui iubet stratum, vestimenta venalibus detrahis, ne qua corporis vitia lateant; hominem verò inuolutum æstimas? Quid de alijs loquor? si perpendere te vis, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intus te ipsum considera.

Item ad huc ex eodem.

C A P. CXXXIV.

Idem in 81. Quereres te incidisse in hominem ingratum: si hoc periculum vitare volueris, beneficia non dabis; ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, quam non dentur, cito inerti ocio torpescit vita, si relinquendum est, quicquid offendit. Et post malam segetem serendam est. Cuius euentus incertus est, vt id aliquando procedat sæpe tentandum est, etsi merita non præcessissent oportebat ignosci post beneficia lædenti plusquam venia debetur: plaris enim æstimo beneficium, quam iniuriam. At non omnes grati sciunt debere beneficium. Vbi sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit, & omnia secum examinet quantum acceperit, à quo, quando, vbi, & quem admodum. Vnde Merodorus ait. *Solum sapientem referre gratias scire.* Beneficia crescunt mora, & tanto plus soluendum est, quanto tardius, ingratus est, qui beneficium reddit sine vsura. Sæpe, quod datur exiguum est, quod sequitur ex eo magnum. Nemo mihi videtur plaris æstimare virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quam qui viri boni famam perdidit, ne conscientiam

D d 4

perderet.

perderet. Torquet ingratus se, & macerat, & odit, quæ accepit, quia redditurus est, & extenuat, iniurias verò dilatat, & auget. Quid eo miserius cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapiens exornat omne beneficium, & sibi ipsi commendat, & se assidua eius commemoratione delectatur: illa contemnit quibus læsus est, nec vertit omnia in peius, nec querit cui casum imputet, ad Fortunam potius refert, & quicquid acciderit benignè interpretando leuat. Non offensus potius, quam beneficii meminit: quantum potest in priore, ac meliore memoria se detinet, nec mutat animum aduersus bene meritos. Semper enim quicquid dubium est humanitas inclinat ad melius. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista propter quæ vulgus insanit. Nihil carius æstimamus, quam beneficium, quod diu petimus; nihil vilius cum accepimus. Queris quid nobis faciat obliuionem acceptorum? cupiditas accipiendorum. Abstrahit à recto diuitiæ, honores, potentia, &c. quæ opinione nostra cara sunt, precio suo vilia. Nescimus estimare res de quibus non cum fama, sed rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se trahant, præter hoc, quod mirari illa consueuimus.

Iterum ex eodem.

C A P. CXXXV.

Idem in 82. Ocium sine literis mors est, & hominis viui sepultura. Non habet fortuna longas manus, neminem occupat nisi sibi hærentem. Itaque quantum possumus ab illa resiliamus. Non est mors gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est. Quæ dementia est fugere, cum retroire non possis. Omnis res, quod non habuit, decus, virtute addita sumit.

Idem in 83. Sic certe viuendum est tanquam in conspectu alicuius viuamus. Sic cogitandum tanquam aliquis in pectus intimum prospicere possit. Quid prodest ab homine aliquid esse secretum? nihil Deo clausum est. Nihil aliud est ebrietas, quam voluntaria infania. Omne vitium ebrietas & intendit, & detegit, obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate prohibitis abstinent. Adijce illam ignorationem sui, dubia, & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, & huiusmodi. Rebus itaque non verbis proba istas, quæ dicuntur voluptates, ubi modum excellerint pœnas esse.

Idem in 84. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non tamen sine studio reficit; nec scribere tantum, nec tantum legere debemus, altera res contristabit vires, & exhaustiret, de stylo dico; altera soluet, ac diluet, iniicem hoc & illo commutandum est, & alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum est, stylus redigat in corpus. Apes enim imitari debemus, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulerint disponunt, ac per fauos digerunt. Sic & nos debemus quæcunque ex diuersa lectione congeessimus separare. Deinde adhibita ingenij nostri facultate, in vnum saporem varia illa libamenta confundere. Talem animum nostrum esse volo, ut multæ in illo artes, multa præcepta, multarum ætatum exempla sint in vnum conspirata. Relinque diuitias, aut periculum, possidentium aut onus præsentium, relinque voluptates, molliunt, & enervant; relinque ambitum tumida res est, vana, & ventosa, nullum habet terminum, laborat duplici inuidia, cui inuidetur, & inuidet.

Adhuc ex eodem.

C A P. CXXXVI.

Idem in 85. Non est bona valetudo mediocritas morbi. Facilius est vitiis initia prohibere, quam in-

petum regere. Non enim recipiunt mala animi temperamentum; facilius sustuleris illa, quam reueris. Tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Non ex ebore tantum simulachra facit statuarius, sed ex ære, vel marmore si adsit; sic Sapiens virtutem si licebit, in diuitijs explicabit. Si minus, in paupertate: Si poterit in patria, si minus in exilio: Si poterit integer, si minus debilis: quancunque Fortunam accipit, aliquid ex illa memorabile accipi efficit, Sapiens est artifex domandi mala: dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubique horrenda cum ad hunc peruenierint, mansueta sunt.

Idem in 87. Nunquam maior est animus, quam ubi aliena seposuit; & fecit sibi pacem nihil timendo, fecit sibi diuitias nihil concupiscendo. Quod contemptissimum cuique contingere, ac turpissimum potest, bonum non est. Opes autem, & Lenoni, & Lanitæ contingunt, ergo bona non sunt.

Idem in 88. Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo præmio corrumpitur. Temperantia voluptatibus impetrat, alias odit, & abigit; alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec vnquam ad ipsas propter illas venit. Scit optimum esse modum cupitorum itoti quantum vells, sed quantum debeat sumere. Potest quidem illud dici sine liberalibus studiis veniri ad sapientiam posse. Quancunque partem rerum humanarum diuitiarumque comprehenderit, ingenti copia quærendorum fatigaberis. Hæc tam multa tam magna, ut habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo rotulenda sunt. Laxum spacium, res magna, (ut habere possit liberum hospitium) desiderat: & plus scire velle, quam satis est, intemperantiæ genus est. Quid quod illa liberalium artium consecratio, molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit; & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor millia librorum Didimus Grammaticus scripsit. Miser esset si tam multa superuacua etiam scripsisset. In his enim libris de patria Homeri queritur, & de Æneæ matre vera, & alia quæ erant dediscenda, si scires.

De Poetis illius temporis, & flosculis Persij.

C A P. CXXXVII.

Alter. Hæc de scriptis Senecæ moralibus ad præsens excerpta sufficiant.

Eo quoque tempore leguntur fuisse Poetæ Satyrici Persius, & Iuuenalis, & etiam alij Poetæ, Lucanus Senecæ Patruus, & Ouidius de cuius, scilicet Ouidij libris excerptos morales flosculos supra posuimus.

Ex libro autem Persij metrico, quæ sequuntur excerptimus.

Ne te quasi uerba extra.

Scire tuum, nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter.

O curua in terris anima, & celestium inanet.

Quid iuuat hoc templis nostris immittere mores.

Dicite Pontifices, in sacro quid facit aurum?

Quid damus id superis de magna, quod dare lance

Non possit magni Messala lippa propago.

Compositum ius, fas animi, sanctisque recessus,

Mentis, & incoctum generoso pectus honesto?

Mille hominum species, & rerum discolor usus.

Velle suum cuique est, nec voto uiuitur uno.

Pelliculam veterem, retinet, sed fronte politus.

Astutus uapido seruas, sub pectore vulpem.

Mant piger fletus; surge, inquit auaritia: eis,

Surge, negas, instat surge, inquit, non quæo: surge.

Vine memor lathi: fugit hora, hoc, quod loquor, inde est.

Messe tenuis propria vine, & granaria, fas est.

Emole quid me tuas? occa: en seges altera in herba est.

Porro de Horatio Satyro, & dictis eius, superius di-

timus.

Extat etiam tertius Satyricus Iuuenalis, qui & ipse Persio contemporaneus fuisse legitur.

Ex libro autem eius metrico paucos hos flores excerptos, hic inferere volumus.

Flores Iuuenalis.

CAP. CXXXVIII.

IN libro primo.

*Hispida membra, quidem, & dura per brachia setae,
Prenantur atrox animus.*

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

Nemo repente fit summas.

De moralibus ultima fiet questio.

*Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.*

Nil habet infelix paupertas diuis in se,

Quam quod ridiculos homines facit.

Commune id virum est, hic vinum ambitiosa

Paupertate omnes.

Idem in secundo libro.

Fortem animum prestant rebus quas turpiter audent,

Nihil est audacius illis deprehensis, iram atque animos à crimine sumunt.

Prima peregrinos obsequia pecunia mores.

Intulit, & turpi fregerunt sacula luxu

Diuitia molles.

Est eadem summis pariter minimisque libido.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Cognoscit mulier quid toto fiat in orbe.

Prima videt sanam ruresque illa recentes.

Excipit ad portam,

Intolerabilis nihil est; quam semina diues,

Qua non faciat, quod principis vxor.

In 3. lib.

Nobilitas animi sola est, atque unica virtus.

Venit de plebe togata,

Qui viris nodos, & legum enigmata soluat.

Summum crede nefas animam praeferre pudori,

Et propter vitam vinendi perdere causas.

Furor est post omnia perdere nautum.

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto maior, qui peccat habetur.

Lingua mali pars pessima serui,

Festinat enim decurrere velox,

Flosculus angustae, miseraque breuissima vita

Porcio.

Idem in 4. lib.

Torrents dicendi copia multis,

Et sua mortifera est sacundia.

Quam plures nimia congesta pecunia cura

Strangulat.

Cantant vacuus coram latrone viator,

Pauca licet portes argenti vascula parvi,

Nocte iter aggressus gladium contumque timebit,

Et mota ad lunam trepidabis arundinis umbram.

Nullus virtutem complectitur ipsam,

Praemia si tollas.

Mors sola facetur,

Quantula sunt hominum corpuscula;

Rara est concordia forma,

Atque pudicitia.

Orandum est, ut sit mens sana, in corpore sano,

Fortem posce animum mortis terrore carentem.

Magis illa inuuant, quae plura emuntur.

Atque voluptatis commendat rarior usus.

Quia tu galinae filius albæ,

Nos vilis populus nati infelicibus ouis.

Idem in lib. 5.

Maior tumultu planguntur nummi, quam funera.

Fingit in occasu summam deducere vestem

Contentus vexare oculos humore coacto.

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris,

Fallit enim vitium specie virtutis, & umbra.

Seruorum ventres modio castigat iniquo.

Ipse quoque esuriens, nec enim omnia sustinet unquam.

Miscida carulei panis consumere frustra.

Hesternum solitus medio seruare minutas,

Septembri, nec non differre in tempora cœna.

Cum furor haud dubius, cum sit manifesta frenesis.

Vt locuples moriatis egenti viuere fato.

Interea pleno cum turget sacculus ore.

Crescit Amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Magnis parva malis, cura maiore metusque

Seruantur misera, est magni custodia census.

